POČECI INDIJSKE MISLI

Počeci indijske misli sežu u starinu prije pojave kulturne cjeline koju danas nazivamo Indijom. Tekstovi koji savremenu Indiju povezuju s njenom prethistorijom, s pradomovinom jednog dijela njenog stanovništva, jesu njeno »znanje« — *Veda*. Ṛg-veda-saṃhitā, Yađur-veda-saṃhitā, Sāma-veda-saṃhitā i Atharva-veda-saṃhitā, jesu četiri najstarija pisana svjedočanstva nekih kultura koje konfluiraju u indijsku — to je cjelokupan pogled na svijet, sva misaona zaokupljenost jednog starog naroda.

Indijski potkontinent od davnina bio je naseljen plemenima različite etničke pripadnosti, i prije dolaska Indoevropljana. Obično se nazivaju Dravidima, koji i danas nastanjuju poluotok Dekan, dakle jug, iako svi nisu bili Dravidi. Postoje i ozbiljne sumnje da su žitelji napredne gradske civilizacije iz doline rijeke Ind uopće to i bili. Riječ je o gradovima-državama čiji se ostaci i danas mogu vidjeti u Pakistanu, među kojima su najpoznatiji Mohenđodaḍo i Haḍappā (Mohenjo-daro, Harappa). U vrijeme kada su osvajačka indoevropska ili arijska plemena sišla sa Iranske visoravni u zapadni dio sjeverne Indije, negdje do ili oko 1500. godine prije nove ere, ti su gradovi već bili razoreni, napušteni, ili su tek tada opustošeni. Ratničko-stočarska plemena, koja su stizala, bila su samo *jedan* dio Indoevropljana koji su se, u seobi iz svoje pradomovine, duboko u srednjoj Aziji, duže vremena prije toga zadržali na Iranskoj visoravni. I nakon njihovog odlaska, tamo su i nadalje ostala mnoga druga indoevropska plemena. Ono što ih je navelo da se razdvoje vjerojatno je bilo uslovljeno novonastalim društveno-kulturnim jazom. Plemena koja su ostala na Iranskoj visoravni, zapadna, našla su se pod utjecajem asirskoga centraliziranog

carstva. To je utjecalo na uniformiranje njihove književne baštine, na izgradnju monoteizma, na zatomljenje dijela mitova i tradicije vezanih za ranije predodžbe. Sadržajno, to se može pratiti uspoređivanjem staroperzijske *Aveste* i staroindijske Ṛg-vede. I pored toga što imaju određeni broj paralelnih tekstova i počivaju na srodnim osnovama, prva je monoteistička, uz sve što to implicira, dok druga pokazuje nesmetani razvoj ranijih tendencija. Kasniji tekstovi *Veda*, osobito AV., dodat će tome i novoga, protoindijskoga, predvedskog materijala[1].

Predvedska gradska civilizacija doline Inda ostavila je u kasnijem indijskom kulturnom nasljeđu, pa tako i u filozofskoj misli, znatnijeg traga nego što se donedavno željelo priznati. U odbacivanju te mogućnosti, znatnu ulogu imalo je vjerovanje sâmoj indijskoj tradiciji, koja je, na čudan način, stoljećima filtrirala sve neindoevropsko, da bi mu javno pravo opstanka dozvolila tek poslije dugog puta usaglašavanja s određenim formalnim socijalno-kulturnim zahtjevima. Protoindijska civilizacija doline Inda ipak se zadržala u kolektivnom pamćenju, osobito u kasnijim indijskim heretičkim misaonim pravcima. Ona se nadovezivala i održavala veze s drugim starim središtima, naročito sumerske i egipatske kulture.[2]

Kao osvajači, dospjevši na tlo takvih starina, nekad moćnih urbanih centara, i noseći sve svoje u sebi isključivo kao predaju, ali bez materijalnih dobara, osim stoke, indoevropska plemena su prema domaćem stanovništvu, zatečenom, odmah zauzela određenu distancu. Produbljivanjem tog odstojanja izgradio se, narednih stoljeća, strogi kastinski sistem. Dvije zajednice bile su jedna drugoj suprotstavljene, ubrzo i jedna drugoj neophodne. Osvajači su ponekad nailazili na pristalice, dok je u drugim slučajevima bila nužna borba. I sami osvajači su se razdvojili ili razdvajali na više skupina, koje su katkada i međusobno ratovale. Neki tekstovi *Veda* pamte mitiziranu priču o sukobu dvaju arijskih ogranaka na Iranskoj visoravni. Drugi su taj sukob već pomiješali s borbama na indijskom tlu protiv domaćih stanovnika. Kasniji ep *Mahābhārata* jeste pripovijest o međusobnim obračunima unutar jednog pridošlog arijskog plemena, plemena Bhārata. Konačno, ep *Rāmāyaṇa* uspomena je na kasnije arijsko osvajanje indijskoga juga. Taj jug nikada nije konačno pokoren, pogotovo ne etnički.

Tekstovi *Veda* imaju dugu tradiciju, i svjedoče o kulturno-historijskom periodu od nekoliko stoljeća. Obično se smatra da su ti tekstovi kanonizirani ubrzo nakon arijskog naseljavanja sjeverozapadne Indije, poslije dugog usmenog prenošenja, koje će se nastaviti do 1000. godine prije nove ere. U zbirke *Veda* vjerojatno nisu ušli svi raspoloživi tekstovi. Zatim, neki, osobito iz posljednje priznate Atharva-vede, izrazito pripadaju predvedskom protoindijskom kulturnom krugu. Između tekstova posve arijskog porijekla i autohtonih tekstova primjećuje se znatna razlika. Vjerojatno nije više ispravno tvrditi da su prvi stariji, a drugi znatno mlađi. Mlađa je AV. kao kanonizirano štivo, ali ne i čitav njen sadržaj — upravo zato što zbog svojih nearijskih elemenata nije mogla dobiti *placet* vladajuće kulture — arijske, osvajačke.

Postoje četiri zbirke *Veda:* RV. je glavna zbirka poezije; SV. je znatnim dijelom zbirka istih tekstova uz koje se pamti obredna melodija, napjevi; YV. je zbirka tekstova, formulacija, uređenih onako kako se koriste pri obredu; AV. je dijelom sastavljena iz istog starog indoevropskog materijala kao i RV., a dijelom od predvedskog autohtonog materijala. Dok su prve tri *Vede* objava, *śruti* (»čuvenje«), i kao takve priznate od davnine[3], AV. je taj uzvišeni naslov stekla kasnije[4].

Sa stanovišta filozofije najzanimljivije su RV. i AV., od kojih je sačinjen i naš izbor. One sadrže raznovrsnu građu, a nedvoumno i filozofskih tekstova, refleksivnih poema. Osim toga, mnogobrojne mitološke predodžbe kriju zapravo filozofske preokupacije. Zbirke *Veda* sadrže i tekstove s književnim pretenzijama ili učinkom, te pitalice, zagonetke, tekstove spekulacije o mističkom smislu brojeva[5], spekulacije o ritualnoj simbolici, strukturi i istovetnosti mikro- i makrokoz-

---

[1] O ovome vidi: Čedomil Veljačić, RAF., I, str. 58. i dalje, gdje se poziva na indijskog autora Kunhan Raju; takođe i njegovo posljednje poglavlje iz *Indijske i iranske etike*, »Avesta, kult mudrosti u Iranu«, Sarajevo, 1980.

[2] Vidi RAF., I, str. 13.

[3] I u znatno kasnijem buddhizmu još se govori o »trostrukom brâhmanskom znanju«.

[4] Za detaljnije informacije o kulturno-historijskim previranjima stare Indije vidi: Čedomil Veljačić, *Filozofija istočnih naroda*, I, Zagreb, 1958. (dalje FIN); RAF., Zagreb 1978.; Radoslav Katičić, *Stara indijska književnost*, Zagreb, 1973.

[5] Vidi RAF, I, str. 18—19; B. K. Tirtha, *Vedic Mathematics*, Delhi—Patna-Varanasi, 1975.

mosa, panteističke ideje, odlomke o magiji i čaranju (ovo posljednje osobito u AV.), mitove, legende, himne bogovima, prirodnim silama, obredne formule, itd[6].

Dok nas RV. prenosi u ambijent arijskih plemena kad su nastanjivala Iransku visoravan, a zatim, u sličnim društvenim odnosima, krenula na istok, prema svjeverozapadnoj Indiji, AV. jednim dijelom odražava život istih plemena već naseljenih na novom području u (nemirnoj) koegzistenciji sa starosjediocima. RV. nam govori o podjeli društva na četiri *varṇe* ili klase, formalno organizirane *oko hijerarhije obreda,* koja odgovara onoj iz *Aveste,* dakle nedvosmisleno pokazuje da su to dva ogranka jedne iste zajednice i društvene organizacije[7]. Ta podjela nije još i ona konačna, razgranata, stroga kastinska hijerarhija koju će Indija izlučiti kasnije, kada dvije zajednice — došljaci i starosjedioci — budu učvrstile svoje uzajamne odnose u smislu izvjesnog odstojanja i komplementarnosti, podjele rada, geografskih i običajnih antagonizama, relacije pobjednik—pobijeđeni, klasnih odnosa, a sve to izraženo osjećajem i primjenom principa *vjerske i ritualne čistote.* Ta »čistota«, najprije, odražavat će se u mjeri kojom je određenoj kasti, *đāti,* dozvoljeno da se približi ključnim ritualima, odnosno kojim stupnjem joj je dopušteno da vrši neke obrede smatrane najvažnijim kako za zajednicu tako i za pojedinca[8].

Osjećaj plemenskog pripadništva, koji prožima RV. i manifestira se u ritualnim preokupacijama za dobro cijele zajednice, u AV. je ugrožen prisnošću domaćeg stanovništva i njegovih kultova. Iz tog predvedskog protoindijskog tla prodiru i nameću se kultovi ženskih božanstava plodnosti, boginje-majke, kultovi zmija i specijaliziranih seoskih božanstava. Ova posljednja božanstva, često ženska, i danas postoje u svakom selu. Ona štite interese svoje zajednice *nasuprot* interesima ostalih. Unutar takvog odnosa, vidljivog u AV., razumljivo je da postaju legitimni i moralno opravdani izolirani egzistencijalni ciljevi manjih grupa, pa čak i pojedinaca, nasuprot interesima čitave zajednice. Prema globalnoj etici RV. to je novina, a osobita je novina u tome što se u znatnoj meri, isključivo u *lične* svrhe, koristi crna i bijela magija.

Kozmička harmonija koja izmiruje mikro- i makrosvijet, svemirska simbolika koja izjednačuje čovjekov život, društvenu strukturu sa strukturom svemira, zove se u RV. *ṛta (ṛtam).* Njoj su podložni i mnogi bogovi, ali je jedini Varuṇa odgovoran za kontrolu njenog poštivanja od strane ljudi, i to svojom moći. Remećenjem običaja čovjek dovodi u pitanje ravnotežu kozmosa, i otud njegova velika *odgovornost* u svijetu koji on održava i neprestano mora da nanovo stvara po uzoru prvobitnog kozmogonijskog čina[9].

Taj osjećaj zajedničkog pripadništva i potrebe poštivanja sveopće harmonije gubi se u AV., čiji tekstovi već odražavaju nepobitnu činjenicu razdvojenosti arijskih plemena — prvo na iranskom, a zatim i na indijskom tlu, i činjenicu njihove nimalo harmonične superpozicije u odnosu na autohtono stanovništvo sjeverne Indije sa drukčijom tradicijom. Zajedno s tim događajima, već u RV., u prvi plan vedske mnogobožačke religije dolazi Indra, bog osvajačkih pohoda arijskih plemena na Indiju. On nije, kao što je to bio Varuṇa, bog harmonije i kozmičkog poretka, nego bog koji štiti interese samo određene zajednice.

Otpor domaćeg stanovništva arijskim plemenima nije bio ni jedinstven ni organiziran, a na toj teritoriji nije ni bilo jedinstvene države, niti osjećaja zajedništva u mnogim naseljima ili plemenima, koja bi se suprotstavila došljacima. Otpor se sveo na pojedinačni, ukoliko je uopće i takvog bilo. O tome, i o moralu ličnih ciljeva svjedoči magija, bijela i crna, uvijek privatne namjene. Magija je vid otpora vladajućoj strukturi. Takvi nazori — lična korist prije opće, plemenske — koji ne pripadaju vladajućoj kulturi, bit će vremenom prihvaćeni i inkorporirani u pogled na svijet arhaičnog

---

[6] Vidi *IIE,* moje poglavlje o *Vedama.*

[7] Vidi RAF, I, str. 66.

[8] O indijskoj društvenoj strukturi vidi radove D. Nešića, osobito knjigu *Socijalno-etnička struktura i politički pokreti,* Beograd, 1967, poglavlje »Savremene promjene kastinskog poretka u selima Indije«. Članak istog autora, »Klasno u kastinskom društvu«, objavljen je i u časopisu »Naše teme« br. 10, Zagreb, oktobar 1977, koji je posvećen indijskim socijalnim prilikama.

Ukratko, tradicionalno indijsko društvo sastoji se od četiri *varṇe* koje poznaje još RV. X, 90 (q. v.): brâhmani, kšatrije, vajšije i šudre. Prve tri su »plemenite«, »dvaput rođene«, arijske; imaju pravo i obavezu učenja objave srazmjerno *varṇi.* Poslednji, šudre, su sluge, i za društvo su marginalni, naime isključeni su iz vjerskog života. Svaka se *varṇa* danas sastoji od mnogo kasta — *đāti. Ispod* četiri *varṇe* i izvan priznatog sistema kasta nalaze se svi nedodirljivi — parije — koji su izopćeni ne samo u vjerskom nego i u društvenom pogledu *(outcastes).*

[9] Vidi Mircea Eliade, *Le mythe de l'éternel retour, Archétypes et répétitions,* Paris, 1949.

materijalizma *cārvāka* ili *lokāyata*, socijalno-političke literature *śāstra*[10], te donekle ortodoksnog filozofskog pravca *mīmāṃsā*. Zaobilazeći glavne tokove filozofije *Upanišada*[11], etička misao AV. našla je svoj izvedeni, dorečeni izraz u kasnijoj pravno-socijalno-političkoj i običajnoj književnosti. Olakotna okolnost takvom razvoju bila je i činjenica da se u Indiji nikad, — tada kao ni kasnije — nasuprot staroperzijskoj *Avesti*, nije razvio monoteizam. Monoteizam ide ruku pod ruku s centraliziranim carstvom, socijalnom hijerarhijom strogom prema vani, apsolutnim vrijednostima u etici. Politeizam implicira i u društvenom životu određeni pluralizam i relativizaciju vrijednosti; svaka zajednica, svaki pojedinac ima vlastite interese koji su ravnopravni, dakle nužno i međusobno suprotstavljeni (u određenoj ravnoteži), a ne podređeni nekoj vrhovnoj vrijednosti (recimo, *varṇe* brâhmana). Borba između ta dva etička sistema — apsolutističkog brâhmanskog i relativističkog autohtonog, u Indiji nastavila se kroz sva vremena i nikad nije privedena konačnom rješenju. Međutim, između njih postignut je kompromis, tipičan za tu zemlju, prema kojem ti sistemi postaju komplementarni.

Karakteristika vedskog politeizma je da je u svijetu velika fluktuacija bogova i božanskih sila, od kojih sad ova, sad ona dolaze u prvi plan. Bog stvoritelj, iako se javlja povremeno, nikad konačno ne stupa na scenu da bi preuzeo vrhovnu i prvotnu ulogu. Tako, postoji i neki religijski pluralizam koji je izražen mnoštvom kultova i velikom mogućnošću ličnog i prigodnog izbora, pa nema ni određene dogme koju bi svi morali poštivati. Ta osobina ostat će tajna i u kasnijim, premda i znatno izmijenjenim, indijskim religijama. Sa religijskim ide i spoznajni pluralizam ili relativizam, koji će ući u nasljeđe indijskoj misli. Svijet je nastao prije bogova, koji su podložni istim zakonitostima kao i ljudi, samo što su u prednosti da žive duže i sretnije. Bogovi su zato uzor blagostanja, a ne moralni ideal. Poslije smrti, čovjek se nada vječnom životu na nebu u društvu bogova. Živi se jednokratno na zemlji. Međutim, sumnja već tada nagriza čovjeka, sumnja koja rađa filozofiju. Određenu ulogu imaju orfički mitovi koji izranjaju iz duboke starine narodnog pamćenja. Prvi čovjek, Yama (u Avesti Yima) mora da bude i prvi

[10] Vidi pretposljednje poglavlje ove knjige — »Bhagavad-gītā«, i posljednje — »Socijalno-politička misao i pravno-običajna literatura«.

[11] Vidi drugo poglavlje ove knjige.

smrtnik[12]. On još od davnina poznaje put kojim se ide nakon smrti, a koji može da bude dvostruk — put bogova i put predaka; prvi je sretniji. Poznavanje toga puta čovjeku može da donese spasonosne privilegije. Čovjekova preokupacija smrću nešto je što će u indijskoj misli imati značajnu ulogu, pa je važno uočiti da se javlja već u *Vedama*. Strah od smrti, *ponovljene* smrti u uzastopnim životima, pomisao na koju će navesti potreba za redovnim ponavljanjem rituala, žrtve, bit će pokretač niza ideja u filozofiji *Upanišada*. A osobito ideje o potrebi izbavljenja, *mokša*, iz takvog života koji rezultira smrću. Dakako, značajnu ulogu u tome ima i devalvacija života samoga, koja će uslijediti poslije razdoblja *Veda*.

Potkraj tog perioda, naročito u AV., sve se češće pojavljuje termin za koji bi se moglo reći da ima nekoliko razina tumačenja, a naročito se njegova značenja umnožavaju tokom vremena. To je termin *brahman*, na sanskrtu imenica srednjeg roda, izvedena iz glagolskog korijena $\sqrt{}$ *bṛh*, što znači »bujati«. *Brahman* označava moć brâhmanske *varṇe*, tj. prve, svećeničke društvene grupe, one koja isključivo kontrolira intelektualni i vjerski život. Brâhmani se izdržavaju vršeći obredne usluge ostalim »višim« *varṇama*, odnosno kšatrijama — ratnicima, i vajšijama — (zemljo)radnicima, zanatlijama, trgovcima, koje mogu obavljati zahvaljujući monopolu nad obrednim znanjem, a ono se sastoji od kompliciranog ritualizma, poznavanja makro i mikrokozmičke simbolike kojom se održava svijet. Ujedno, oni su zemaljski uzor sreće za svakoga, a za njih je, više nego za druge, značajno da zbog vjerske dužnosti budu oženjeni i imaju *sinove* koji će nastaviti obiteljsku tradicionalnu žrtvu. To je inače ključna situacija svakog (muškarca) koji drži do sebe u društvu u kojemu se najveća važnost pridaje upravo *ritualnoj* hijerarhiji: svako mora da nastavi porodičnu lozu, da bi nastavio s održavanjem svijeta. Moć brâhmana-svećenika upravo je njegov monopol: obred, odnosno obredna *riječ*, formula, vedski tekst sâm. S vremenom, ta se moć osamostaljuje, od sredstva postaje cilj, od mogućnosti — moć. To se dešava istovremeno s jačanjem uloge brâhmana u društvu. Kad njegova vlast, koja je svojevrsna teokracija (delegirana preko kšatrija koji imaju svjetovnu vlast), postaje apsolutna, tada i njegova moć postaje apsolutna: *brahman* počinje označavati sveobuhvatnost bitka, ono zajedničko tlo *iza* bitka i nebitka, i konačno apsolut sâm. Ovaj izvod započet je

[12] Vidi: RV. X, 10; X, 135; zatim i Kaṭha.

u AV., sproveden kroz posredničku literaturu *Brāhmaṇa* (»brâhmanskih tekstova«) i *Āraṇyaka* (»pustinjačkih tekstova«) i konačno dovršen u *Upanišadama*, da bi poslije izvjesnog vremena *brahman* dobio posljednje značenje. Kasnije, transponiran u teološke sfere, *brahman* će se dalje transformirati. Od imenice srednjeg roda postaje imenica muškog roda i predstavlja boga Brahmu (Brahmā)[13]. Termin *brahman* koji se nedvoumno pojavljuje već u *Vedama*, prvo u svom ranijem značenju formule, kasnije kao »moć«, i konačno apsolut — ostat će ključan u znatnom dijelu filozofije od *Upanišada* nadalje.

Upanišade u odnosu na prethodno razdoblje[14] jednim dijelom predstavljaju duboki raskol, a drugim se na njega naslanjaju, nastavljaju. U tom smislu može se ustvrditi da

---

[13] Osnova obiju sanskrtskih imenica, i srednjeg i muškoga roda, ista je. Kad govorimo o univerzalnom principu, apsolutu, *brahman* (srednji rod), tada ga navodimo u osnovi. Kada govorimo o bogu Brahmi koji je nužno muškog roda, njegovo ime navodimo u nominativu singulara skt. kako ne bi došlo do zbrke, i, naravno, pišemo ga velikim slovom. To su sve konvencije kojih u sanskrtu nema, pa je ponekad teško odrediti da li je riječ o *brahmanu* ili o Brahmi. Katkada se to može razaznati iz konteksta, ili otuda što je dotična imenica u nekom prepoznatljivom padežu. Međutim, to se ne može uvijek sa sigurnošću utvrditi, pa je ostavljeno interpretaciji. Takvih slučajeva nalazimo i u *Upanišadama*. U *Gīti*, npr., reklo bi se da nas autor *namjerno* ostavlja u nedoumici i da se igra s oba značenja. To se inače u indijskoj literaturi rado čini. Ni svi značenjski slojevi termina *brahman*, srednji rod, ne mogu se uvijek razlučiti, pa se često svi uzimaju u obzir. Poteškoću povećava okolnost da sa jednog sintetičkog, sinhronog načina mišljenja prevodimo na naš koji je u znatnoj mjeri linearan.

[14] Smatra se da su najznačajnije *Upanišade* nastale između 800. godine prije nove ere i vremena neposredno pred pojavu buddhizma, ili već nakon njegove pojave (VI—V stoljeće prije nove ere). Dakako, svi su ti datumi tek aproksimativni, pa za detaljniju argumentaciju upućujem na Veljačića i Katičića. *Upanišade* su pisane i znatno kasnije, sve do novijih vremena, a tradicionalno ih ima 108, iako ih je znatno više. Uobičajeno je, kada se prikazuje indijska filozofija, da se ozbiljno tretira samo deset-petnaest *Upanišada*, nastalih u spomenutom razdoblju. One se, unutar tog perioda, dijele na starije, srednje i mlađe. Prva i posljednja skupina pisane su pretežno u prozi, a srednja u stihu. Znatnim dijelom su u formi dijaloga, sa pretežno ali ne isključivo filozofskom tematikom. Tradicionalno, smatraju se početkom indijske filozofske misli, a danas je očevidno (vidi knjige FIN., I i RAF.; D. Pajin, *Filozofija Upanišada)* da njihove početke treba datirati ranije, već sa *Vedama*, pogotovo što ni *Upanišade* nisu neko zaokruženo misaono usmjerenje, već prvenstveno izvor mogućnosti za kasniju skolastičku filozofiju. *Upanišadama* duguju svi kasniji pravci indijske misli, priznavali to oni ili ne, i to kako ortodoksni, tako i neortodoksni.

filozofska misao *Upanišada* nije u njima izrasla ni iz čega, a srećom se to može obilato dokumentirati svjedočanstvom *Veda*.

Spominjanjem *brahmana* izravno smo već, i uveliko, ušli u tematiku *Upanišada*. Interesantno je da se *moć* brâhmanske, odnosno svećeničke *varṇe*, osamostalila i prema društvenoj klasi u bazi, predstavljajući ključni problem njene ideologije: jer autori tekstova *Upanišada*, prvi put u indijskoj literaturi, nisu brâhmani (ako i jesu, nisu to *kao* brâhmani), nego su kastinski neodređeni slobodni mislioci. I društveno, *Upanišade* predstavljaju period vrenja i preispitivanja za sada stare vladajuće kulture. Hegemonija brâhmanskih kasta indirektno je dovedena u pitanje, a osobito se sumnja u ritualizam, monopol i formalizam na kojima ona počiva. Nove vrijednosti, izbavljenje, traže se *izvan* dotadašnjih vladajućih društvenih ideala. Cilj više ne vrijedi za zajednicu u cjelini, nego samo za pojedinca, kao individualno oslobođenje. A onaj koji traga za individualnim izbavljenjem ujedno je heretik i izgnanik, jer se odriče porodičnog života (uzora moralnosti), društvenih normi. On smjera povlačenju iz života, sada shvaćenog nepoželjnim, društva, prostora, vremena. (Obredno) djelovanje, *karma*, dotada je bilo smatrano najmeritornijom djelatnošću čovjeka za koju se uputstva nalaze u vedskoj objavi. Ali, u *Upanišadama* očevidnost ponavljanja obreda dovodi u sumnju njegovu vrijednost i trajnost, kao i smisao života. Ponavljani obredi znače ponavljane živote. Od djelovanja, *karma* se počinje ticati njegovog rezultata, učinka, i vrednuje se negativno. *Karma* postaje štetna, postaje opterećenje čovjekovog identiteta i upućuje ga na uvijek nova rađanja u nizu egzistencija. *Karma* nije više samo obredno, već i svako drugo djelovanje, konačno to je i sâm učinak djelovanja[15]. Dakako, taj izmijenjeni smisao termina *karma* jeste novina u odnosu na *Vede*.

Zanimljiv je odnos univerzalnog principa — *brahman*[16], s njegovim individualnim vidom — *ātmanom*, koji se strogo razlikuje od jastva — *ahaṃ-kāra*. *Ātman*, sopstvo ili samosvojstvo, ni sâm nema ni trunke karakteristike subjekta — osim u zabludi — ili egoiteta. Spoznati ga znači spoznati bit stvari. Na više mjesta nam se kaže da je on istovetan s

---

[15] *Karma*, kao opterećenje u đainizmu, bit će doslovno shvaćeno određenom tananom tvari.

[16] Vidi D. Pajin, *Filozofija Upanišada*, gde je podrobno analizirana cjelokupna tematika *Upanišada*, uključujući sve bitne termine koji se u njima javljaju.

brahmanom, spoznatim *brahmanom*. Upravo u toj identifikaciji, kroz znanje, leži mogućnost izbavljenja. Znanje *brahmana*, koje je oslobođenje, jest *brahman*. Ključnu ulogu ima znanje, a standardna je formula »onaj koji *tako* zna« (postiže cilj). Pri tom je odlučujući modus znanja a ne toliko njegov sadržaj koji je unaprijed dat i ne dovodi se u pitanje. Ali način stjecanja znanja može se načelno metodski dovesti u pitanje. Otud pomalo ezoterijski karakter *Upanišada*, naročito na početku. Sadržaj toga znanja, za »onoga koji tako zna«, često se navodi kao »to si ti, to je tvoja suština« (*tat tvam asi*)[17]. Radi se o identifikaciji suštine sâme. To se može postići i poistovjećivanjem svega sa svime. Taj razvoj može se već jasno naslutiti u tekstovima *Veda*, uprkos novoj žestini, pa i kontekstu, s kojima je ovdje izveden. Prije svega, tamo već postoji sličan odnos prema *znanju* (= *veda*). Njegov se sadržaj ne preispituje (vidi ortodoksni pravac *mīmāṃsā*), on je već dat u objavi, *śruti*, kakvom će kasnije postati i *Upanišade*. Ali putevi stjecanja znanja mogu biti valjani ili ne. I ispravno znanje, po sadržaju, može biti kobno ako je stečeno nekorektnim načinom ili ako ga je stekla osoba koja na njega nema pravo (što će biti normirano u Manuovom zakoniku). Znanje je djelotvorno ne zbog svoje upotrebne vrijednosti u životu, nego u obredu[18], djelotvorno je određeno, gotovo magičnom moći koju nosi u sebi zahvaljujući nekim drugim okolnostima koje nemaju veze s njegovim sadržajem, već s načinom njegovog stjecanja. Ista ideja bit će u *Upanišadama* samo dorađena i znatno ojačana, prvenstveno zahvaljujući žrtvenoj prenosnoj i kreativnoj simbolici te moći koju poprima njen glavni sadržaj u datim okolnostima: *brahman*. Uloga znanja, pa konačno i spoznaje, ogromna je, kako u *Upanišadama*, tako i u kasnijim filozofskim pravcima. Posebno u buddhizmu.

Spoznaja više ne može biti privilegija brâhmana-svećenika, jer načelno nije formalizirana. Osporavajući brâhmanovu spoznaju, samotni mudrac-mislilac na neki način osporava i njegov društveni poredak, i dovodi ga u pitanje ličnim izborom, time što se postavlja izvan njega. Tako je započet antagonizam — između slobodnih mislilaca s jedne, i cjelokupnog brâhmanističkog sistema s druge strane — koji će trajno ostati prisutan, ali će u pojedinim razdobljima ili literaturi izbijati na površinu sad jedan, sad drugi njegov vid. Prema tradiciji, *Upanišade* se svrstavaju protiv iste strane kao i ranija AV. Uskoro će tako postupiti i buddhizam, a zatim i neki kasniji oblici religioznosti (*bhakti*, tantrizam itd.) koji vuku porijeklo iz predvedske kulture.

U *Upanišadama* ne postoji jedinstvena spoznajna teorija. One priznaju, prije svega, samu objavu (a i one postaju objava, *śruti*), riječ, *śabda*, a nju će, pogotovo *Vede*, načelno priznavati i sva kasnija indijska misao osim heretičkih pravaca đainizma i buddhizma. Već se u *Upanišadama* iskristaliziralo učenje o dvije razine spoznaje koje odgovara dvjema etičkim ravnima. Empirijska spoznaja je *aparā-vidyā*, »ovdašnje znanje«, »znanje koje nije onostrano«. »Više znanje«, *parā-vidyā*, jest spasonosno i sastoji se u spoznaji *brahmana*, tj. postajanju *brahmanom*[19]. Apsolut jeste spoznatljiv, ali na specifičan način, egzistencijalno involvirajući. *Brahman* bi tako i sâmo bilo spoznaja, odnosno samospoznaja, jedno jedino. U *brahmanu* ili njegovoj spoznaji nema subjekta /objekta/ akta spoznavanja. Ta razlomljenost je osobina naše egzistencijalne ravni. Sa stanovišta »više« spoznaje *brahmana* odnosno uviranja u njega, »niža« spoznaja je obično neznanje (*avidyā*)[20]. Empirijska, »niža« spoznaja odnosi se na svijet imena-i-lika, *nāma-rūpa*, gdje djeluje šest osjetila (pet+*manas*, razum koji objedinjuje njihova iskustva). Ime-i-lik nisu zamišljeni kao duša i tijelo u kršćanskoj dihotomiji, već prije predstavljaju razliku u stupnju nego u suštini. Lik, *rūpa*, je vidljivo tijelo, a ime, *nāma*, jeste neka vrsta nevidljivog, tananog tijela, njegovog dvojnika. I samim je *Upanišadama*, a ne samo buddhizmu, strana ideja o postojanju neke trajne ličnosti, a još više »duše« (kojoj i nema ekvivalenta u indijskoj misli). Upanišadski *ātman* nije nikakva duša, u nekim slučajevima izričito znači sâmo tijelo. U dijelu čovjekova identiteta koji se preporađa nakon smrti ne vidi se ništa bitno različito od onoga što se u kasnom vedskom i ranom upanišadskom sloju naziva imenom. Pojedine prirodne sile (vjetar, sunce, itd.) jesu ekvivalenti, smatrani izvorištima, čovjekovih vitalnih elemenata. Nakon smrti, dah se vraća vjetru, vid suncu, itd. Tome pomaže i simbolika kojom se izjednačuju mikro i makrokozmos, a svemirsko kretanje interiorizira u čovjeku. Uostalom, sve je to prisutno kao mogućnost već

[17] Vidi ChU., VI.

[18] Uostalom, obred je glavna aktivnost vedskog čovjeka i sâm važan dio života. Zapravo, obred je život, a život je žrtva.

[19] MU., I, 1, 4—5. Niža spoznaja jesu *Vede*.

[20] MU., III, 2, 9.

u himnama Veda[21]. Sunce je vidljivo oko univerzuma iza kojega je njegovo ime — »nevidljivo oko«. Čovjeku-u-suncu, tj. *puruši*, odgovara čovjek-u-oku, čovjek u čovjeku: to je svjedok, *sākšin*, izraz unutarnje suštine čovjekove, njegov *puruša*. To je čovječuljak koji se nazire u oku sagovornika (a fizički on je neprepoznat odraz nas samih). Kad se on povlači na spavanje u središte srca, čovjek gubi svijest i odlazi, makar privremeno, u drugi modus egzistencije[22]. Prostor u srcu odgovara makrokozmičkom prostoru *ākāśa*. Boravak malog *puruše*-očevica u srcu za nas je san. Kada se on povlači dalje, kroz žile i sunčeve zrake od srca u Brahmin svijet, zapadamo u dublji san bez snova, gdje stječemo spoznaju ili mudrost. Iznad ovoga nalazi se i četvrto stanje (računajući javu kao prvo): *caturtha* ili *turīya*. To je mistički doživljaj (ovdje postignut slučajno, ne uvježbavanjem) kad je jedinstvo »sebe« (*ātman*, jer ovaj termin znači i povratnu zamjenicu sebe) potpuno doživljeno. To je konačna realnost zahvativa jedino neposrednim intuitivnim spoznajnim činom.

Identifikacija pojedinih čovjekovih sposobnosti ili vitalnih elemenata s odgovarajućim prirodnim pojavama vezana je za neke koncepcije o prapočelu i eshatološke pretpostavke. To su teorije o prapočelu kao vodi, vatri, dahu, svjetlu, povezane sa teorijama o tri, četiri ili pet »velikih« elemenata (voda, vatra, zemlja, zrak, prostor). Naročito je plodna bila teorija o vatri, gdje opet značajnu ulogu ima simbolika izjednačenja unutarnjeg i vanjskog svijeta[23]. Sam svijet je žrtvena vatra... konačno, i čovjek je žrtvena vatra. Onaj ko *ovako* zna ide putem bogova, *deva-yāna*, što je povoljnije od puta otaca, *pitṛ-yāna*, poslije smrti, jer znači vraćanje na svijet. Vatra i toplina, žar kojim u tijelu sagorijeva hrana, čovjeku dolazi od sunca, Sūrya, u kojemu živi čovjek-u-suncu, sunčev *puruša*.

I teorija o dahu, *prāṇa*, kojem u vanjskome svijetu odgovara vjetar, ili zrak, također je plodna. U izvedenom smislu, sva osjetila nazvana su dahovima, ili čak božanstvima, analogno dahu nosiocu života. Poznata je epizoda iz *Upanišada* u kojoj se osjetila svađaju oko toga koje je od njih od vitalne važnosti: sasvim se nedvosmisleno pokazuje da je to dah[24]. Život je dah, te čovjekov život sâm poslije smrti odlazi

---

[21] Vidi RV., X, 90.
[22] Vidi MāU.
[23] ChU., V, 4—10; BU., VI, 2, 9 i dalje.
[24] BU., VI, 1, 7—15; ChU., V, 1.

u vjetar. Katkada se pojavljuje život sâm, *đīva*, kao suština čovjekovog identiteta. U đainizmu se taj termin pojmovno najviše približava onome što je na Zapadu »duša«, iako nikad konačno to ne postaje.

Neznanje koje se pretvara u pozitivnu zabludu, *avidyā*, sastoji se u pogrešnom identificiranju *ātmana* sa subjektivnom stranom egzistencije, *đīva*, ili, još gore, s *ahaṃ-kārom*, jastvom. *Ahaṃ-kāra* je ono što čovjek ćuti kada kaže »ja« (*aham*) ili »moje« (*mama*), a što je vezano za žudnju, za »još«, i što gomila *karmu* ne više samo kao aktivnost, nego i kao ono što ta aktivnost *donosi*. Naravno, ni *ahaṃ-kāra* nije duša u kršćanskom smislu. To je, iako ne eksplicitno, ideal brâhmanskih kasta na vrhuncu njihove moći, u smislu formaliziranog javnog morala koji štiti neposredne interese pojedinih grupa: u *dharmi*, moralnosti i dužnosti baš brâhmana-svećenika nalazi se na prvome mjestu upravo korist svakog pojedinca koja se ostvaruje zadovoljavanjem njegova jastva. Novi asketski moral *Upanišada* to odlučno odbacuje, i znatan dio kasnije indijske filozofije, one usmjerene na oslobođenje, uvijek će biti zaokupljen potiskivanjem ili prevladavanjem *ahaṃ-kāre*. Istovremeno, političko-socijalna misao bit će ta koja izrazito potvrđuje vrijednosti *ahaṃ-kāre*, kao i uopće vrijednosti života u društvu i u svijetu. U odnosu na jastvo, *Upanišade* prvo brižljivo nastoje da izbjegnu njegovo poistovjećenje sa sopstvom, *ātmanom*, a zatim da ovoga izjednače s *brahmanom*. *Brahman* i *ātman* mogu se, kao termini, upotrebljavati naizmjenično, i metafizički se izjednačuju. Brzo se odustalo od pokušaja da se *brahman* tumači kao neegzistentno, nebitak[25]. Međutim, postavlja se pitanje — kako bi iz nebitka (*asat*) mogao nastati bitak (*sat*)? *Brahman* je izražen, gramatički, baš zato imenicom srednjeg roda u sanskrtu, s onu stranu ove egzistencijalne ravnine. Ono je ono jedino što jest (*sat*), ono je i sveobuhvatnost spoznaje u nediferencijaciji spoznaje /subjekta/ objekta i *prije* njih (*cit*), i dobrobit, *ānanda*. Kaže se da je *brahman* zato *saccidānanda*, a njegova je mogućnost čovječuljak u oku, očevidac, *puruša*. *Puruša* je stoga ponekad drugo ime za *brahman*. A *ātman* je izraz *brahmana* u čovjeku, u stvarima. Lične osobine dolaze od *ahaṃ-kāre*, a ne od *ātmana*. *Ātman* je trajan, vječan i neuništiv, za razliku od jastva. Oslobođenje se postiže kada se *ātman* rastereti *ahaṃ-kāre* i *karme* i vraća svojoj prirodi koja je priroda *brahmana*[26]. Apsolut o

---

[25] ChU., VI, 1.
[26] Za *ātman*, vidi osobito ChU., VI, 1; VII, 11; BU, II, 4 i dr.

kojem je riječ, u kojem je *ātman* = *brahman*, mjestimično se smatra dostupnim, izrazivim, spoznatljivim, a mjestimično potpuno neopisivim u ovom iskustvu, nezahvativim običnom spoznajom. Istovremeno, on je katkada imanentan svijetu, katkada transcendentan. Tekstovi *Upanišada* su u konačnoj odluci o tome kolebljivi, neodlučni, i sve to rješavat će se ovako ili onako tek u raznim pravcima kasnije ortodoksne filozofske škole *vedānta*.

U *Upanišadama* se govori o pet (ili tri) *bhūta* (množina: *bhūtāni*), »bića« ili elemenata, koji sačinjavaju materijalni svijet. To su zemlja, voda, vatra, zrak, prostor[27]. Oni ne podliježu transmigraciji u zajedništvu s nekom sviješću s kojom bi činili čovjeka. Oni samo rastu i propadaju, i u njih se ljudsko tijelo razlaže nakon smrti. U prirodi se elementi nalaze u svom grubom, *sthūla*, stanju, a ne u tananom, suptilnom, *sukšma*. Ovo posljednje nije dostupno našim čulima, elementi su osjetni tek u svom grubom (tj. miješanom) obliku, i prepoznaju se prema preovlađujućem elementu u svakom sklopu. Svako osjetilo zahvaća po jedan element. Tako će se pojaviti i šesto čulo, *manas* ili razum, kojem odgovara područje misaonog zahvaćanja, racionalnog, i objedinjavanja podataka posredovanih ostalim osjetilima. *Manas* u svijesti, a ona je *viđñāna*, sjedište razaznavanja, sintetizira iskustvo svih osjeta. *Viđñāna* je individualna svijest, pa tako *manas* posreduje i za jastvo, *ahaṃ-kāra*. Pojedinci koji uspiju trenutno da se uzdignu iznad svoga egoiteta privremeno dostižu samozaborav koji doduše nije još trajno izbavljenje, ali je njegovo pri-viđanje i naslućivanje. Taj se samozaborav postiže određenom stupnjevitošću koja je egzemplifikacija jednog mogućeg duševnog i misaonog procesa, koji će kasnije biti razvijen do veoma preciznih tehnika *yoge* i samodiscipline. Svaki stupanj zamišljen je kao ljuštura cjeline čija je srž — cilj. Od vanjske prema unutarnjoj, taj razvoj teče ovako: prvi sloj je *anna-maya-ātman*, ili »*ātman* (tijelo) koji se sastoji od tvari (doslovno: hrane)«. Drugi je *prāṇa-maya-ātman*, »*ātman* koji se sastoji od daha«[28]. Treći sloj je *mano-maya-ātman* ili »*ātman* koji se sastoji od razuma«, vezanog za individualnu svijest. U slijedećem, četvrtom sloju, *viđñāna-maya-ātman*, »*ātman* koji se sastoji od svijesti«, ta svijest više nije zaokupljena jastvom, iako je još konkretna. Posljednji je sloj, onaj unutarnji, *ānanda-maya-ātman*, »*ātman* koji se sastoji od dobrobiti, nezahtjevnosti«. To je stanje lišeno individualnih obilježja, dakle stanje bezželjnosti. Ono je jedna od karakteristika *brahmana* u čije je okrilje *ātman* već vraćen. Ta stupnjevitost pokazuje proces oslobođenja *ātmana* (sopstva) od njegove fiktivne vezanosti za jastvo[29]. Isto stanje postiže se i na četvrtom stupnju sna. Odustajanje od vlastitog ega nužno je za postizanje izbavljenja a tim i prevladavanje metafizičkog neznanja *avidyā)*, koje se sastoji u nepoznavanju *brahmana* ili identifikaciji sopstva s jastvom. Konačno izbavljenje se dostiže pravim znanjem, koje se već u tekstovima *Upanišada* ponekad izjednačuje s vrhunskim dostignućem kontemplativne prakse, iako ova još nije tehnički razrađena kao kasnije. Konačna je spoznaja *aham brahma asmi*, »ja sam *brahman*«, ili, naučavano od drugoga, *tat tvam asi*, »to si ti«. Mogućnost za mističku vrijednost takvih tvrdnji nalazi se u znatno starijim panteističkim formulama izjednačavanja svega sa svime. U osnovi takvih koncepcija nalazi se vjerovanje u magično prenošenje moći s jednog člana jednadžbe na drugi.

Filozofska misao *Upanišada* traži odgovore na pitanja o smislu života i smrti. U nemirenju sa sudbinom, u nastojanju da se nadiđu kako život tako i smrt, indijska misao nije nikad bila pesimistička. To nadilaženje, kojem je jedan od načina približavanja spoznaja, sastoji se u oslobođenju *od* života i smrti, pa, dakle, ni smrt nije nikakvo rješenje, jer samo vodi u novi život. Spoznaja ima bitno *etički* karakter.

Na izvjestan način, i epska književnost, više *Mahābhārata* nego *Rāmāyaṇa*, osporava brâhmanizam kao društveni i ideološki sistem. Epika je književnost kšatrijske moći i antagonizma između kšatrija i brâhmana[30]. Drugo je to što će

[27] U spomenutoj disertaciji, str. 111, D. Pajin kaže: »Ākāśa je i prostorna i finotvarna (eterička) komponenta zbivanja. On je i prostorni totalitet i suptvarni elemenat«.

[28] Dah stoji prema vjetru — *vāyu* — u istom odnosu kao *ātman* prema *brahmanu*. Vidi Pajinovu knjigu, str. 66.

[29] Vidi Taittirīya II, 1—5. U ovim odlomcima Hume *ātman* prevodi sa »tijelo« (*The Thirteen Principal Upanishads*, tr. by R. E. Hume, London, 1921, novo izdanje 1975, str. 285). Max Müller prevodi ga sa »Self« (*The Upanishads*, II, tr. by F. Max Müller, London, 1900, str. 54).

[30] Teško bih se mogla složiti s Veljačićevim mišljenjem (RAF, I, str. 24) da su autori *Upanišada* kšatrije suprotstavljeni brâhmanima. Očito je da kšatrije, kao dio strukture, ovu ne dovode u pitanje; riječ je o spekulacijama kastinskih odmetnika. Utoliko su oni bili opasniji.

Tek s epikom pojavljuju se kštarije kao konkurencija brâhmanima, i s njima su se ovi lakše obračunali.

brâhmani uspjeti taj spor u znatnoj mjeri zataškati i svesti na literarni eksperiment. Unutar *Mahābhārate* nalazi se *Bhagavad-gītā*, poznata indijska vjersko-filozofsko-socijalna poema, koja pokazuje konkurentsko-komplementarni odnos između prve dvije *varṇe*. Tekst te poeme, sa znatnim primjesama popularne misli — prva pojava ideje spasenja — i majstorski izvedenim završnim zahvatom dobrog pjesnika, nastao je krajem stare ere. S obzirom na njenu važnost za proučavanje indijskog društva i sociologije religije, *Gītu* moramo čitati zajedno s pravno-običajnom literaturom, odnosno zakonicima, udžbenicima o vještini vladanja, natpisima itd.[31]

AV., a osobito literatura *Brāhmaṇa*, već pokazuju stanje ne samo ukorjenjivanja kastinstva u razupirućem i teškom međuodnosu zajednice došljaka prema domaćem prastanovništvu Indije, nego i sklerotično neelastično društvo, naročito *Brāhmaṇe*, koje ne odgovara više novim potrebama fizičke i misaone mobilnosti. Tada se javljaju *Upanišade* kao pokušaj razbijanja ili bar izigravanja duhovnog elitizma brâhmana. Autori *Upanišada* su kastinski neodređeni kontestatori. Činjenica da su bili bez kastinskog zaleđa, činila je i njihovu snagu i njihovu slabost. Međutim, oni nisu predstavljali jedino moguće rješenje, iako su nesumnjivo ostavili traga u indijskoj filozofiji i teologiji, dakle opet u elitnim ljudskim aktivnostima. Njihov glavni doprinos, onaj koji je konačno usmjerio indijsku misao, bijaše zamisao izbavljenja, zahtjev koji je na snazi u svim filozofskim školama. Ali, s oslobođenjem u vidu mogao je da uvijek živi samo neznatan broj ljudi. Zahtjevi života u društvu su drugi. Izbavljenje, poštovani nedostižni (ili zastrašujući) ideal mnogih postat će ciljem samo nekolicine. Filozofija življenja, pa čak i pozitivnog vrednovanja egzistencije, ostat će prisutna u Indiji od vremena AV. do danas, i to preko heretičke škole *lokāyata*, »svjetovne«, ortodoksne *mīmāṃse* i pravno-običajne književnosti. Ona se suprotstavlja tehnikama oslobođenja svih filozofskih pravaca. Ta suprotnost, koja se na tipično indijski način uspjela donekle amalgamirati u komplementarnost, nigdje nije bolje izražena nego u etici, gdje je na prvi pogled očito da postoje bar dva osnovna etička cilja: *mokša*, izbavljenje od ovoga svijeta, i *dharma*, red, poredak, harmonija i prihvaćanje ovoga svijeta. Mnogi filozofi proveli su

[31] Opširniji kulturno-historijski osvrt na tekst napisao je Miroslav Marković za svoj španski prevod *Gīte* koji je, sticajem okolnosti, na žalost, naišao davno prije našeg.

radni vijek u njihovom mirenju. Konačno, to je pomirenje više mehaničko nego suštinsko: priznato je da je *dharma* p r i p r e m a za izbavljenje, uvjet *sine qua non*. Na planu religije, a to znači i društvene prakse, ono je i zadovoljavajuće[32]. O tom odnosu, a naročito o problemu *dharme*, govori socijalno-političko-običajna književnost i *Bhagavad-gītā*. *Gītā* i *Kauṭilīya-artha-śāstra* su znatnim dijelom literatura (za) kšatrije, kralja. U prvom planu nije ceremonijalni formalizirani život kao u *Brāhmaṇama*, ne duhovna preokupacija kao u filozofsko-asketskim *Upanišadama*, već život u zajednici prema zakonitostima *dharme* sa kšatrijskim obavezama. Svedeno na jedno od svojih značenja, koje ipak *ne* isključuje ostala, *dharma* sada znači poštivanje običaja, što su u konkretnom slučaju običaji vlastite kaste. Istovremeno, to je *uvijek i poštivanje zahtjeva vjere*. Tako je *Mānava-dharma-śāstra* zakonik (Manuov) za ravnanje (u običajnom pravu) u društvu sačinjenom od mnogih kasta i zajednica koje koegzistiraju u relativnoj (ne)trpeljivosti i međusobnoj isključivosti. *Bhagavad-gītā* nastoji da opravda društveni sistem *varṇa* (i dakle, kasta), i egzaltira kšatrijske vrijednosti. Kauṭilyin udžbenik, motreći na kastinsko odstojanje, zapravo je, kao i Manuov zakonik, knjiga koja visoko vrednuje život, osobito vlastiti. Ona, više nego M., koji je legalistička i formalizirana kanonizacija već postojećeg stanja, uzima u obzir grupe, kaste, odiše izvjesnim nesumnjivim individualizmom. Natpisi i spomen-ploče cara Aśoke, koji je živio u III stoljeću prije nove ere, pokazuju kako su se osnovni društveni običaji, osobito centralistički, apsolutistički način vlasti (uz strogu kontrolu policije i uhoda) uvriježili i pored ublažujućeg djelovanja buddhizma[33].

[32] U prepisci, nakon mog ranijeg insistiranja na suprotnosti *mokša — dharma*, Č. Veljačić me je upozorio da je suprotstavljanje ovo dvoje (koje dugujem u određenoj mjeri Madeleine Biardeau, *Clefs pour la pensée hindoue*, Paris, 1972) potpuno neindijsko, pa bi bilo bolje insistirati na komplementarnosti. Između ostalog i zbog mnoštva značenja termina *dharma*, koji se nikad u potpunosti ne svodi na kastinske propise. Zato sad ovo uzimam u obzir u većoj mjeri, ali raskol *mokša — dharma* (u odnosu na društveni život i misao) smatram isuviše plodnim (kao i odgovarajuće dvije razine spoznaje ili istine) a da bi bio zanemariv. Mislim da zapravo veće kontradikcije i nema između dva viđenja odnosa *dharma — mokša*. Drugo shvaćanje bi bilo — zastupljeno u religiji — da je *dharma* uvjet za *mokšu*.

[33] Epovi *Mahābhārata* (nastao od IV stoljeća prije nove ere do IV stoljeća nove ere) i *Rāmāyaṇa* (III stoljeće prije nove ere —

Indijska socijalna filozofija nalazi konačan izraz u *dharma-śāstri*, učenju o poretku, i *dharma-sūtrama*, knjigama o poretku, pravnim zakonicima, kao što politička filozofija izraz nalazi u *nīti-śāstri*, nauci o umijeću vladanja (diplomaciji, politici, policiji itd.), i *artha-śāstri*, nauci o kori-

III stoljeće nove ere) dominiraju počecima sektaške, pretežno višnuitske i šivaitske književnosti. Sama *Bhagavad-gīta*, uključena u *Mahābhāratu* kao jedno poglavlje, nastala je negdje na prelomu iz stare u novu eru. Jezgro *Kauṭilīya-artha-śāstre*, ili Kauṭilyine (Cāṇakyine) knjige uputa za vladara, nastalo je još u IV stoljeću prije nove ere. Godine 313. prije nove ere došao je na vlast u sjeverozapadnoj Indiji Candragupta iz dinastije Maurya, ubrzo nakon rasula Aleksandrove vojne i njegovog ubojstva 324. godine prije nove ere. Candraguptin ministar-savjetnik bio je Kauṭilya zvani još Cāṇakya. Slavni Aśoka (vladao od 264—226) bio je Candraguptin unuk. On je odrastao u duhu koji propovijeda Kauṭilyina knjiga, iako ona tada nije još dobila konačan oblik, što će biti učinjeno kasnije, do III stoljeća nove ere. O tome svjedoče njegova osvajanja prije obraćanja na buddhizam. Valja spomenuti da su mnogi istraživači sumnjali u tako daleke korjene KAŚ., pa su nju i njenog autora nastojali smjestiti u IV stoleće nove ere, kada je vladao kralj Candragupta iz dinastije Gupta. Istina, indijski izvori nisu uvijek dovoljno eksplicitni kada je reč o kronologiji. Manuov zakonik počeo je da se kanonizira u II stoljeću prije nove ere, a završen je do II stoljeća nove ere. Na to nas upućuju određene jezične i sadržajne srodnosti sa *Mahābhāratom*. Vrijeme kodifikacije običajnoga prava — čiji je najvažniji zakonik upravo M., tj. II—I stoljeće prije nove ere bilo je razdoblje konačne konsolidacije kastinskog ustrojstva unutar samog društva i njegovog pojačanja u reakciji na invazije skitskih plemena, Śaka, sa sjeverozapada. Iz istog pravca, tri stoljeća ranije, bila je naišla vojska Aleksandra Velikog. Posle njegovog povlačenja na tom su se području tokom vijekova formirale države kojima su vladale lokalne grčke dinastije, čiji su rodonačelnici vojskovođe koji su sudjelovali u pohodima; i jedna od njih, — oko 160—140. godine prije nove ere — bila je kralja Menandra (Milinde). Te države, ili bar ona Milindina, podržavale su buddhizam, osobito onaj izbjeglički iz susjednih brâhmanističkih krajeva. To svjedoči o dubokom socijalnom razdoru koji je na planu religija i ideologija bio već predstavljen sporom buddhizam — brâhmanizam. Ali svjedoči i o okoštalom brâhmanizmu i kastinstvu (s kojima je buddhizam bio inkompatibilan), koji su morali biti prisutni da bi do spora uopće došlo. U tom historijskom slijedu, čak i sâmo jezgro *Manuovog zakonika*, a pogotovo njegov kasniji konačan oblik, predstavljaju *état de faits* a ne anticipaciju. To nisu novi zakoni doneseni da reformiraju mlado društvo, nego, kako i inače običajno pravo nastaje, kodifikacija običaja jednog već strogo tradicionalističkog društva koje ne trpi odstupanja. Ukoliko se i javljaju neki filozofski odlomci (u M. su to pretežno I i XII, posljednje, poglavlje, u *Gīti* II), njihova je glavna svrha *pravdanje* postojećeg društvenog uređenja.

sti (kralja i države), o gospodarstvu. Njima se kasnije dijelom pridaje i bogata historiografska i epska literatura (taj naziv samo je relativno primjenjiv). Bez sumnje, tu pripada i *Bhagavad-gītā*, čija je ključna misao upravo socijalna i vjerska, dok su filozofske teze često međusobno kontradiktorne.

Već u *Taittirīya-upanišadi* se spominju razdoblja života koja su *de rigueur* za Arijca. Sa stanovišta tradicije, najvažnije je: prvo, razdoblje brâhmanskog učenika, *brahmacārin*, i, drugo, razdoblje kućedomaćina, *gṛhastha*. Ali autori *Upanišada* su, kako znamo, samotni odmetnici, slobodni mislioci koji zvanično predstavljaju četvrto razdoblje života: svaki od njih je *sannyāsin*. U idealnom slučaju, treće razdoblje, koje ovome prethodi, jeste razdoblje umjerenog »šumskog« pustinjaka *vana-prastha*. Pravila ponašanja za pojedino razdoblje života, *āśrama*, kao i za pojedinu *varṇu*, odnosno kastu, nalaze se već strogo utvrđena u Manuovom zakoniku. *Sannyāsin*, odmetnik, je dobrovoljni izgnanik iz kaste, on je heretik koji se odriče porodičnog obreda i kastinskih obaveza. Praktično, *sannyāsinom* se postaje iz unutarnje potrebe i određenog revolta, i zbog traganja za vlastitim identitetom ili izbavljenjem. U tome je revolucionarni, makar i individualni, karakter svakog odmetništva koje samim tim *narušava* strukturu (kastinstvo). *Sannyāsin* je u Indiji bio i ostao na neki način stranac, on je s t r a n a c u svakoj sredini. Kompromisom između brâhmanizma i buntovničkog duha upanišadske misli *sannyāsinom* u idealnom slučaju postaje se tek na kraju života, na četvrtom stupnju[34].

Društveni ideal moralnog ponašanja *dharma* objedinjuje i druga dva legitimna cilja koja socijalno-politička etika vrednuje. To su *artha*, korist, i *kāma*, zadovoljavanje strasti. *Dharma*, svjetovni, i *mokša*, duhovni ideal onostranog, predstavljaju zapravo dvije etičke razine čije postizanje čak pomažu i postojeće dvije spoznajne razine. I pored toga što je sa stanovišta *mokše* život prema *dharmi* nedovoljan, nezadovoljavajući, zapravo se *dharma* uvijek doživljava kao put prema *mokši*[35].

[34] Stupanj brâhmanskog učenika: M., II, 70 i dalje; stupanj kućedomaćina: M., III, 4 i dalje; stupanj umjerenog »šumskog« pustinjaka: M., VI, 2 i dalje. Stupanj samotnog mislioca-odmetnika: M., VI, 34 i dalje.

[35] O međusobnom odnosu tih ljudskih »ciljeva« vidi: H. Zimmer, *Philosophies of India*, II, Princeton, 1969, *The Philosophies of Time*.

U svom suženom značenju u literaturi *śāstra*, *dharma* označava kastinske propise ophođenja. Svaka *varṇa*, svaka kasta ima svoje posebne norme kodificirane od Manua i drugih zakonodavaca, a osobito hvaljene i cijenjene u *Gīti*[36]. *Dharma* u tom smislu, koji ne isključuje i ostala značenja — poklapajući se potpuno sa zahtjevima religije — predstavlja norme ponašanja kako *unutar* zajednice sâme, tako i prema vani, čitave zajednice prema drugim takvim zajednicama, grupama. Tako je, bez zalaženja u detalje, *dharma* brâhmana-svećenika da se brine za vlastitu korist, *artha*, ispunjenjem obaveza prema laicima; *dharma* šudre jest da služi članove triju viših *varṇa*, pogotovo brâhmane[37]; *dharma* kralja je također vlastito dobro, ali se u najvećoj mjeri postiže zaštitom i poštivanjem brâhmana; *dharma* kralja je briga za zajednicu, dobro zajednice viđeno kao idealna država stare Indije iz vremena prije naše ere; *dharma* vajšija je također vlastita korist, *artha*, i rad prema vladajućoj podjeli a za ravnotežu čitave zajednice. *Kāma*, kao zadovoljenje tjelesnih potreba, je legitimni cilj svakog pojedinca, sa datim moralnim ograničenjima. Jedino se *sannyāsin* grozi tih svjetovnih ideala. Prvi korak ka izbavljenju od njega zahtijeva njihovo odbacivanje.

Legitimnost vlastite koristi, kao općepriznatog ljudskog cilja, te *dharma* kšatrije i kralja koji je ratnik, urađaju jednim ključnim principom unutarnje i vanjske politike, kako o njoj govori Kauṭilya u Aś. To je princip da veća riba jede manju ribu, *matsya-nyāya* ili »riblji princip«. Ta »riblja« filozofija, u međudržavnim odnosima izražena kao ratna strategija, u suštini je filozofija afirmacije života, za razliku od asketske individualističke filozofije izbavljenja. Za razliku od objave koja je »čuvena«, *śruti*, socijalno-običajno-pravna literatura je *smṛti*, »pamćena«, tradicija, dakle manje autoritarna ali ipak ugledna. Njoj mogu da pristupe i oni koji su isključeni iz obrazovanja u objavi — žene i robovi, pored toga i zato što je punovažeća u svakodnevnom životu. Ona služi za održanje i provjeru tradicije, običaja, za konzervaciju, a život se potvrđuje upravo u *tim* okvirima. Zakon koji ovdje vlada jeste autoritet i pravo jačega, s tim da je jači uvijek onaj koji je po kastinskom rangu viši, koji je stariji, a u slučaju odnosa fizičke snage (kšatrije) — i onaj koji je snažniji. U kastinskoj organizaciji nema mjesta individualnosti. U međukastinskim i međudržavnim sporovima individualne okolnosti mogu da dobiju legalitet kastinske *sva-dharme*, vlastite dharme. Svakodnevna i socijalna misao potvrđuju i kodificiraju život kakav jest, u njegovom najgrubljem i najokrutnijem obliku. Individualno traganje za izbavljenjem jeste *izlaz* iz te situacije. Idealan ali teško dostupan izlaz.

U ribljoj politici su svi načini dobri. Uključujući i »blagog« Aśoku, koji je najprije vojnom akcijom osvojio sve osvojive teritorije Indije, a zatim se obratio na buddhizam i počeo propovijedati mir, svi su kraljevi uvijek vladali provjerenim sredstvima prinude: efikasna policija, mreža doušnika, plaćenička vojska, zastrašivanje, pozivanje na »sudbinu«. Mandat im dolazi s neba, posredstvom brâhmana koji su u toj podjeli vlasti savjetnici, ministri, dvorski svećenici. Vlast tiranina nikada se ne postavlja kao pitanje: on je kšatrija, njegova je *dharma* da ratuje, osvaja i vlada, a to je *dharma* i njegovog protivnika koji je također kšatrija. U pravu je uvijek pobjednik[38]. Načini odnošenja prema protivniku koji se preporučuju prije svega kralju, ali ne samo njemu, jesu: 1) umilošćivanje, 2) napad ili kazna, 3) mito, 4) unošenje nesloge u neprijateljske redove, 5) lukavstvo i prevara, 6) namjerno zanemarivanje, 7) zavaravanje kao strateška taktika[39]. Kada je riječ o teoriji države i održanja vlasti od strane kralja, kaže se da se ona čuva pomoću sedam elemenata: vladara, njegovog povjerenika ili ministra, njegovih podanika, utvrđene prijestolnice, riznice, vojske i kaznene moći, i saveznika[40]. Kralj treba da je stalno na oprezu, jer njegovu dharmičnost ugrožava konkurentski interes njegovog protivnika, izdaja i intrigantstvo. Glavni neprijatelj kralja je kralj susjedne države, a iza leđa ovoga nalazi se njegov neprijatelj a naš prirodni saveznik, i tako redom, u idealnom slučaju u koncentričnim, političko-geografskim, krugovima neprijatelja i saveznika — *maṇḍala*[41].

---

[36] Vidi *Gītā*, III, 35, gdje se kaže da je bolja vlastita dužnost — *dharma* — makar i rđavo sprovedena, od tuđe, pa makar i savršeno izvedene. Time se pravda vladajući socijalni poredak i osujećuje svaki pokušaj mijenjanja prilika.

[37] Vidi prevod M., I, 91.

[38] Vidi prevod *Gītā*, II, 31—38.

[39] M., VII, KAŚ. I, 4, 9, 20, 40; II, 8, 65 i dalje.

[40] Tako kaže M., IX, 294, i KAŚ., VI, 1.

[41] Ovu teoriju razvija Kauṭilya u VI i VII knjizi svog udžbenika. Osobito VII, 20—23; XIII, 5. H. Zimmer to naziva političkom geometrijom i nalazi mnoge primjere u historiji, *op. cit.*, str. 113. Prednost indijske političke misli je u tome što se o »ribljoj filozofiji« otvoreno govori, dok na Zapadu, sve do pojave Machiavellija, to nije slučaj. Pa ipak, već Aristotel kaže: »... vrlina koja raspolaže od-

Zakon (individualne) koristi, moral kaste, nije antisocijalan, jer je pojedinac uvijek izjednačen sa svojom društvenom funkcijom i položajem. Tako je lični zakon kšatrije — kralja — organizacija vlasti države, uz podršku brâhmana, zaštita tuđih *dharma* čak i po cijenu vlastite. U tom smislu sankcionira se i nasilje, čije izvršenje brâhmani sporazumno prepuštaju kšatrijama. Uz kraljevsku vlast i *dharmu* uvijek je vezana sila, ali to je ujedno i jedini mogući način opstanka države. Dobro kralja je dobro države, govoreći platonovskim jezikom, kao što je propast kralja propast države. Jedna *dharma* od kralja može zahtijevati kršenje druge, konflikt koji će u *Gīti* utjeloviti Arđuna. Kako on ni u KAŚ. ni u M. ne djeluje sa stanovišta ravnodušne transmoralnosti, on se za nasilje koje vrši mora uvijek iskupljivati, pa mu je neophodno stalno prisustvo brâhmana. Za to mu je model bog Indra, u *Vedama,* koji je kao nebeski kšatrija, za dobro naroda ubio demona Vṛtru, koji bijaše brâhman. Indra tu ljagu nikad nije sprao sa sebe, i nije uspio pomiriti sukob dvaju jednako opravdanih moralnih principa. Za to će se čekati *Gītā.*

Kauṭilya je bio jednu generaciju mlađi od Platona, ili njegov mlađi savremenik, kao i Aristotel. Čini se da usporedbe Platonove i Kauṭilyine države ne vode daleko, a da je *movens* svake od tih koncepcija bio posve različit. Kauṭilya je stvarao teoriju kroz praksu, pritisnut neposrednim političkim potrebama i zahvaljujući oštroumnim zapažanjima. Ključno mjesto u njegovoj politici ima vojna strategija, u stalnoj upotrebi, i unutarnja organizacija zemlje: s jedne strane represivne mjere kontrole podanika, s druge gospodarstvo, a sve to omogućeno zahvaljujući već ustaljenom kastinstvu

govarajućim sredstvima može da se u najvećoj meri posluži silom i (...) pobeda uvek ima tu prednost što u sebi nosi neko dobro. Stoga izgleda da sila ne može da bude bez vrline i da je spor jedino u tome šta je pravo. Otuda jedni misle da je pravo humanost a drugi — da je to isto pravo *jačega*« (*Politika*, Kultura, Beograd 1970, str. 12); i, kao da govori Kauṭilya, dalje: »Građane treba uvek imati pred očima, oni treba da se što više bave napolju jer će tako imati najmanje mogućnosti da sakriju svoju delatnost, i to stalno robovanje će ih navići da budu pokorni. Tim i drugim takvim merama služe se tirani kod Persijanaca i varvara, i sve te mere imaju isti cilj. Tiranin isto tako mora da zna šta njegovi podanici govore i rade, da ima uhode kao što su u Sirakusi bile žene-špijuni, takozvane patagogide« (*ibid.*, str. 190). Govoreći dalje o tiranskoj vlasti, Aristotel kaže: »Moć mora da bude i ostane temelj tiranide, a ostalo tiranin može da radi ili bar da se pretvara da radi, ugledajući se na basileju. Na prvom mestu treba da se pravi kao da se brine o opštoj državnoj imovini...« (*ibid.*, str. 193).

na koje se računa. Kauṭilya ne teži nekom idealu kao Platon, već se trudi da iznađe praktičan način očuvanja stabilnosti i ravnoteže u državi koju zna. Bez sumnje, Platonov model je zapravo grčki polis, za dobro ili zlo. I pored te f o r m a l n e sličnosti i nakon pedantne f o r m a l n e organizacije i izvjesne simetrije i čak kompoziciono-estetskih elemenata ugrađenih u nju, Platon se, prije svega, brine za ostvarenje jednog etičkog ideala pravednosti u svojoj državi. Ne da Kauṭilyina preokupacija nije i etička. Ona to jeste, a apsolutisti su i Kauṭilya i Platon. Ali Platonova iskrenost, predanost njegovoj idealnoj istini, njegovo intelektualno poštenje, i konačno njegovo razdvajanje idealnog od realnog čine od njegove države ideal zavidne etičke čistote, dok je Kauṭilyina država realna država, čija teorija, baš zato što je stvarna, mora da predvidi *praktične* poteškoće, kao što su nasilje, korupcija, samovolja tiranina, mito, itd. Konačno, Kauṭilya je u svojoj državi živio, a Platon nije. U Platonovoj su državi intelektualna i moralna vrijednost filozofa garancija za ostvarenje općeg dobra. Kauṭilya nema takvih iluzija. On državu nije zamišljao u hladovini svoje filozofske škole, nego najvjerojatnije u moru dvorskih intriga i na bojnome polju. Pri tom je značajno zapaziti to da je on, koji je i sâm dobio najviše moguće obrazovanje kao brâhman, imao visoko mišljenje o vrijednosti filozofije[42]. Ali, po tradiciji, filozofija u Indiji, odnosno brâhmani, nije nikada mogla sâma vladati ni teoretski, svoju vlast dijelila je s onima koji su od vajkada bili zaduženi za svjetovna, praktična, politička, izvršna pitanja (kšatrije).

Dok Kauṭilyin udžbenik ne pati od dilema je li ili nije ispravno da kralj »ribljom« politikom, jedinom efikasnom, vlada, sumnja u moralnost takve politike morala je da se javi sa sve većim ugledom ideala izbavljenja, što su ga oličavali samotni mislioci. Iz njihove perspektive, a to je perspektiva svih kreativnih filozofa od vremena *Upanišada* nadalje, moralnost ciljeva koje propovijeda »pamćena« literatura *śāstra* veoma je sumnjiva, kao što je moralno sumnjiv život u društvu u općoj devalvaciji egzistencije koju su oni sproveli. Tako *Bhagavad-gītā* već svjedoči o potrebi da se *pravda* kraljevska vlast, da se *pravda* kastinstvo, da se *pravda* nejednakost. Dok *Gītā* to čini na vjerskom, Manu to čini na legalnom planu, pa stoga sačinjavaju nerazdvojnu cjelinu. Filozofija kojom se *Gītā* služi (određeni sinkretizam pravaca *yoge, sāṃkhye* i *vedānte)* u tu svrhu, sa mnogo kontradikcija, prete-

[42] Vidi prevod KAŚ., 1, 2.

žno je instrumentalnog karaktera. Vjerska literatura, u čiji bi domen *Gītā* spadala sa učenjem o spasenju i afektivnoj odanosti bogu, veoma je bogata. *Gītā* je svakako njen najslavniji odlomak. Ona se nalazi na početku sektaškog razdoblja indijske religije, kao višnuitska, usmjerene u pravcu teizma. Ilustracija je jednog mentaliteta i danas živog, i najautentičniji izraz jednog od bitnih aspekata indijskog duha. Znatan dio hinduističke Indije prepoznaje se u toj nacionalnoj poemi. O njenoj poetskoj vrijednosti i snazi neka govori prepjev odnosno prevod koji donosimo u ovoj knjizi.

Gītā, ili »Pjesma« kako je naprosto nazivaju Indijci, pripada ranijim slojevima *Mahābhārate*. Ona je baštinila ne samo iz vedsko-arijskog nego i iz predvedskog kulturnog fonda. Iz ovog posljednjeg u njoj nalazimo elemente još nekodificirane *yoge*, iz prethodnog *tapas*, trapljenje, kao jednu od mogućih terapija. Tu su elementi rane i još neklasične filozofije *sāṃkhya*, upanišadski apsolutizam, teizam višnuitske sekte *bhāgavata*. Ovaj posljednji je jedan od podzemnih tokova protovedske kontra-kulture koji će se probiti na kulturnu površinu vjerskog, pa i općekulturnog, osobito književnog, pokreta *bhakti*. U tome najuvaženije mjesto pripada upravo kultu boga Kṛšṇe, koji je jedna manifestacija Višṇua. Kṛšṇa je, kao čovjek i kao bog, glavna ličnost *Gīte*, pored junaka Arđune. Po njemu se ona zove »pjesma gospodnja«. U novije vrijeme *Gītā* je doživjela dodatni uspjeh. Indijski intelektualci su pomislili kako bi baš taj tekst mogao da bude osnova revalorizacije indijske kulture u svjetskim razmjerima (nakon poniženja kolonijalnog razdoblja), i to putem određenog vjerskog i kulturnog univerzalizma koji se iz njega može iščitati, a koji bi mogao da nacionalne vrijednosti iznese na površinu. Za taj univerzalizam — iza kojega se krije mogućnost načelnog površnog izjednačavanja Istoka i Zapada bez stvarne kritičke i historijske analize i usporedbe — oni su nalazili, ohrabreni mnogim zapadnim misliocima koji su za to imali druge razloge, osnove u *Upanišadama*, nacionalnoj filozofiji *vedānte* i *Gīti*, koja je unekoliko mistički i religiozni nastavak oboje. Takva interpretacija na Zapadu bila je dobro primljena, kako zbog romantičarskog raspoloženja, tako i zbog opće krize vrijednosti. Tako je *Gītā* doživjela još jedan preporod, iako njena tumačenja ni ranije u Indiji nisu bila izgubila kontinuitet. Svaki indijski filozof odvajkada polaže ispit zrelosti na interpretaciji *Gīte*, čemu pogoduje mnogoznačnost teksta. U našem stoljeću pridružili su im se i mnogi političari, koji često predstavljaju ono što se u indij-

skoj sredini nekad nazivalo vjerskim učiteljem. Moguće su, tako, marcijalno-agresivne interpretacije *Gīte*, ali su bile pokušane i one prema kojima *Gītā*, inače ratnička poema, zagovara miroljubivost i nenasilje. Među njima, prema uloženom naporu, svakako je najupadljivija ona Gandhijeva[43].

Junak Arđuna, kojemu na bojnom polju predstoji borba protiv vlastitih rođaka, drugog ogranka plemena Bhārata, utjelovljuje sumnju u tradicionalne vrijednosti i u trenutku slabosti je izriče: radi se o kontradikciji u *dharmi* između dviju svrstanih vojski, jer i jednoj i drugoj kastinske obaveze nalažu rat. Postoji i druga protivurječnost, ona između *dharme* vlastite kaste — sa kojom se valja boriti — i *dharme* koja nalaže poštovanje vlastitih rođaka. Arđunina dilema i njegov razgovor s kočijašem bojnih dvokolica (Kṛšṇom) drže nas u napetosti kroz svih 18 pjevanja — jer oni vode filozofsko-etičku i teološku raspru, stojeći usred megdana Kurukšetre u trenutku kada dvije vojske kreću u juriš. Onoga koji prvi put pristupa *Gīti* mora začuditi Kṛšṇin savjet Arđuni da se mirno bori:

II 11. Žališ one što žaliti
Nije, a o mudrosti mi
Zboriš! *Mudri*, znaj, ne žale
Ni umrle, niti žive.

18. Prolazna su tela ova
Al' je *duša* njina večna,
Nerazorna, neizmerna.
I zato se bori, Kralju!

19. Ko misli da *ona* ubi,
Ili da je ubijena,
Podjednako taj se vara:
Nit' ubija, niti gine.

20. Nit' se rađa, nit' umire ikada;
Nit' nastade nit' će trajat prestati.
Nestvorena, večna, stalna, iskonska,
Ne propada kad se telo uništi.[44]

Upravo ta misao *Gīte* služila je za opravdavanje najrazličitijih političkih uvjerenja, od terorizma do pasivnog otpora i nenasilja, od anarhizma do pacifizma. Očito, tom logikom može da se opravda ma koje nasilje.[45] Ekstremne interpreta-

[43] Vidi FIN., I, 148 i dalje; 283 i dalje; RAF., II, 432.
[44] Ovi primjeri *Gīte* uzeti su iz prevoda M. M. koji je u cjelini donesen dalje.
[45] Vidi mišljenje i strogi sud M. Winternitza, *A History of Indian Literature*, I, 2, str. 377, Calcutta 1963 (prev. s njem.).

cije ne toliko *Gīte* koliko teorije o nezainteresiranom, nesvrhovitom djelovanju i transmoralnosti pojavit će se kasnije mjestimično u misaonim pravcima i kulturnim krugovima tantrizma i šivaizma. Zanimljivo je da Nietzsche u svom *Antihristu*, okomivši se na lažni, hipokritski, formalni, kršćanski moral, na zloupotrebu i pokvarenost svećenika, daje kao primjer moralnost uzvišenog čovjeka koju on vidi u Indiji, izraženu u Manuovom zakoniku (ili *Gīti*, svejedno). Pri tom ne zapaža da su korupcija, moralna bijeda, ideologija stada moguće i u hinduizmu baš kao i u kršćanstvu, kao i zloupotreba od strane gramzivih svećenika. I da M. zagovara puki formalni moral jednog već sklerotičnog društva. Nietzsche na mnogim mjestima oštro napada Kanta i njegov etički formalizam, npr.: »Još koja reč oko Kanta kao *moraliste*. Neka vrlina mora da bude *naš* izum, *naša* najličnija odbrana i nužda: u svakom drugom smislu ona je jedino opasnost. Ono što nije uslov našeg života, *šteti* mu: vrlina samo iz osećanja poštovanja pred pojmom »vrlina«, kako je to hteo Kant, jeste škodljiva. »Vrlina«, »dužnost«, »dobro po sebi«, dobro sa karakterom bezličnosti i opštevažnosti — priviđenja u kojima se izražava propadanje, krajnja iznurenost života, kenigzberško crnčenje. Upravo na obrnuto upućuju najdublji zakoni održanja i rasta: da svako sebi stvara *svoju* vrlinu, *svoj* kategorički imperativ. Narod odumire ako *svoju* dužnost zameni sa pojmom dužnosti uopšte. Ništa dublje, više iznutra ne razara od te »bezlične« dužnosti, tog žrtvovanja pred Molohom apstrakcije. — Nije li se Kantov kategorički imperativ osetio kao *opasan za život!*... Teološki instinkt je jedino to uzeo pod svoju zaštitu! — Neko delovanje na koje prisiljava instinkt života u zadovoljstvu nalazi dokaz za svoju *ispravnost:* a taj nihilist sa hrišćansko-dogmatskim crevima, zadovoljstvo je razumevao kao *prigovor*... Šta brže razara od raditi, misliti, osećati bez unutrašnje nužnosti, bez jednog duboko ličnog izbora, bez *zadovoljstva?*, poput automata, »dužnosti«? To je upravo recept za *décadence*, za sam idiotizam... Kant je postao idiot. — A bio je *Geteov* savremenik!«[46] Ova kritika Kanta mogla bi doslovce biti kritika Manua i *Gīte*, kritika kastinskog morala. Jer u njemu nema prostora za ličnu moralnost, *svoj* kategorički imperativ, *svoju* izbornu dužnost određenu isključivo voljom jakog pojedinca. Upravo je u njoj dužnost — dužnost uopće (izražena *dharmom*). Dužnost je nametnuta obaveza bez ikakvog »duboko ličnog izbora, bez *zadovoljstva*, poput automata«. Pa ipak, Nietzsche posve drukčije interpretira Manua nego Kanta. Smatrajući sve vjerske knjige (Konfucija, Manua, Muhameda, Bibliju) »svetom laži«, on smatra da je Manu u prednosti zato što mu cilj opravdava tu laž. Za njega je »*Manuov zakonik* jedno neuporedivo duhovno i promišljeno delo za koje bi bilo greh prema *duhu strpati* ga u istu vreću sa Biblijom«. Stvar je u slijedećem: »*otmeni* slojevi, filozofi i ratnici, njime drže u svojim rukama svetinu; svuda otmene vrednosti, osećanje savršenstva. Da životu, pobedonosna dobrobit u sebi i životu — *sunce* prožima čitavu knjigu«. Nitzscheova interpretacija polazi od pretpostavke da se Manu, ili *Gītā*, kao i on sâm, postavljaju s onu stranu dobra i zla, na stanovište transmoralnosti. Za Manua to nije tačno: on egzaltira i strogo nameće kastinsku, dakle svjetovnu moralnost onog tipa koju Nietzsche sigurno ne bi cijenio.

A nije tačno ni za *Gītu* u cjelini: tamo je transmoralnost j e d n i m d i j e l o m izgovor za utuvljivanje, opravdavanje kastinske, realne moralnosti (iako se *nikada* ne može tvrditi da je to jedina svrha transmoralnosti — ali u *Gīti* je i ona upadljiva). Kastinska moralnost nije transmoralnost, nije s onu stranu dobra i zla. U slučaju *Gīte* je jedino nesvrhovito djelovanje transmoralno: ali puko izvršavanje kastinskih dužnosti, u kojima nema mjesta individualizmu, je u etičkoj ravnini ovoga svijeta. Istina je da »*otmeni* slojevi, filozofi i ratnici, njime (Manuovim zakonikom, op. R. I.) drže u svojim rukama svetinu«. Ti »*otmjeni* slojevi« — brâhmani i kšatrije — nisu na pijedestalu a-moralnosti, tj. *mokše*. Sa stanovišta *mokše*, ili t r a g a n j a za izbavljenjem, govore oni kòji su odbacili kaste a ne oni koji su u njima ogrezli. To su upanišadski slobodni mislioci, buddhisti, i drugi, ali oni ne govore »Da životu«, oni mu govore Ne: izbavljenje traži *izlaz* iz života, odricanje. Prema nešto drukčijem modelu *Gīte*, sa stanovišta transmoralnosti ima prava da govori onaj koji se odriče plodova, rezultata, svog konformističkog djelovanja i postupanja. Kako on postupa, šta mu je dužnost? On postupa u skladu sa, nimalo individualističkim, propisom kaste, dužnost mu je formalna i uvijek izvanjska: to je upravo ona dužnost koju Nietzsche kritizira. Ipak, određena interpretacija *Gīte* Nietzscheu bi se lakše prilagodila nego Manu: ali on se u spomenutoj knjižici baš na njega poziva. Konačno, i Manu i *Gītā* opisuju iste društvene prilike koje oboje nastoje opravdati.

---

[46] F. Niče, *Antihrist*, Beograd 1976. prev. J. Aćin, str. 18. Vidi u istoj knjizi interpretaciju Manua, str. 75 i dalje, zbog odlomaka koje dalje citiram.

Filozofski je zanimljivije prvih šest poglavlja *Gīte,* naročito drugo, u kojima se raspravljaju prvenstveno etička pitanja. Od šestog poglavlja nadalje, Kṛṣṇa sve više dolazi u prvi plan kao izborni lični bog novoga teizma. On se otkriva Arđuni, a oslobođenje znači oslobođenje uz boga ili u njemu. U prvom dijelu poeme govori se o izbavljenju kao o uviranju u *brahman*[47], u apsolut, ili čak o *brahma-nirvāṇi*[48]. Tamo gdje se o Kṛṣṇi govori kao o vrhovnom bogu i božanstvu, u sve bogatijem baroku božanskih epiteta i afektivnih izliva, trijumfira tipično indijska slikovitost i zvučna raskoš izraza koji su, iako novi, već pripremljeni u prethodnim razdobljima[49]. *Gītom* nastaje jedan novi vjerski senzibilitet i način izražavanja vjerskog čuvstva koji je otvoren prema emocijama, prema *čulnosti* (iako se istovremeno preporučuje ravnodušno opiranja ili svladavanje osjeta), što nije bila odlika brâhmanizma. Mogućnost mističkog doživljaja svijeta stječe legitimnost koju joj daje ugled vjerskog teksta kakav je *Gītā.* Prepoznavanje mnoštvenosti u jednome jednostavna je formula koja rješava mnoga pitanja. U jednom dijelu indijske tradicije, to nikada neće postati sva istina o indijskoj kulturi, nego samo jedan njen neznatan dio, racionalnost će se odložiti ne za i-racionalnost, nego za trans-racionalnost[50]. Tako Kṛṣṇa može da kaže Arđuni:

VII 1. A sad počuj kako ćeš Me
Pribegavši Meni, mišlju,
Za Me vezan, yogi predan
Sasvim i bez sumnje znati.

2. Reći ću ti bez ostatka
Sve iskustvo i svu mudrost;
Njih stekavši, ništa više
Na tom svetu nemaš znati.

[47] U duhu *Upanišada: Gītā* se punim naslovom i zove *Bhagavad-gītā-upanišad.*

[48] *Nirvāṇa* u Brahmi ili *brahmanu.* Termin *nirvāṇa* ovdje (II. 72) vjerojatno predstavlja utjecaj buddhizma, a nejasnoća — da li *brahman* ili Brahmā može biti i namjerna.

[49] Vedski panteizam, stvaralačka simbolika, upanišadske formule kao ona *tat tvam asi,* ili Īśa-upanišad; predvedski autohtoni kultovi plodnosti koji se uvijek odvijaju na planu magične plodnosti univerzuma, *yoga* kao samodisciplina i terapija pronošenja vlastite svijesti, ili biti, u više sfere, itd.

[50] Pitanje je nije li sa stanovišta racionalnosti potpuno *irelevantno* radi li se o iracionalnosti ili transracionalnosti.

XVIII 71. I ko bude sluš'o samo
Bez huljenja i pun *vere,*
Izbavljenje sebi steće,
Pravednikā svet blaženi.[51]

Sāṃkhya, na čiju se filozofiju *Gītā* poziva, nije dualistička *sāṃkhya* poznata kao učenje jedne od šest ortodoksnih škola. *Gītā* je vjerojatno i starija od prvih tekstova klasične *sāṃkhye,* bar onih do nas prispjelih. *Sāṃkhya* iz *Gīte* je monistička, slično jednom usmjerenju škole *vedānta:* govori se o najvišem *puruši,* vrhunskom duhu, uviranje koje predstavlja izbavljenje. Izbavljenje nije samotna izdvojenost kao u klasičnoj *sāṃkhyi.* Fizički svijet nastaje iz *prakṛti,* prirode, koja zamagljuje *purušu. Puruša* je ovdje ono što je u *Upanišadama ātman:* sopstvo, samo jedan vid apsoluta. Zamagljeno je samo »niže sopstvo«, lični vid *ātmana.* To je onaj izraz *puruše* koji izaziva niže strasti i egzistencijalnu vezanost. On je identičan s višim sopstvom, *paramātman-puruša,* koje je sveobuhvatno, i u toj spoznaji sastoji se izbavljenje.

Yoga koju *Gītā* navodi nije klasična Patañđalijeva *yoga.* Uostalom, i YS. je vjerojatno kasnija od *Gīte.* Ova posljednja, po svoj prilici, kodificirana je kasnije, ali na osnovu već čvrstog iskustva i prakse. Prema *sāṃkhyi, yoga* je praksa, tehnika postizanja vrhunskog cilja. Spominju se, i načelno izjednačuju, *karma-yoga* ili *yoga* djelovanja i *đñāna-yoga* ili *yoga* znanja, i konačno *bhakti-yoga, yoga* vjerovanja, koja im se onda nadređuje. Ovime se postavlja središnji problem *Gīte* — djelovanje. Čovjek *mora* da djeluje, ne smije biti neaktivan, pa Kṛṣṇa od Arđune zahtijeva da djeluje čak i kada mu to njegova savjest brani. Kako pomiriti savjest i dužnost? Njihovim *nadilaženjem.* Moralno djelovanje je *nezainteresirano* djelovanje, ono koje ne vezuje. Lišeno je strasti i žudnje. Moralnost je formalna: traži se djelovanje u skladu s tradicijom i zakonima kaste, dakle za kšatriju, a to je kšatrijska literatura — u borbi. Međutim, v r i j e d n o s t djelovanja je mimo samog djela i ne učestvuje u njegovom rezultatu. To je *niškāma-karma,* čime se izbjegava gomilanje *karme* koja je u svrhovitosti. Takvo nesvrhovito djelovanje omogućuje moralno pročišćenje. Ostvarenjem neuvjetovanog djelovanja dolazi se do slobode djelovanja. Slobodu ograničava samo običaj s kojim je usklađena, poštivanje kojega

[51] »Religiozna svijest naslađuje se bogatstvom religiozne suprotnosti i religiozne raznovrsnosti«, K. Marx, »Prilog kritici jevrejskog pitanja«, *Rani radovi,* Zagreb, 1967, str. 71.

je sâma ta sloboda: *sva-dharma*. Ne misli se da običaj ograničava slobodu, nego da je *omogućuje*. Dužnost je osnova moralnog ponašanja, ona se izvršava — sjetimo se Kanta — slobodnom voljom koja nije podložna izvanjskoj zakonitosti *karme*. Tek pred *tom* dilemom čovjek se nalazi u mogućnosti da preuzme odgovornost. U trenutku slabosti Arđuna je, na početku spjeva, samovoljno ali ne slobodno odlučio da se ne bori. Odluka koja teret neće moći podnijeti, jer i nije slobodna u punom smislu, budući da je pokušaj rješavanja suprotnosti *unutar* samog sistema: ako odluči da se bori, muči ga savjest zbog nasilja prema rođacima. Ako odluči da se ne bori, muči ga zbog kršenja *dharme*. Izlaz je *s onu stranu obojega*, u nesvrhovitom ravnodušnom djelovanju prema kriteriju formalne dužnosti, a to je *dharma*. Jedino nezainteresirano djelovanje je izraz slobodne volje. Logični prigovor koji ovdje može iskrsnuti jeste: ne bi li i nesvrhovito *ne-djelovanje* bilo isto tako slobodno od obojega? Naravno da bi bilo, ali to je način mišljenja koji će inaugurirati tek buddhistički filozof *Nāgārđuna* početkom nove ere. Ostaje, međutim, određena kontradikcija između slobodne volje i formalističke moralnosti u shvaćanju dužnosti, slično kao kod Kanta. Čovjek je zamišljen kao podvojena ličnost spremna da svoju suštinu ostavi izvan sebe, prepustivši se rigoristički shvaćenoj dužnosti u činu otuđenja koji se u ovom sistemu opravdava i cijeni. Moralnost koju zastupa *Bhagavad-gītā* je trans-moralnost, a *yoga* u njoj sprovodi filozofiju nadetičke aktivnosti. U nekim sistemima *yoge*, i kasnije, ovo će se pretvoriti čak u izrazitu osudu ma kakve aktivnosti uopće, što u *Gīti* nije slučaj. Ipak, valja u svemu tome vidjeti nesumnjivu pozitivnu stranu: *Gītā*, bez obzira na proturječja, smatra da je slobodna volja *moguća*, a da je i oslobođen čovjek društveno *obavezan* prema tradiciji. U tom smislu filozofija *Gīte* odigrala je određenu stabilizatorsku iako konzervirajuću ulogu u indijskom društvu. U periodima velikih historijskih iskušenja, iscrpljujućih ratova, to nije bila mala zasluga.

Rada Iveković

VEDE

NAPOMENA

Vede je prevelo nekoliko prevodilaca. Bilješke je napisala sastavljač Antologije, osim u nekoliko slučajeva kada su to učinili prevodioci. Himne *Veda*, zbog posve praktičnih razloga i bez pretenzije na striktnu dosljednost, podijeljene su u nekoliko manjih grupa. Imena *ṛšija*, mudraca koje tradicija smatra prenosiocima pjesama, naveli smo kao imena autora, što bez sumnje često i jesu. Čitave škole, loze, takvih *ṛšija*, kasnije učitelja, prenosile su ih s koljena na koljeno. Neka imena u mitska, druga su legendarna, ali ne vidimo razlog da autorstvu ne damo onoliko identiteta koliko ga ono po tradiciji ima. Tradicija pored svake Ṛg-vedske himne prenosi i ime *ṛšija* koji ju je prvi čuo, a isto je i s Atharva-vedom. Smatra se da su prenosioci odnosno autori ove posljednje *ātharvani, āṅgirasi* i *bhṛgui,* sve svećenici vatre. Postoje dvije recenzije: *śaunakīya* (škola Śaunake) i *paippalāda* (škola Pippālade). Druga je nešto opsežnija, a prva poznatija u Evropi. Od recenzija Ṛg-vede do danas sačuvana je samo jedna koja pripada školi *śākalaka.*

Od četiri *Vede* u užem smislu (četiri zbirke, *saṃhitā),* prve tri su poznatije: Ṛg-veda (RV), Yađur-veda (YV), Sāma-veda (SV). Četvrta, Atharva-veda (AV), tek kasnije i sporadično dobiva »diplomu« prave *Vede.* Ona sadrži i neke vrlo stare elemente kao i Ṛg-veda, i neke znatno mlađe, također sadrži i obilje nearijskog, autohtonog indijskog materijala.

Yađur-veda je *Veda* obrednih formula, Sāma-veda je *Veda* napjeva potrebnih za obred i koji se pamte uz tekst. Za nas su najvažnije Ṛg- i Atharva-veda, jer želimo pratiti rađanje i razvoj filozofske misli. One su i u određenoj opreci, kulturnoj i društvenoj. Ṛg-veda govori o svijetu, čovjekovoj brizi za kozmos i njegovoj univerzalnoj odgovornosti u svijetu bo-

gova i ljudi, gdje obred često ima javni značaj. Atharva-veda rado insistira na ličnim ciljevima i magiji, i ona je, u društvenom smislu, za opstrukciju i anarhiju, nasuprot Ṛg-vedi koja veliča red (*ṛtam*). Historijski, to je uslovljeno sukobom između pridošlih Indoevropljana i domaćeg stanovništva. Dakako, ta gruba podjela ne potvrđuje se u svakom pojedinom slučaju. Osim toga, *Vede* pamte i prate i jedan stariji sukob i rascjep, koji je nastao odvajanjem i iseljenjem arijskih plemena iz iranske postojbine prema Indiji, također nastalim zbog historijsko-ekonomske nužnosti. Ta dva sukoba, povijesno protegnuta kroz mnoga stoljeća, izmiješala su se u uspomeni naroda.

Znatna razlika između Ṛg-vede i Atharva-vede, koja se ne može generalizirati, jeste: dok je Ṛg-veda djelo jednog zatvorenijeg kruga intelektualne društvene elite, Atharva-veda često ostavlja dojam teksta koji je kroz generacije dobio pučkiji karakter. I dok se Ṛg-veda znatnim dijelom čak izrazito slaže sa staroperzijskom *Avestom*, Atharva-veda se u priličnoj mjeri odvaja od tog modela.

Knjige iz kojih smo, sa sanskrta, prevodili himne *Veda* slijedeće su:

Die Hymnen des Rigveda, I, II, Th. Aufrecht, prvo izdanje, Berlin, 1860—63 novo izdanje Wiesbaden 1968.

Rig-Veda Samhita, I—IV, ed. by Max Müller, London, publ. by Henry Frowole, 1890—1892.

Rg Veda Samhitā, part VI, ed. of the Indian Research Institute, Calcutta, 1936.

Atharva Veda Saṃhitā Śaunakīya, I—III, ed. by Vishva Bandhu, Hoshiarpur, Vishveshvaranand Vedic Research Institute, 1960—61.

Atharvaveda saṃhitā, ed. by Pandit Pandurangasūmi Śankara, Bombay Government Central Book Depot, 1898.

Śuklayajurvedasaṃhitā (Śrīmad-vajasaneyi-mādhyandina), ed. by Wāsudev Laxman Śāstri Paṇśīlkar, Bombay, 1929.

Ukupno je prevedeno 63 himne, i to većina u cjelini i prvi put kod nas. Za ovaj izbor koji želi da prikaže razvoj spekulativnog mišljenja, to je, mora se priznati neuobičajeno mnogo. Ipak, i pored toga što znatan dio himni nema određenog filozofskog značaja, sastavljač ovog izbora rukovodio se uvjerenjem, na koje ga je pored ostalog naveo i Veljačićev dugogodišnji rad, da himni od filozofskog značaja ima u *Vedama* znatno više od uobičajenog, ograničenog broja.

R. I.

I

BOGOVI

Dīrghatamas Aucathya

RV., I, 164: *Svi sveti, zagonetka*[1]

1. Srednji brat ovog plemenitog sijedog svećenika je proždrljiv. Trećem bratu se niz leđa cijedi maslac. U njemu vidim poglavicu sa sedam sinova[2].
2. Sedmorica se prežu u kola s jednim točkom. Vuče ih konj sa sedam imena.
   Kotač ima tri glavine, nestareći, hitar, na njem sva bića stoje[3].
3. Onu sedmoricu što stoje na kolima sa sedam točkova, njih vuče sedam konja.
   Sedam sestara zajedno pohvale poju, gdje su smještena imena sedam goveda.
4. Ko ga vidje gdje se prvi rodi, i kako beskičmenjak kičmenjaka podržava?!
   Gdje je zemaljski (zlo)duh, srž, duša?
   Ko bi prišao onome koji ovo zna, da ga pita?[4]
5. Nezreo, uma nerazborita, pitam za ustaljena stjecišta bogova.
   Nad jednogodišnjim teletom sedam je mudraca konce za potku razapelo[5].
6. Neznalica, ne shvaćajući, ja pitam one što razumiju, mudrace, ne bih li dokučio.
   Ko je u lik nerođenog ugradio onih šest nečisti? I što je ono jedno, znoj?[6]
7. Neka prizna ovdje onaj koji zna ustaljeno boravište te plemenite ptice.
   Krave glavom daju mlijeko, i velom ogrnute piju vodu pred nogama[7].

8. Majka ocu udijeli istinu, jer je najprije s njim bila zadubljena u umnim mislima.
On požele da je probije, pa je ona bila probodena i utrobe mokre. Potom svi pođoše da je s poštovanjem pozdrave.[8]

(Prev. R. I.)

Vasišṭha
RV., VII, 11: *Oganj i bogovi*

1. Ti si velika pojava obreda,
bez tebe se besmrtnici istini ne raduju.
S bogovima dođi na istim kolima,
sjedni amo, Agni, kao svećenik![9]

2. Ti si onaj hitri kog za posredstvo
stalno pobožno čovječanstvo prinosima zove.
O Agni! Slatki su dani onoga
na čiji si žrtveni svežanj s bozima sjeo.[10]

3. Triput se dnevno u tebi blago
ukazuje za smrtnika što te štuje![11]
Kao što je i Manu,[12] O Agni,
i ti ovdje žrtvuj bogovima!
Budi nam poslanik, kletve nas štiti!

4. Oganj moćnim obredom vlada,
svim priređenim prinosom,
jer njegovo djelo *Vasui* odobravaju,[13]
a bozi ga za prenosioca postaviše.

5. O Agni! Privedi amo bogove gozbi,
tu nek se raduju s Indrom kao prvim.
Ovu žrtvu na nebo među njih djeni.
Zauvijek nas svojim blagoslovom brani!

(Prev. R. I.)

Hiraṇyastūpa Āṅgirasa
RV., I, 32: *Indra*[14]

1. Objavit ću sada junaštva Indrina,
prva što učini on ih, Munjovija.
Ubio je zmiju, oslobodio je vode,
rastvorio trbuhe planina.

2. Ubio je zmiju, naleglu na goru,
Tvašṭar[15] mu skova munjoliku zvonku *vađru*
vode su brzajuć, ko krave što muču,
smjesta pošle k moru.

3. Silan kao bik, on izabrao je *somu,*
napio se tiještenog soka iz tri kupe.
Darežljivi je uzeo strelovitu *vađru*
i ubio nju, prvorođenu od zmija.

4. Kad si ti, Indro, ubio prvorođenu od zmija,
uništio si nadnaravne moći čarobnjačke.
Stvarajući tad Sunce, Nebo i Zoru,
nisi zaista našao dostojna neprijatelja.

5. Indra je ubio bezramenog Vṛtru, najgoru prepreku,
vađrom, strašnim oružjem.
Kao stabla raskoljena sjekirom,
leži zmija razbacana po zemlji.

6. Ko opijen plašljivac izazvo je velika junaka,
tlačitelja neprijatelja, prodornog,
al' izdržo nije udar njegovih oružja,
neprijatelj Indrin bio je uništen, smrskana lica.

7. Bez nogu, bez ruku, borio se s Indrom,
dok ga njegova *vađra* nije udarila u leđa[16].
Uškopljenik što mjerit se želi s bikom,
ležao je Vṛtra, razbacan posvuda.

8. Dok tako leži kao presječena trska,
preplavljuju ga vode, uzdižuć se za čovjeka.
Prije ih je zmija veličinom pokrivala,
a sad im se pred noge razastrla.

9. Majku Vṛtrinu izdala je snaga,
jer bacio je Indra oružje na nju.
Gore bijaše majka, ispod nje sin,
Dānu je ležala kao krava s teletom.

10. Tijelo Vṛtrino palo je među riječna korita
što ne miruju i ne daju utočišta.
Vode se šire preko Vṛtrina skrovišta,
neprijatelj Indrin legao je u duboku tamu.

11. Vode stajahu sputane u vlasti demona,
čuvala ih je zmija kao škrtac krave.
Ubojica Vṛtre otvorio je prolaz
što bijaše zatvoren pred vodama.

12. Postao si konjski rep, Indro,
kad na tebe je bacio svoja dva otrovna zuba.
Ti, jedini nebesnik, zadobio si krave, zadobio,
junače, *somu*, otpustio sedmoriječje.

13. Ni munja ni grom nisu mu pomogli,
ni magla što rasprostro ju je, ni grăd.
Kad su se Indra i Zmija borili,
Darežljivi je pobijedio za svu budućnost.

14. Jesi li osvetnika zmije ugledao, Indro,
da je tebi, ubojici Vṛtre, u srce ušao strah,
da prešao si devedeset i devet rijeka
k'o preplašen orao nebesa?!

15. S *vađrom* u ruci Indra kralj je svemu
što se kreće i što miruje, svemu divljem i ukroćenom,
i on, kralj, vlada ljudima,
kao što obod okružuje žbice kotača.

(Prev. Ž. V.)

Kāṇva Ghaura
RV., I, 43: *Himna Rudri*[17]

1. Šta da pjevamo da razveselimo srce mudrom i snažnom Rudri koji nas obilato obdaruje kišom?
2. Nek nam majka bogova Aditiḥ izmoli Rudrin blagoslov za plodnost našeg blaga, naših junaka i naših goveda,
3. da nas se sjete Mitraḥ i Varuṇaḥ, a i Rudraḥ, da nam svi budu blagi.
4. Rudru, oca pjesama, oca žrtve, nosioca ljekovitog napitka očekujemo u miru i radu.
5. Jasan kao Sunce, sjajan kao zlato ističe se svojim sjajem među bogovima.
6. Nek nam blagoslovi konja i ovna da predvodi dobrim putem, a isto tako i junake i žene i goveda.
7. Udijeli nam, Soma, Mjesečev nektare, blagodat stotine junaka, veliku slavu moćnih junaka,
8. da nas nikad u žrtvi tvog nektara ne smeta dušmanin, udijeli nam, Mjeseče, krepost.

9. Onima koji su tebi besmrtnom potomci u moći vrhovnog poretka, o Nektare, priznaj na vrhu i u središtu spokojan opstanak.

(Prev. Č. V.)

Dīrghatamas Aucathya
RV., I, 154: *Himna bogu Višṇuu*[18]

1. Sada ću objaviti junačka djela Višṇua koji je premjerio zemaljske prostore i podupro najviši smještaj
triput zakoračivši divovskim korakom.

2. Višṇua cijene po snazi kao moćnog jelena koji živi u planini i kreće se kud ga je volja, dok sva bića borave u promjeru njegovih prostranih triju koraka.

3. K Višṇuu neka se moćno uzdigne ova pjesma, biku koji živi u planinama, koji je sam u tri koraka premjerio
ovaj dugi i široki smještaj svih bića.

4. Tri otiska njegovih nogu ispunjena medom
neiscrpno nas opijaju žrtvenim napitkom.
On jedini podržava tri dijela: zemlju, nebo i sva bića.

5. Do tog njegova prijatnog mjesta želio bih stići,
gdje uživaju ljudi koji streme ka božanskom.
Na tom je krajnjem stajalištu Višṇua koji prostrano kroči medeni izvor.

6. U te vaše stanove želimo doći, gdje je obilje hitrog rogatog blaga. Odatle nas obilato obasjava krajnji domet tog prostrano raskoračenog bika.[19]

(Prev. Č. V.)

Kumāra Yāmāyana
RV., X, 135: *Yama, vladar mrtvih*[20]

1. Ispod razlistalog stabla gdje u društvu s bogovima
Yama pije žrtveni sok,
tu i naš predak zasjeda s odavno preminulima.

2. I dok je on nastojao da se dodvori starijim,
slijedeći pogrešan put,
ja sam oneraspoložen ponovo tragao za njim.

3. (Rekoše mi:) — O mladiću, i ti se penješ na kola
nova — tvoj ih izgradi duh — bez točkova, na jednu os,
koja jure na sve strane, a da ni sam ne znaš kako.

4. Ti ih, mladiću, pokrećeš daleko od svećenika
dok te njihov pogrebni poj
slijedi dobro usmjeren, jedreći sve dalje, dalje.

5. — Ko bje roditelj mladića? Tada ko povrati kola?
I ko nam sada zna reći kakva bješe poputbina?

6. — Kakva bješe poputbina, tako mu je određen smjer.
Najprije se učvrsti dno, potom se usmjeri pramac.

7. — A sad je na dvoru Yame, u postojbini bogova.
Sluša njegove frule glas i pjesmu njemu u počast.

(Prev. Č. V.)

Vasišṭha
RV., VII, 86: *Varuṇa*

1. Vidovit porod je iz snage onog
koji dva je razupro širna svijeta.
Odmakao uzvišen svod je golem,
dvostruko još zvijezdu, i tlo je prostro.[21]

2. Sam se spominjem s likom svojim ovo:
Kad ću nutar Varuṇe opet biti?
Koju će ljevanicu užit neljut?
Kad da milost smirena duha smotrim?

3. Pitam za grijeh, Varuṇo, taj, da vidim.
I umnicima prilazim da pitam.
Sve isto su mi nadahnuti rekli:
Na tebe se Varuṇa ovaj ljuti.

4. Koji grijeh bje, Varuṇo, najveć težak,
da pojca ubit hoćeš, prijatelja?
Svoj stavljaču, nevarljiv, to mi reci!
Klanjat bih se hitao nekriv tebi.

5. Prevare otpusti otaca od nas,
i one što smo činili mi tijelom!

K'o lopova što stoku voli, kralju,
Vasišṭhu otpusti, k'o tele s uze.

6. Sam ne zasnuh, Varuṇo, već zaveden:
rakijom, bijesom, kockom, nesvjesnošću.
U nasilju je manjeg kriv i veći.
Čak ni san od nepravde nije čuvar.

7. Revnio bih milostivom k'o sluga,
ja božanstvu silovitome nekriv.
Opameti bog naklon nepametne.
Nadahniji, na dobra bodri žustrog.

8. Svoj stavljaču, Varuṇo, neka tebi
na srce se hvalospjev ovaj sloni.
Prežuć, mirujuć, blago nek' je nama.
Blagoslovima vi nas uvijek bran'te

(Prev. M. J.)

Vasištha
RV., VII, 89: *Varuṇi — za milost*

1. Da nikad blatnom grobištu ne odem,
O Varuṇa, O kralju!
Smiluj mi se, moćni, iz sažaljenja!

2. Ako idem drhtureć k'o ispuhan mijeh,
O, kamenom naoružani,
smiluj mi se, moćni, iz sažaljenja!

3. Ako iz bijede svoje pameti
ikad protiv struje krenuh, O sjajni,
smiluj mi se, moćni, iz sažaljenja!

4. Usred vode stojeć,
tvoj je pojac žeđu užgan!
Smiluj mi se, O moćni, iz sažaljenja!

5. Ako mi ljudi, O Varuṇa, uvrijedismo svijet božanski,
ako smo nesvjesni tvoje zakone kršili,
bože, nemoj nas zarad tog grijeha kazniti!

(Prev. R. I.)

Vasišṭha
RV., VII, 61: *Mitra i Varuṇa*[22]

1. Uzlazi vam, Varuṇe[23], krasno oko
   vas dvojice bogova, Sūrya ispet[24].
   On razgledava svekolika bića,
   namisao smrtnika jasno motri.

2. Mitro, Varuṇo, drhtač ovaj pruža
   domnijenja, prav i nadaleko čuven.
   Bráhmanima, Prevješti, skloni bili!
   Da mu jeseni ko vještinom pun'te.

3. Mitro, Varuṇo, sa široke zemlje,
   s visoka, darežljivci, velja neba,
   uhode staviste u bilje, sela,
   raspršene, ne trepnuv, vi čuvari.

4. Mitre ću i Varuṇe djelo hvalit:
   odupire veličjem sila svijete.
   Nežrućem mjeseci bez sina prošli!
   Žrtvi tko se domnijeva, krug nek' širi!

5. Nevarljivi, bikovi, oba, ove —
   u kojim se ne vide šare, varke —
   prevare nepravdu vam ljudi prate[25];
   ne bjehu neprozrivo za vas skrite.

6. Naklonom vam hoću veličat žrtvu,
   Mitro i Varuṇo, vas zovem s žarom.
   Nova domnijenja tu su vas da slave,
   sačete te brâhmane užit mogli!

7. Ova se *purohiti*[26] za vas, bozi,
   Mitro i Varuṇo, uz žrtve spravi.
   Prevodite nas preko svih teškoća!
   Blagoslovima vi nas uvijek bran'te[27]!

(Prev. M. J.)

Viśvakarman Bhauvana
RV., X, 81: *Stvoritelj*[28]

1. Onaj što sve svjetove na žrtvu prinije,
   vidovnjak što kao *hotar*[29] stade, otac nam,

   i molitvom bogatstvo zaište,
   uđe u svijet zakrivši što je prije bilo.

2. Koje je dakle bilo uporište,
   koji početak? Kakav je bio, kako izgledao?
   Otkuda je Viśvakarman, stvarajuć zemlju,
   imajuć sve na oku, velja nebesa otkrio[30]!?

3. Posvuda njegove oči, njegovo lice,
   njegove ruke i noge,
   kad ih dlanovima, krilima, stapa,
   stvarajuć nebo i zemlju, bog jedini.

4. Koje je bilo drvo, koje stablo
   iz kojeg su svod i zemlja stesani?
   Vi koji mislite, pitajte se:
   što mu bje oslon dok je svjetove stvarao?

5. Svoja najviša staništa, najniža i srednja, Tvorče,
   saopći prijateljima u prinosu, O odani!
   Sâm na žrtvu tijelo pruži, za napredak[31]!

6. Stvoritelju svega što prinosom bujaš,
   sebi nebo i zemlju na žrtvu prinesi!
   Nek' se drugi naokolo gube,
   nama nek se darežljivi prikaže.

7. Gospodar riječi, stvoritelj svega što misli potiče,
   danas ga za boj u pomoć prizivamo.
   Nek' uživa u svim zazivanjima našim,
   za svaku sreću, dobročinitelj.

(Prev. R. I.)

Vāmadeva
RV., IV, 50: *Bṛhaspati*[32]

. . . .

3. O Bṛhaspati, iz najveće su daljine
   za te pobožni zasjeli.
   Izvori iskopani, cijeđeni kamenom,
   posvuda ti obiljem meda kapaju.

4. Kad se Bṛhaspati prvo rodio
   iz jakog svjetla u prostranom nebu,

sedmoust, višnjeg roda, rikom praćen,
sedmozraki, on otpuha tame[33].

5. Onaj s časnim radosnim skupom
razbuca pećinu, jamu, uz tutanj.
Bṛhaspati urličući, mučući izvede
rumenke što prinos zaslađuju[34].

. . . .

10. Indra i Bṛhaspati, vi moćnog imanja,
pijte *somu*, u ovoj žrtvi uživajte.
Nek' uđu u vas osnažujuće kapi.
Podarite nam blago i sve junake!

11. O Bṛhaspati, Indra, unaprijedite nas!
Uz nas nek' je vaša dobrohotnost.
Odobrite molitve, obilje probudite,
zloću dušmana, protivnika iscrp'te!

(Prev. R. I.)

II

PRIRODNE SILE

Kutsa Āṅgirasa
RV., I, 113: *Božanstvu Zore*[35]

1. Došla je ta svjetlost, najbolja od svih svjetlosti,
nastala je šireći se jasna i raznobojna, prethodnica
sunčanog božanstva,
i Noć je ustupila mjesto Zori.

2. Svijetla je došla bijela s bijelom mladunčadi,
a Crna joj je ustupila mjesto. Iz istog roda, besmrtne,
slijedeći jedna drugu obje prolaze nebom
i mijenjaju mu boju.

3. Zajednički je put obim sestrama i beskrajan.
Njim' prolazi jedna za drugom po božanskim uputama
i ne susreću se, ne zastaju, Noć i Rumen dana,
ljepotice koje za istim teže, iako na izgled raznolike.

4. Zapažena je svijetla darovateljka svega što je izvrsno,
u svom nam je šarenilu otvorila vratnice, propustila
sve živo i razgledala naše bogatstvo. Zora je probudila
bića.

5. One koji savijeni leže na podu, bogate da uživaju,
neke da stiču, a neke da žrtvuju. Onima čiji je pogled
skučen, širok je vidik rasprostrla Zora
i tako probudila sva bića,

6. Neka za vlast, neka za čast, jednog da zapovijeda,
drugog da vrši nalog, i da motre raznovrsna stvorenja,
sva je bića probudila Zora.

7. Kći Neba je zapažena tamo kako ozaruje bjelòrunu mladunčad.
O Zoro, dok tako raspoređuješ sve što je zemaljsko,
zasjaj sada i ovdje!

8. Najprije pohodi prebivališta onih koji su otišli, pa onih
koji će tek doći i koji su tu neprestano.
Svićući Zore podstiču živa bića, ali od mrtvih ne bude nijedno.

9. Kada si, Zoro, potpalila vatru, kad si najavila izlazak Sunca,
kad si probudila one koji treba da prinesu žrtvu,
kod bogova si učinila dobro djelo.

10. Kako će dugo ostati skupa one koje su već svanule
i one koje će tek svanuti? Za prijašnjim tuguje, no
misleći dalje, poput ostalih slijedi vlastitu sklonost.

11. Otišli su oni koji su sreli ranije Zore kako sviću,
smrtnici, a sada je i nama dano da je gledamo,
dok oni koji će je gledati ubuduće treba tek da dođu.

12. Udaljujuć neprijatelja, štiteći žrtvu, rođena u preodređen čas,
puna dobrote, dok iznosiš na vidjelo sav sklad
sa srećnim nadama i dovodiš sobom obrok bogova,
zasjaj nam sada, Zoro ponajbolja!

13. Oduvijek bez početka sviće božanska Zora, pa je tako
učinila i sada, izobilna. Svitat će i u budućim danima,
nepromjenjiva, besmrtna, slijedeći svoje biće.

14. Svojim je nakitom bljesnula na rubu neba božanstvena
i odstrla crnu opnu. Budeći dolazi Zora s riđim konjima
u dobro zapregnutim kolima.

15. Dovozeć' hranjivo blago širi raznobojan sjaj,
ona po kojoj sve prosijeva. I tako svijetla sad biva posljednja
od onih koje su svanule, a prva od onih koje
tek sviću i neće to nikad prestati.

16. Ustajte, duh je života došao k nama, otklonjena je tama,
a svjetlo se bliži. Utrla je put Suncu da dođe, a mi smo stigli
tamo gdje se život nastavlja.

17. Kao trzajem uzde svećenik opušta glas, pjevač slavi ruj zore.
Zato ga ozari sada, obilata, a nama udári život i potomstvo.

18. Smrtniku koji prinosi žrtvu Zora sviće s blagom na paši
i junacima u punom broju. Neka i konji boga Vjetra
pridonesu da bude tako uz obilje vrlina. To neka postigne
svećenik koji tiješti opojni nektar *sômu.*

19. Majko bogova, lice prabožanstva, raspiri plamen ovog žrtvenika!
Uzdigni se ostvarujuć nagradu našoj odanosti
i djeluj blagòtvorno među našim ljudstvom,
ti u kojoj je sve najbolje!

20. Neka krasno djelo koje donosi Zora koristi prinosiocu žrtve
i napora. To nek' nam udijele šest bogova:
Mitra i Varuṇa, svete vode Inda,
Pramajka Àditi[36],
bogovi Zemlja i Nebo.

(Prev. Č. V.)

Satyaśravas Ātreya

RV., V, 80: *Ušas, zora*

1. Blještavu u hodu, visoku s prava,
pravdovitu, razblistalu, rumenu,
boginju Zoru dok dovozi Sunce
mislima svojim susreću drhtači[37].

2. Ona pučanstvo budi, naočita,
pute prohodne čini, gre na čelu,
s visokih kola, bodri sve, visoka,
Zora pruža bljesak na čelu dana.

3. Pregav kola rumenim govedima,
ona ne griješeć udilj blago tvori:
Pute za lagan hod, božanska, krčeć,
vijek čašćena, žuđena od svih, blista.

4. Ona biva šarena, dvaput bujna
dok razotkriva tijelo svoje sprijeda.
Za putom pravde prohodi valjano,
kô da zna dalje, neće smjere manjit.

5. Ona, k'o krasotica tijela svjesna,
ko kupajuć se, ùsta kazat nam se.
Odbijajući zlokobnost i tmine
Zora je, kćerka Neba, došla s bljeskom.

6. Ona, kći Neba, licem muževima,
odriješuje, k'o djeva ljupka, njedra.
Raskrivajući služitelju blaga,
opet k'o prvoć, mlada, spravi bljesak.

(Prev. M. J.)

Kuśika Saubhara ili Rātri Bhāradvāđī
RV., X, 127: *Rātri, noć*[38]

1. Kada padne noć, boginja sija na mnogim mestima svojim očima; sva veličanstveno odevena, ona je sebe pokrila.

2. Kao besmrtna boginja, ona nadaleko i naširoko ispunjava doline i visine: svojom svetlošću ona rasteruje mrak.

3. I sada boginja svojim dolaskom progoni svoju sestru Zoru; iz doline tama ubrzava svoj hod.

4. Tako, boginjo, dođi danas k nama: sa tvojim približavanjem mi se povlačimo u svoje domove, kao tice u svoja gnezda na drveću.

5. Seljani su otišli na otpočinak, životinje i tice krilatice se odmaraju; pa i gladna sovuljaga se utišala.

6. Sačuvaj nas od vučica i vukova, otkloni razbojnike, O boginjo noći, i prevezi nas u sigurnosti preko tame.

7. Tama, svojim crnim plaštom ogrnuta, približila mi se; kao dugove, O Zoro, odgoni je.

8. Ja uznosim ovu himnu, kao srodnik, tebi, kao onaj koji je dobio bitku. Ovo, kćeri neba, O Rātri, usliši.

(Prev. P. J.)

Dīrghatamas Aucathya
RV., I, 160: *Nebo i zemlja*

1. Nebo i zemlja, dobrostivi svima,
pravedni, podrška znalca prostora.
Ide među dvije božje zdjele lijepa roda
svijetli bog Sunce, prema poretku.

2. Prostiruć se daleko, velebni, neiscrpni,
otac i mati čuvaju bića.
Ko dvije krasotice pregorde dva su svijeta
jer otac ih je odjenuo ljepotom.

3. Taj vozač, bistreći sin dvoje roditelja
svojom moći mudar pročišćuje bića.
Pjegavoj kravi i plodnome biku
uvijek je jasnu tekućinu muzao.

4. On je od marljivih bogova najmarljiviji
što dva svijeta rodi, svima dobrostivi.
Ko uvidom dva prostranstva odmjeri,
nestarećim uporištima, bi hvaljen.

5. Tako cijenjeni, O Uzvišeni, veliku nam slavu
i golemu vlast, O Nebo i Zemljo, podarite.
Darujte nam moć hvale vrijednu
da se mognemo uvijek narodom protegnuti!

(Prev. R. I.)

Sindhukšit Praiyamedha
RV., X, 75: *Himna rijeci Sindhu (Ind)*[39]

1. Vašu veličanstvenost kojoj nema ravne, o vode,
pjesnik veliča pred licem Sunca.
Sedam po sedam vas je poteklo u tri navrata,
ali moći Sindhua nema premca među tokovima rijeka.

2. Pred tobom je Vàrunaḥ proorao put dok si ti, Sindhuḥ, stremio naprijed.
Niz zemljine obronke silaziš i najmoćniji vladaš među strujama.

3. Nebom i zemljom širi se tutanj i oslobađa bezmjernu snagu uz bljesak.
Kao kad pljuskovi zagrme iz oblaka, tako i Sindhuḥ nadire poput bika.

4. Pritoke ti dotječu kao krave kad majčinski muču prema mladunčetu da ga podoje. Kao vladarev vojskovođa oba krila vojske,
ti vodiš te slivove kad isprèd njih silaziš.

5. Pridružite se mojem hvalospjevu Gaṅgā, Yamunā, Sarasvatī,
Śutudrī i Paruśnī; nek ga čuje Marud-vṛdhā sa Asiknom,
Ardīkīyā sa Vitastom i Suśumom[40].

6. Sa Triśtāmom hitaš naprijed, sa Susartom, Rasom i Śvetom,
o Sindhuḥ, a s Kubhom stižeš Gomatī, s Mehatnom Krumu[40].

7. Sjajan i blistav Sindhuḥ se moćno pokreće prostranstvom,
nesmetan, najgipkiji među gipkima kao konj šarac divna izgleda.

8. Sindhuḥ je bogat konjima, kolima, odjećom i zlatom
lijepo je građen kao munjevit hat. Mladenačka Ūrnāvatī,
a i spokojna Sīlamāvatī uviru u njegovo medeno obilje[40].

9. U udobna je kola Sindhuḥ upregao konje, s njima će zadobiti
plijen u ovoj borbi, jer se cijeni velika snaga
tog nesputanog, zapjenjenog junaka, moć koja mu nije udijeljena.

(Prev. Č. V.)

Devamuni Aitammada
RV., X, 146: *Šumska vila Araṇyānī*

1. Araṇyānī, Araṇyānī, što nadòmak iščezavaš!
Što ne pitaš gdje je selo? Zar te ni strah ne spopada?

2. Kad na kliktaj jedne ptice odgovara cvrkut druge
k'o da zvonce odjekuje, to je radost Araṇyānī.

3. K'o da tamo krave pasu, ili da se vidi kuća . . .
a predvečer Araṇyānī, čini ti se, tjera kola.

4. Tamo neko zove kravu, ondje neko siječe drvo.

Ko je susjed Araṇyānī tome se po noći čini
zapomaganje da čuje.

5. Ali neće Araṇyānī ubiti ne naiđe li neko drugi.
Tek ko se slatkog ploda naužio kolko želi,
ophrvan pada nà zemlju.

6. Opojna mirisa, divna, u izobilju živi a ne ore.
I ja pjevam Araṇyānī, majci plahih životinja.

(Prev. Č. V.)

Saṃkusuka Yāmāyana
RV., X, 18: *Pogrebni poj*[41]

1. Smrti, proslijedi uzduž drugog puta
tebi svojskog, bozima ini vodi[42].
Tebi kažem okatoj, koja čuješ,
ne šteti nam potomstvo, niti muže!

2. Stopu smrti, kojom ste išli, brišuć,
duži život promičuć' sebi naprijed,
bujajući potomstvom i imutkom,
budite čisti, sveti, vi za žrtvu!

3. Ovi živi odvrate se od mrtvih,
sretan bje nam bogova zaziv danas,
licem naprijed pođosmo k plesu, smijehu,
duži život promičuć sebi naprijed.

4. Živima sad ogradu ovu stavljam,
ne pošao tom cilju zadnji od njih!
Sto jeseni puncatih neka žive,
neka smrt si sakriju ovim brijegom.

5. Kako jedan za drugim dani slijede,
kako godišnja doba dobro teku,
kako neće napustit stražnji prednjeg,
tako im sklopi žitke, Postavljaču.

6. Popnite se, život i starost proseć,
redajuć' se za prvim koli jeste.
Dobrorodni Tvašṭar nek tu se složi
dugi vijek životu da vašem spravi.

7. Te žene, neudove, dobrih muža,
nek' s maslom ko pomasti očnom legnu,

bez suza, bez bolesti, urešene,
nek' popnu se na ležaj prvo žene.

8. Ustani, ženo, u svijet gdje su živi!
Uz tog, što život pusti, ležiš. Hodi!
Gospodaru, za ruku što te grabi
kao prosac, ti posta, evo, ženom[43].

9. Uzimajuć' iz ruke luk mrtvacu,
nama za vlast, za blijesak i za snagu,
ti tamo, a mi ovdje, baš junaci,
pobijedimo sve takme i zlobe!

10. Upuzi tu u ovu majku Zemlju,
raširenu, prostranu, vrlo milu,
dakšinodavcu[44] ko vuna meka djeva
ta od krila Nirṛti nek te čuva[45].

11. Rasklopi mu se, Zemljo, nemoj tištat ga!
Daj da ti se privije, lako priđe ti.
Kao što sina majčin skut,
tako zakrij ga, Zemljo, ti.

12. Rasklopljena zemlja nek' stoji sigurna!
Tisuću je potpornja neka upre.
Ti stanovi neka se maslom cijede,
sklonište nek' mu budu svakog dana.

13. Podupirem ti zemlju oko tebe,
ovaj grumen polažuć ja nek' ne zlijedim.
Ovaj stup nek' oci ti podržavaju,
nek' ovdje sagradi stan tebi Yama.

14. Suočena su dana me
ko pero strijeli metnuli,
suočen govor zgrabio
ko konja ja sam vođicom[46].

(Prev. M. J.)

Unmocana (Āyušyakāma)
AV., V, 30: *Smrt*[47]

1. Što ti je blisko nek' ti je blisko,
i što ti je daleko nek' ti je blisko!
Ne odlazi, ne idi putem prvih predaka,
čvrsto vezujem tvoj dah.

2. Ako te je urekao neki tvoj čovjek ili stranac,
svojim ti glasom kažem ovo dvoje:
»otpuštanje, razrješenje...«

3. Ako si povrijedio, silovao bezumno
ženu il muškarca,
svojim ti glasom kažem ovo dvoje:
»otpuštanje, razrješenje«.

4. Ako ležiš zbog greške
što je majka počini il' otac,
svojim ti glasom kažem ovo dvoje:
»otpuštanje, razrješenje«.

5. Što ti mati, otac, srodnik, brat čine,
protiv toga ima lijeka.
Ja ću ti starost osigurati.

6. Ostaj ovdje, čovječe, prisebna uma.
Ne slijedi Yamine poslanike.
Uputi se gradovima živih.

7. Pozvan, dođi opet, ti koji ishod puta znaš —
uspon, napredak, put svih živih.

8. Ne boj se, umrijeti nećeš,
osigurat ću ti starost.
Sušicu udova zazvah,
groznicu tvog tijela.

9. Lom udova, drhtavica,
srčana bolest tvoja i sušica,
sve je kao orao daleko odletjelo —
silom zàpovijedi glasa mog.

10. Mudraci probuđeni, Budnost i Besana java,
ta dva čuvara daha tvog
nek' danonoćno bdiju.

11. Ovo je Oganj kojeg valja moliti:
nek' se sunce ovdje za te diže!
Ustaj iz duboke smrti,
makar tmina i bila tako crna!

12. Naklon Yami, naklon nek je Smrti,
naklon ocima i onima što vode.
Agnija, koji zna kako da provede,
naprijed radi sigurnosti šaljem.

13. Nek' dah dođe, i razum, i oko i snaga.
Njegovo tijelo nek se okupi
i nek' na noge stane.

14. Dahom, okom, O Ognju, stigni ga,
tijelo sa snagom spoji.
Ti o neumiranju znaš.
Nek' ne ode, nek' mu kuća
pod zemljom ne bude.

15. Izdah nek' ti ne presahne,
udah neka ne zapne,
gospodar Sunce nek' te svojim zrakama
od smrti otrgne.

16. Ovaj jezik u ustima govori,
vezan a pokretan:
tobom sam sušicu zazivao
i stotinu uznosa groznice.

17. Ovaj je svijet najdraži,
bogovima osvojen.
Kojoj bilo smrti da si određen,
čovječe, već pri rođenju,
mi te amo dozivamo:
Ne umiri prije starosti!

(Prev. R. I.)

Bhārgava Vaidarbhi

AV., XI, 6 (4): *Životni dah*[48]

1. Naklon dahu! Sve je u njegovoj moći.
Gospodar je svega, sve je u njem učvršćeno.

2. Naklon, Oj dahu, glasanju tvom!
Naklon gromu tvome.
Naklon, Oj dahu, tvojoj munji,
Naklon, dahu, tvojoj kiši!

3. Kad dah gromom kroz biljke juri,

one trudne ostaju i brojne se dalje plode.
Kad u pravi čas dah kroz bilje prođe
sve se tad' razgaljuje što na zemlji živi.

5. Kad kišom kiši po prostranoj zemlji dah,
»bit će za nas izobilja«, raduje se stoka.

6. Pokisle se biljke obraćaju dahu:
»Vijek si nam produžio,
sokom nas natopio«!

7. Klanjamo ti se kad dolaziš
i kad odlaziš.
Naklon tebi stojećem,
naklon kada sjediš!

8. Naklon, dahu, kad udišeš,
kad izdišeš,
i kad se udaljavaš
i kad se približavaš.
Ovaj ti je naklon cijelome upućen . . .

9. Oj dahu! Tvoje milo tijelo,
tvoje još milije tijelo,
i tvoj lijek:
daj ih nama za život!

10. Dah bića odjeva
kao otac voljenog sina.
Dah je gospodar svega,
i onog što diše i ne diše!

11. Al' dah je i smrt, groznica,
i bogovi ga znaju.
Istinoljubivog on
u najviši svijet postavlja.

12. Dah je Virāđ, on je Deṣṭrī,
on je Sunce i Nebo
a kažu da je i Prađāpati[49].

13. Izdah i udah su riža i ovas,
dah se i bikom naziva.
U ovsu je izdah smješten,
uzdah se rižom zove.

14. Čovjek udiše, izdiše,
u unutrašnjosti utrobe.
Kad ga, O dahu, oživiš,
on se nanovo rađa.

15. Kažu da je dah Mātariśvan[50],
smatraju ga vjetrom.
U dahu je bivše i buduće,
sve je u dahu smješteno.

16. Rođene od Atharvana, Aṅgirasa[51],
božanske ili ljudskoga porijekla,
biljke rastu, Oj dahu,
čim ih ti oživiš.

17. Kad je dah kišio po prostranoj zemlji,
biljke se rađaju
i raslinje bilo kakvo.

18. Onome u kom' si smješten, Oj dahu,
i koji o tebi ovo zna,
njemu svi prinos nude
u tom svijetu najvišem.

19. Ako su sva bića, Oj dahu,
za te prinositelji,
nek' daju prinos onome što te čuje,
tebe koji si dobro slušan!

20. Kreće se u utrobi božanstvo samoopstojeće
i iznova se rađa.
Bio je, treba da bude, bit će.
Otac je u sina snagama ušao[52].

(Prev. R. I.)

Brahman
AV., XIII, 1: *Rumenom kralju Suncu — žrtvovatelju*[53]

1. Ustaj, gospodaru, koji si u vodama,
prisvoji ovu moć radostan.
Rumeni što sve ovo izrodi
nek' te učvrsti, dobro podržanog, za moć[54].

2. Ustade to blago što u vodama bje!
One što od tebe postadoše sad uzjaši

ti koji imaš *somu*, vodu, bilje, goveda;
daj amo da uniđu stoka i čeljad.

3. Vi sjajni Maruti od matere Pṛśni[55],
udruženi s Indrom zgnječite dušmane.
Nek' vas čuje Rumeni blagodaran,
vas dvadeset i jednog vinopiju.

4. Popet, Rumeni se uspeo, rođen od ženki[56].
Svladao je pokoljenja.
Uhvativ se za onih šest prostora[57]
što su ga otkrili, vidjevši put, privukao je vlast.

5. Zā te Rumeni vlast privuče,
zavidljivci se udaljiše,
sigurnost je tvoja.
Nek' ti nebo i zemlja ovdje s bujnima
daju mlijeko želja uz *śakvarī*[58].

6. Rumeni rodi nebesa i zemlju
gdje je gospodar rastegao nit.
Tamo se sklonio jednonogi[59].
Snagom pričvrsti zemlju i svod.

7. Rumeni učvrsti nebo i zemlju,
njime je nebo podržano,
njime svod, njime međuprostor,
njime su prostranstva premjerena,
njime bogovi nađoše besmrtnost.

8. Rumeni sve oblike osmotri,
u sebi proizvev nizine i uspone,
popev se na nebo svojom golemošću,
nek' medom i maslom tvoju moć premaže.

9. Tvoji su usponi, nizine, kosine,
kojima nebo i međuprostor ispunjaš.
Motri na njih *brahmanom* jačajući[60]
i mlijekom, među svijetom, u vlasti.

10. Tvoja plemena iz žara nastala
stigoše amo za teletom, za *gāyatrī*[61].
Nek' uđu u te sretnim srcem,
s majkom nek' rumeno tele istupi.

11. Rumeni je prav na svodu
rađajući sva obličja, pjesnik mlad.
Užarenim svijetlom Oganj sja,
u trećem je prostoru stvorio miline.

12. Hiljadùrogi bik Đātavedas[62]
kojem se maslo prinosi
i kojem se niz leđa *soma* cijedi,
dobar junak;
ne napústi me, a nek' te nì ja,
zazivač, ne ostavim!
I daj mi obilje goveda i junaka.

13. Rumeni je roditelj i glava obreda,
Rumenome glasom prinosim,
sluhom i mišlju također.
Bozi Rumenom radosno odlaze.
Nek' me Rumeni uznese sabornim visovima.

14. Rumeni je za stvoritelja žrtvu pristavio,
tako su ta znamenja meni došla.
O, kad bih mogao izreći
tvoj rod u veličanstvu svijeta.

15. Tebi se utre *bṛhatī* i *paṅkti*
i *kakubh ugledan*, O Đātavedas.
Tebi se uspe uzvik *uṣṇihā*, zov *vaṣaṭ*[63],
tebi se Rumeni sa sjemenom unese.

16. On oblači krilo zemlje,
nebo odijeva, međuprostor.
Na vrhu je riđeg svoda ušao u nebeski svijet.

17. O Vācaspati[64], gospodaru riječi,
nek' nam zemlja bude sklona
i put i ležaj zagrljaja.
Nek' nam amo dah u pomoć priđe.
O gospodaru, nek' te Agni
dugim vijekom obdari i blještavilom.

18. O Vācaspati, naših pet godišnjih doba
skupa nastalih od stvoritelja —
nek' nam amo dah u pomoć dođe.
O gospodaru, nek' te Agni
dugim vijekom obdari i blještavilom.

19. O Vācaspati, rodi dobrotu i razum,
u našoj štali goveda, u utrobama potomstvo.
Nek' nam amo dah u pomoć skoči.
O gospodaru, okružujem te dugim vijekom
i blještavošću.

20. Nek' te bog Savitar, Agni,
blještavilom okruži
i nek' ti priđu Mitra i Varuṇa.
Gazeći sva drugarstva amo dođi,
ti si ovu vlast radosnu stvorio.

21. Ti kojeg pjegave kobile
i bočni konji vuku,
O Rumeni, ti skrećeš prekrasan
i vode potičeš.

22. Rumena se Rumenom pokorava,
obilna, lijepih boja, velika i sjajna.
Da njome bogatstva osvojimo svakojaka,
da njome sva neprijateljstva svladamo!

23. Evo Rumene i prijestolja Rumenog,
i puta kojim pjegava korača.
Gandharve i *Kaśyape* je vode[65],
čuvaju je pjesnici bez grijeha.

24. Božanski konji žuti, svijetli
stalno laka kola vuku.
Rumeni, maslopija, blještavi,
kao bog je na pjegavo nebo ušao.

25. Rumeni bik šiljatih rogova
oko Agnija, oko Sunca je bio,
on koji učvršćuje zemlju i nebo.
Iz njega bozi stvorenje sipaju[66].

26. Rumeni se na nebo uspeo
izašavši iz silovitih voda.
Rumeni se na sve uspone uspeo[67].

27. Izmjeri onu što mlijeko daje, maslo,
to je božanska krava muzara koja se ne rita.
Indra nek' *somu* pije i neka je mir,
Agni nek' zapjeva. Odagnaj zavidne.

28. Agni plamteći, užaren,
obnovljen prinijetim maslom,
nek' snažni svemoćni Agni
moje suparnike uništi.

29. Nek ih pobije, sažge,
nek' gine napadač.
Pomoću posmrtnog ognja[68]
protivnike spaljujemo.

30. Ti koji imaš ljude, Indra,
obori buzdovanom neprijatelje, nek padnu.
— Dušmane sasjekoh
ognjenim oštrinama.

31. Agni, suparnike dolje pod noge baci,
uzdrmaj pobunjenika našeg roda, O Bṛhaspati.
O Indra, Agni, Mitra i Varuṇa,
Nek' padnu dolje bez okršaja.

32. Ustajući, O božansko sunce,
sruši, udari sve moje suparnike,
tresni, obori ih kamenom.
Nek' idu u ponorne tmine.

33. Virāđino tele, bik mišljenja,
sjajnih se leđa pope na nebeski svijet.
Uz maslac pjesmu počinjemo
za govedo koje je *brahman*[69],
brahmanom ga jačamo.

34. Uspni se na nebo i zemlju,
na vlast i na bogatstvo,
uspni se na potomstvo,
na besmrtnost.
Rumenog tijelom dotakni.

35. Bogovi vlastodršci što oko sunca obilaze,
nek' ti Rumeni, složan s njima,
dobronamjeran dodijeli moć.
. . . .

(Prev. R. I.)

Madhuchandas Vaiśvāmitra

RV., I, 1: *Agni*[70]

1. Agnija ja *purohitu*
boga častim što pravčas žre,
hotra najblagodjetnijeg.

2. Agnija ṛšijima bje
prvim častit i sadašnjim.
Boštva amo nek' vozi on!

3. Agnijem blago stekao
cvatno iz dana u dan sveđ,
divno, s junaka najviše!

4. Agni, ta žrtva nezljedna
koju sasvud opkoljuješ
neka krene među bogove!

5. Agni, *hotar* i pjesnik vješt,
zbiljski slavom najsjajniji,
bog neka priđe s bozima.

6. Služitelju što uprav ti,
Agni, mila ćeš činiti,
tvoja je zbilja, Aṅgiras!

7. Tebi iz dana u dan sveđ,
Agni, gremo, tminosjajče,
mī noseć naklon s uvidom,

8. Kralju žrtava nezljednih,
čuvaru prava blistavom
što u domu se goji svom.

9. Taki k'o otac sinu svom,
Agni, budi nam pristupan,
združi nam se na dobrobit!

(Prev. M. J.)

Hiraṇyastūpa Āṅgirasa
RV., I, 35: *Savitar i vrijeme*[71]

1. Prizivam Agnija prvoga za dobrobit.
Prizivam amo Mitru i Varuṇu za uslugu.

Prizivam noć što odmor donosi,
prizivam boga Savitra za pomoć.

2. Kotrljajuć' se crnim prostorom,
Štiteći besmrtno i smrtno,
Savitar na kolima zlatnim
stiže gledajuć' bića, bog.

3. Bog nizbrdo i uzbrdo gre.
Divan sa konjima sjajnim
Savitar iz daleka stiže
odstranjujući sve teškoće.

4. Na kola biserjem okićena,
zlatnih klinova, blještava,
sveoblična, uzvišena, popeo se
Savitar zasljepljujućeg sjaja,
preuzevši tamna prostranstva i moć.

5. Mračni bjelonogi razgledahu ljude
vukući kola, upregu zlatnu,
zauvijek se u krilu plemena
Savitra božanskog smjestiše sva bića.

6. Tri nebesa: dva su Savitrovo krilo,
jedno je Yamino, svladavši čeljad.
Na njemu besmrtno počiva k'o na osi kolskoj.
Ko bi ovo razumio, sada neka prizna!

7. Ptica osmotri međuprostor,
boštvo[72] dobrovodeće duboka nadahnuća.
Gdje je sad sunce? Ko je shvatio?
Kojem se nebu njegova protegla zraka?

8. Osmotri osam vrhova zemlje,
tri pustare, razdaljine, sedam rijeka.
Zlatooki stiže bog Savitar
noseći vjerniku darove žuđene.

9. Zlatoruki Savitar radini
ide međ' svodom i tlom,
bolest goni, vodi sunce.
Crnim prostorom diže se k nebu.

10. Dobrovodeće zlatošako božanstvo

milostivo, uslužno, nek' amo dođe
bjesove i vještice goneći.
Ustade hvaljeni bog, suprotstavljen.

11. Oni tvoji drevni puti, Savitar,
besprašni, dobro sazdani u zraku,
tim nas prohodnim putima danas
zaštiti, O bože. I progovori za nas!

(Prev. R. I.)

III

NADNARAVNE MOĆI[73]

Abhitapas Saurya

RV., X, 37: *Istina — ṛta*[74]

1. Naklon pogledu Mitre i Varuṇe!
Posvetite ovu *ṛtu* bogu,
hvalite je nebeskom božjem sinu
nadaleko vidljivom barjaku, Suncu.

2. Nek' me odasvud štiti istina ove riječi
dokle se prostiru svjetovi i dani:
sve što se kreće osim nje odmara se,
ali vode i sunce nikada.

3. Nijedan ti se bezbožnik nikad ne opire
kad si na kolima s konjima krilatim.
Istoku se drugi val okreće, kralju,
a od vala sjaja dolaziš ti, O Sunce!

4. Svjetlom kojim tminu tištiš, O Sunce,
zrakom kojom vas svijet mičeš,
njome od nas glad odagnaj,
i zaborav obreda, bolest, zao san.

5. Pokrenut, ti svaki zavjet štitiš,
bez ljutnje ideš kako ti milo,
nadahnuće nek' nam bozi pruže
za ono što bismo te sad molili.

6. Nek' Nebo i Zemlja, Vode, Indra
i Maruti čuju naš zov i vapaj.

Ne budimo nesretni od pogleda Sunca.
O da živeći sretno stignemo starost!

7. O, kad bismo duhom i okom sretni
s mnogo djece, zdravi i nedužni navijek
tebe gledali, veliki Mitra, kako se dižeš,
dan za danom živeći još dugo, O Sunce!

8. Da tebe što nosiš veliko svjetlo,
što svim očima kao jasan znak sijaš,
kad ustaješ iz velika sjaja opet vidimo
i da živimo, O Sunce.

9. Ti na čiji se znak sva bića
kreću a noćima miruju,
iz čistote se odmah digni,
O riđo Sunce, daj nam napredak.

10. Budi nam sreća okom
i danom, zrakom, zimom, vrućinom.
Bi li bio sreća na putu, u kući,
Oj Sunce, daj nam to divno blago.

11. Pružite zaklon našim dvama rodovima, bozi,
dvonošcima i četveronošcima[75].
Dajte sreću nama što jedemo, pijemo,
rastemo i hranimo se.

12. Jesmo li vas ikad, O bozi,
jezikom il' mišlju razbjesnili,
O dobri, prišijte to onom
neprijatelju što nam želi zlo!

(Prev. R. I.)

Atharvan (Kšudra)

AV., X, 7: *Kolac koji drži svijet*[76]

1. U kom' udu njegovom leži tlapnja?
U kojem je udu njegovom smještena *ṛta?*
Gdje stoji zavjet, u njemu, gdje vjera?
U kojem se udu njegovom istina[77] nalazi?

2. Od kojeg se uda njegovog vatra pali?
Iz kojeg puše Mātariśvan?
Kojim njegovim udom mjesec uzima mjeru
kada mjeri ud velikog potpornja?

3. U kojem je njegovom udu zemlja?
U kom' dijelu međuprostor?
U kojem mu je udu najviše nebo?
U koji su djenuta ostala nebesa?

4. Kamo bi da dohvati oganj što nagore plamsa?
Kamo bi da stigne vjetar što puše?
Gdje žele dohvatiti, krećući se tamo, pravci?
— Taj potporanj, reci mi koji je on?

5. Kud' idu polumjeseci, kuda mjeseci
s godinom složni?
Gdje odlaze godišnja doba, dva po dva?
— Taj potporanj, reci mi koji je on?

6. Kud' žele stići dvije različite cure,
dan i noć, koje složno trče?
Gdje žele stići, smjerajući, vode?
— Taj potporanj, reci mi koji je on?

7. — Oslonivši se na kojega
Prađāpati podrža sve svjetove,
reci mi koji je taj potporanj?

8. Što je najviše, najniže i srednje
Prađāpati proizveo, sveoblično,
kolikim je dijelom kolac u to ušao?
A koliki njegov dio nije ušao?

. . . .

10. U kojem ljudi spoznaju svjetove
i posude i vodu i *brahman*,
u kojem su nebitak i bitak[78],
— taj potporanj, reci mi koji je on?

11. U kojem žar što prednjači
zavjet podržava noseći ga više,
u kojem se skupljaju *ṛta* i vjera,
voda i *brahman*,
— taj potporanj, reci mi koji je on?

. . . .

15. Gdje su neumiranje i smrt
u čovjeku smješteni,
čije je more, i žile u čovjeku —
— taj potporanj, reci mi koji je on?

. . . .

24. Gdje ga bozi brahmoznalci
priznaju za vrhunsko *brahman*,
ko bi ih znao naočigled
bio bi znalac *brahmana*[78].

25. Veliki su bogovi po imenu
oni što se iz nebitka rodiše.
A jedini ud potpornja, onostrani,
ljudi nebitkom nazivaju[79].

. . . .

28. Ljudi znaju da je zlatna klica[80]
ono najviše, neizrecivo.
Skambha je na početku
svijetom rasuo to zlato.

(Prev. R. I.)

Śukra

AV., VIII, 5: *Sveta vrpca*[81]

1. Ova je uzica amajlija, muškarac za muškarca vezan.
Muževan, ubija neprijatelje, hrabar junak, skrovište, dobra sreća.

2. Amajlija vrlo junačna ubija protivnika,
pobjednička, korisna, uspješna i strašna.
Kao junak se suprotstavlja nesrećama i uništava ih.

3. S tom je amajlijom Indra Vṛtru ubio,
njome je promišljeni *Asure* slistio[82],
njome nebo osvojio i zemlju i četiri strane svijeta.

4. Ova je amajlija satkana od vlati *sraktya*, čvor, konop,
moćan rastjerivač dušmana, gospodar,
i neka vas odasvud štiti.

5. Tako reče Agni, tako reče Soma,
tako reče Bṛhaspati, Savitar i Indra.
Neka ovi prvi među bogovima uzicama odvrate vještice
od mene.

6. Stavio sam tu nebo i zemlju i dan i sunce,
neka ovi prvi među bogovima
konopima odvrate vještice od mene.

7. Oni što amajliju od *sraktye* u štit pretvaraju,
kao sunce uspinjuć se nebom podjarmljuju vještice.

8. Pomoću amajlije od *sraktye*
kao uz vidovnjaka promišljenog
pobijedih sve protivničke vojske,
razaram dušmane i bjesove.

9. Zlodjela što dolaze od *Aṅgirasa*[83], od *Asura,*
koja čovjek sâm čini il' od drugih stižu,
nek' sva daleko idu, preko devedeset rijeka.

10. Nek' mu amajliju kao štit privežu
bogovi Indra, Višṇu, Savitar, Rudra, Agni,
Prađāpati, Paramešṭhin, Vaiśvānara i svi vidovnjaci.

11. Prvi si međ' biljem kao bik među stokom,
kao tigar među zvijerima.
Našli smo koga smo tražili, uhodu našu.

12. Doista je tigar, lav i bik
i podbadač neprijatelja
onaj što nosi amajliju.

13. Ni *Apsare*[84] ga ne ubijaju ni *Gandharve* ni smrtnici.
Onaj koji amajliju nosi
vlada nad svim kraljevima.

14. Kaśyapa[85] te začeo, on te pokrenuo,
Indra te ljudima ponio i s tobom pobijedio u boju,
Bogovi od amajlije napraviše štit, tisućkratno muževne[86].

15. Onome što te zloćom, vračanjem i žrtvama ubiti želi
ti uzvrati topuzom od stotinu čvorova, O Indra!

16. Evo čvora moćnoga, pobjedničke amajlije,
neka štiti potomstvo i bogatstvo
on koji je skrovište i dobra sreća.

17. Nemamo protivnika na jugu, na sjeveru,
O Indra, ni na zapadu.
Učini nas svjetlom na istoku, O junače!

18. Štit nek' mi je nebo i zemlja,
štit nek' mi je dan, štit sunce.
Neka mi Indra i Agni zaštitu pruže, i Upravitelj.

19. Štit je Indre i Agnija velik i snažan,
ni svi ga bogovi ne mogu probiti.
Neka mi odasvud zaštiti tijelo
da bih dug život i starost postigao!

20. Popela se na me božanska amajlija
da mi pruži veliku sigurnost.
Skupite se oko ovog stupa trostruke zaštite, za snagu.

21. Nek' Indra u nj muškost ulije, bozi nek' ga okruže,
za dugi vijek, vijek od stotinu jeseni
da postigne dug život i starost.

22. Davalac zdravlja, gospodar, Vṛtrin ubojica
koji je obračunao s protivnikom,
Indra, nek' ti priveže amajliju
pobjednik nikad pobijeđen,
tvorac sigurnosti, muškarac,
i nek' te odasvud štiti, danonoćno i sa svih strana!

(Prev. R. I.)

Atharvan

AV., X, 3: *Amajlija*

1. Ova je moja amajlija bedem[87],
ubojica suparnika, mužjak,
njome dušmane dohvati,
zgnječi zlotvore.

2. Slomi ih, zdrobi, dograbi,
nek' te amajlija prethodi.

Ovim bedemom bogovi zaustaviše
napredak *Asura* iz dana u dan.

3. Ova amajlija je bedem i opći lijek,
tisućooka, žuta od zlata.
Nek' tvoje neprijatelje ponižene gazi.
Prednjàči il ozlijedi one što te mrze.

4. Ona će ustaviti čaroliju podmetnutu,
štitit te od ljudske opasnosti;
od svakog će te zla čuvati bedem.

5. Bedem nek' štiti,
ovaj bog gospodar šume[88],
sušica što uđe u njega
nju su bogovi zadržali.

6. Ako snivajući vidiš nešto mračno,
zvijer kako putem trči, to je zloslutno:
od trčanja, od kliktaja ptice i zlokobna glasa
ova će te amajlija, bedem, štititi.

7. Neprijateljstva, pokvarenosti,
opčaranosti, opasnosti,
smrti, pogibije od jačeg,
štitit će te ovaj bedem.

8. Ako su moja majka, otac
ili braća rođena, ili ako smo mi sâmi zgriješili
od toga će nas braniti
ovaj bog gospodar šume.

9. Uzdrmani bedemom
srodnici-suparnici
uđoše u mračno carstvo.
Nek' idu nižim tamama!

10. Siguran sam, goveda su sigurna,
duga sam vijeka kao sva moja čeljad.
Nek' me ovaj bedem amajlija
sačuva sa svih strana.

11. Na mojim je grudima ovaj bedem,
kralj, bog, gospodar šume.

Nek' razbije moje dušmane
kao Indra *Dasyue* i *Asure*[89].

12. Nosim ovaj bedem
ja dugovjek od stotinu jeseni.
Nek' mi carstvo i moć
i stoku dade.

13. Kao vjetar gospodare šuma,
drveće što snagom lomi,
tako moje suparnike smoždi
prije ili poslije mene rođene.
Nek' te bedem čuva.

14. Kao Vjetar i Oganj
što drveće i gospodare šume proždiru,
tako moje protivnike proždri
rođene prije ili poslije mene.
Nek' te bedem čuva.

15. Kao što vjetrom oboreno drveće prevrnuto leži,
nek' tako moji suparnici budu uništeni i prevrnuti,
bilo da su prije il' poslije rođeni.
Nek' te bedem čuva.

16. Raskoli ih, O bedemu,
prije nego što ispune svoju dob,
one koji mu žele stoci nauditi
ili pogoditi njegovo carstvo.

17. Kao sunce što sjajem nadilazi,
kao u njeg što je oštrina djenuta,
tako nek' mi bedem-amajlija
slavu i napredak pribavi,
žarom nek' me obdari,
slavom nek' me namaže.

18. Kao što je slava u Mjesecu
i Ādityi[90] što ljude gleda,
tako nek' mi bedem-amajlija
slavu i napredak pribavi,
žarom nek' me obdari,
slavom nek' me namaže.

19. Kao što je slava u Zemlji
i u ovom Đātavedasu,
tako nek' me žarom obdari,
slavom nek' me namaže!

20. Kao što je slava u djevici
i u ovim popravljenim kolima,
tako nek' mi bedem-amajlija
slavu i napredak pribavi,
žarom nek' me obdari,
slavom nek' me namaže.

21. Kao što je slava u piću *some*,
kao što je u medovini slava,
tako nek' mi bedem-amajlija
slavu i napredak pribavi,
žarom nek' me obdari,
slavom nek' me namaže.

22. Kao što je slava u žrtvi *agnihotre*[91],
kao što je slava u uzviku *vašaṭ*,
tako nek' mi bedem-amajlija
slavu i napredak pribavi,
žarom nek' me obdari,
slavom nek' me namaže.

23. Kao što je slava u žrtvovatelju
i u ovoj žrtvi,
tako nek' mi bedem-amajlija
slavu i napredak pribavi,
žarom nek' me obdari,
slavom nek' me namaže.

24. Kao što je slava u Prađāpatiju
i u ovom Paramešṭhinu[92],
tako nek' mi bedem-amajlija
slavu i napredak pribavi,
žarom nek' me obdari,
slavom nek' me namaže.

25. Kao što je u bogovima besmrtnost,
kao što je istina u njima,
tako nek' mi bedem-amajlija
slavu i napredak pribavi,

žarom nek' me obdari,
slavom nek' me namaže.

(Prev. R. I.)

Atharvācarya (Kaśyapa)

AV., XII, 5: *Brâhmanova krava*[93]

Stvorena pobožnim žarom i trapljenjem, nađena od *brahmana*, oslonjena na *ṛtu*, ovjenčana istinom, prekrivena srećom, okružena slavom, opkoljena posmrtnim obredom, upregnuta u vjeru, čuvana posvećenjem, postavljena u žrtvi, ona stanuje u svijetu. *Brahman* joj je princip a brâhman gospodar[94].

Kšatrija koji prisvaja ovu brâhmanovu kravu griješi prema brâhmanu. Njega zato napušta radost, muževnost, krepost, sreća, snaga, dostojanstvo, sposobnost, jakost, riječ, zadovoljstvo, *dharma*[95], brâhmanski rod ga odbacuje a tako i kšatrijski, i kraljevstvo i narod i sjaj, slava, šarenilo, bogatstvo. Napušta ga život, izgled, ime, čuvenost, udisanje izdisanje, oko i uho, i voda, sok, hrana, jelo, *ṛta*, istina, zaslužnost, potomstvo i stoka. Sve ovo napušta onog kšatriju koji je ukrao brâhmanovu kravu i time ga povrijedio.

Strašna je brâhmanova krava, ona je otrov i naočigled je okružena opasnom čarolijom. U njoj su sva zla kad je ukradena, sve smrti, u njoj su sve rane, sva ubojstva. Ugnjetač brâhmana, bogohulnik koji je kravu odveo hvata se u niti smrti. Ona je ugnjetaču brâhmana stotinu puta ubojito oružje, zato je brâhmanova krava opasna i mudra. Munja je kad trči, Vaiśvānara[96] kad je gonjena, strijela kad povlači papke, Mahādeva[97] kad pogleda. Nož je kad baci pogled, opasna kao sjekira kad mûče, smrt kad se oglašava »hiṃ«,[98] strašno božanstvo kad maše repom. Potpuna je propast kada mrda ušima, kralj svih bolesti kada mokri. Oružje je kad je muzu, glavobolja kad je mužena. Umor ako stoji, napad kad je ugrožena, udar strijelom kad je vezana za njušku, borbeni otpor ako je tučena. Užasno je otrovna kad je ubiju, tama kad je oborena.

. . . .

(Prev. R. I.)

Atharvan

AV., X, 9: *Simbolika žrtvene krave*

1. Veži usta zlonamjernima,
usmjeri buzdovan na suparnike.

Postavljena prva od Indre,
ona od stotinu juha, Śataudanā[99],
je ubojica suparničkih rođaka,
smjernica žrtvovatelju.

2. Neka tvoja koža bude oltar,
tvoje krzno sveta trava!
Ova te uzda vezuje,
žrvanj nek' se pred tobom okreće.

3. Nek' dlake iz tvog repa budu sveta vodic
i jezik nek' ih poliže, kravo!
Pročišćena za žrtvu
uputi se nebu, Oj Śataudanā!

4. Ko ispeče Śataudanu
napreduje ispunjenjem želja
Svećenici su joj zahvalni
i svi idu kako se dolikuje.

5. Penje se putem neba
tamo gdje je treći nebeski svod
onaj koji daruje Śataudanu
učinivši od kolača pupak.

6. Dohvaća svjetove
nebeske i zemaljske
onaj koji daruje Śataudanu
pozlaćujući njen sjaj.

7. Oni što te ubijaju, boginjo,
i oni koji te peku,
svi će te oni čuvati.
Ne boj ih se, Oj Śataudanā!

8. *Vasui* će te čuvati s juga,
Maruti sa sjevera,
Āditye odostraga.
Projuri žrtvom *agniṣṭome.*

9. Bozi, oci, ljudi,
Gandharve i *Apsare,*
svi će te oni čuvati.
Projuri žrtvom *atirātra*[100].

10. Međuprostor, nebo, zemlju,
Āditye, Marute, predjele,
sve svjetove dostiže
onaj koji daruje Śataudanu.

11. Cijedeći maslo, ona dobrog udjela,
božica će otići bogovima.
Ne naudi onome koji te peče.
Idi na nebo, O Śataudanā!

12. Oni bogovi što na nebesima zasijedaju
i oni u međuprostoru
i oni ovdje na zemlji,
za njih stalno budi mužena —
mlijeka, maslaca, meda.

13. Nek' tvoja glava, njuška,
uha, čeljust, za žrtvovatelja
budu muženi kiselog mlijeka,
mlijeka, maslaca, meda.

14. Nek' tvoje usne, nozdrve,
rogovi, oči, za žrtvovatelja
budu muženi kiselog mlijeka,
mlijeka, maslaca, meda.

15. Nek' tvoja pluća, srce, osrčje,
vrat, za žrtvovatelja
budu muženi kiselog mlijeka,
mlijeka, maslaca, meda.

16. Nek' ti jetra, iznutrice,
utroba i crijeva za žrtvovatelja
budu muženi kiselog mlijeka,
mlijeka, maslaca, meda.

17. Nek' ti želudac, iznutrica,
maternica i koža za žrtvovatelja
budu muženi kiselog mlijeka,
mlijeka, maslaca, meda.

18. Nek' ti moždina, kost,
meso i krv za žrtvovatelja
budu muženi kiselog mlijeka,
mlijeka, maslaca, meda.

19. Nek' ti ruke, podlaktice,
lopatice, tjeme za žrtvovatelja
budu muženi kiselog mlijeka,
mlijeka, maslaca, meda.

20. Nek' ti vrat, ramena, bokovi,
i bedra za žrtvovatelja
budu muženi kiselog mlijeka,
mlijeka, maslaca, meda.

21. Nek' ti butovi, koljena,
kukovi i zadnjica za žrtvovatelja
budu muženi kiselog mlijeka,
mlijeka, maslaca, meda.

22. Nek' ti rep sa dlakama, vime,
i bradavice za žrtvovatelja
budu muženi kiselog mlijeka,
mlijeka, maslaca, meda.

23. Nek' ti noge, tkivo, gležnjevi
i kopita za žrtvovatelja
budu muženi kiselog mlijeka,
mlijeka, maslaca, meda.

24. Nek' ti koža, Oj Śataudanā,
dlake, Oj kravo, za žrtvovatelja
budu muženi kiselog mlijeka,
mlijeka, maslaca, meda.

25. Nek' ti vimena budu dva kolača
podgrijana maslacem.
Učinivši od njih krila, božice,
ponesi na nebo onog koji te peče!

26. U žbuki, u tučku, u koži,
u košari ako je što zrnevlja ostalo,
ili ga je vjetar, Mātariśvan, Pavamāna[101], raznio,
Agni prinos učini dobro prinijetim.

27. Božanske vode obilne slatkim medom i maslacem,
ja ih odvojeno stavljam u ruke brâhmana.
Želja koju ulijevam u vas
neka mi sretno cijela dopadne.
Mi bismo htjeli imućni biti.

(Prev. R. I.)

Yađña Prāđāpatya
RV., X, 130: *Žrtva*[102]

1. Žrtvu, odasvud nitima zategnutu
stotine božanskih djela,
nju tkaju pridošli oci,
sjedeć na napetoj potki:
tkaj amo, tkaj tamo, kažu.

2. Muškarac to priteže, muškarac to vuče,
muškarac je nit do neba nategao ovog.
Klinove za širinu u tkanju
pretvoriše u glazbu.

3. Koja mjera bijaše, koji odraz, koja veza?
Što je maslo, što žrtveni prostor?
Koji metar, koja prva izreka, himna,
kad su svi bogovi boga žrtvovali?

4. *Gāyatrī* je bila s Agnijem upregnuta.
Savitar udružen sa *ušṇihom*,
Soma s *anušṭubhom*, uvećan pojem,
a *bṛhatī* je Bṛhaspatijevu riječ osnažila[103].

5. Metar *virāđ* je bio uređen za Mitru i Varuṇu,
trišḍubh je dio Indrinih dana,
Đagatī u sve bogove ulazi[103]
i s time su se složili ljudski vidioci.

6. Složili se dakle ljudski mudraci
naši oci, kad je na početku rođena žrtva.
Kao da se vide očima uma
oni koji prvi ovu žrtvu priniješe.

7. Pohvale, stihovi, metri, zajedno su određeni,
i sedam božanskih mudraca također.
Kad umni govore o putu predaka,
uzimaju uzde kao kočijaši.

(Prev. R. I.)

Dīrgatamas Aucathya
RV., I, 163: *Pohvala žrtvenom konju — kozmosu*[104]

1. Iz mora il' praizvora izronio prvi,
tetrijebovih krila i nogu divokoze,

bijaše to slavno rođenje tvoje
i veličanstveno, O trkaču!

2. Trita[105] mu s Yamom poklon priši,
Indra ga prvi uzjaha,
Gandharva mu uzdu pridrža.
— Od sunca konja sazdaste, dobrostivi!

3. Čudesnom zakletvom ti si Yama,
ti si Āditya[106], trkač i Trita[105].
Blizak si Somi.
Kažu da su ti tri priveza na nebu.

4. Tri priveza su ti na nebu, kažu,
tri u vodi, tri u moru.
Činiš mi se, O trkaču, Varuṇa, a to je,
kažu, tvoje rodno mjesto uzvišeno.

5. Evo, O konju od megdana, tvojih kupališta,
evo blaga potkovice za pobjednika.
Tamo vidjeh vrijedne ti uzde
što čuvari su istine[107].

6. Tvoju bit krilatu mišlju razabrah
gdje nebom leti.
Glavu joj spazih gdje prokrčenim
čistim putima dahćući jezdi.

7. Tamo tvoj uzvišeni lik ugledah
gdje žuđenom tragu krave teži.
Čim smrtnik taj užitak stekne,
on, koji najviše uživa, probudi (o)bilje.

8. O trkaču! Tebi kola i konj i krave,
tebi milost, tebi i djevojke!
Tvojoj se sklonosti mnogi utiču,
bogovi ti muževnost darovaše.

9. Zlatorogi, mjedonogi, brz kao misao,
Indra ipak bijaše niže.
Bogovi dolaze prinosu onoga
koji trkača prvi zajaha.

10. Mirujućih prednjih nogu,
zadnjima se božanski trkači vatreni nebom kreću.

Kao što se patke svrstavaju kad konji
u nebesko trkalište stižu.

11. Tijelo ti za pticama žuri,
misao ti je k'o vjetar hitra,
rogovima je posvuda pošumljeno,
u jurišima se oni kreću.

12. Uputio se na klanje, pobjednički trkač,
misli usmjerenih bogovima.
Ovan je prvi izveden, njegov rod odzada,
a mudraci idu larmajući.

13. Najvišem je mjestu pošao trkač —
ocu i materi.
Oj, kad bi još danas sretno bozima stigao,
bogougodna blaga za darovaoca iskao!

(Prev. R. I.)

Bṛhaspati Āṅgirasa
RV., X, 71: *Riječ*[108] (1)

1. Oj Bṛhaspati, kad na početku bi prva riječ izrečena
i kad imena bijahu nadjenuta,
pòmoli se s ljubavlju ono
što u njih najsretnije i odano bje.

2. Kao zrnevlje sitom prosijano,
kad su mudri mišlju riječ stvorili,
tad' prijatelji spoznaše drugarstvo.
Ljepotom se označi njihova riječ.

3. Žrtvom su slijedili trag riječi
i našli je smještenu u vidovnjacima.
Vrativši je, višestruko je podijeliše,
i sedam je pojaca zadrži za se[109].

4. Više nego jedan kod očiju ne vidi,
kod ušiju ne čuje riječ,
a onome je tijelo prostrla
kao raskošna žena mužu.

5. Za onog kažu da je k'o prijkan krut i pripit
i da se na trku ne može potaći.

On šeta s jalovom opsjenom,
riječ mu je bez ploda i cvata.

6. U riječi nema udjela onaj
koji napusti vjernog druga.
Što čuje, uzalud čuje.
Ne poznaje put dobrog djela.

7. Drugari imaju oči i uši,
al su različni brzinom duha.
Slični su jezerima —
neki za piće, drugi za kupanje.

8. Kad su brâhmani vezani drugarstvom,
nabujala srca i vispreni,
mnogi je premašen u znanju
a mnogi, uzdajući se, prednjači k'o žrec.

9. Oni što nit' amo su okrenuti nit tamo idu,
ni brâhmani ni tještitelji,
oni greškom riječ dobiše.
Prosto tkanje tkaju, naporu nesposobni.

10. Svi likuju kad se prijatelj slavno sa zbora vraća.
Grijeha ih spašava, pribavlja im hranu,
spreman je, pripravan za boj.

11. Ovaj pjesme nježno uzgaja,
onaj uz njih poje.
Jedan brâhman o porijeklu priča,
a drugi mjeri omjer žrtve.

(Prev. R. I.)

Vāgambhṛnī

RV., X, 125: *Riječ* (2)

1. Idem s *Rudrama* i *Vasuima*
s *Ādityama* i svim bogovima.
Nosim i Mitru i Vatuṇu,
Indru i Agnija i oba *Aśvina*.

2. Somu preobilnog nosim ja,
Tvaṣṭra i također Pūšana i Bhagu[110].
Dajem moć prinosiocu,
priljžnom žrtvovatelju, cjeditelju.

3. Vladarica sam, skupljačica blaga razuma,
prva sam među onima kojima se žrtvuje.
Bogovi me posvuda djenuše,
mnoge su postave moja utjelovljenja.

4. Onaj koji uviđa pomoću mene jede,
i onaj koji diše i onaj koji čuje rečeno.
U meni su, a ne znaju to.
Slušaj, ti što znaš: istinu kazujem.

5. Baš ja sama od sebe objavljujem
što drago je bogovima i ljudima.
Moćnim činim onog koga volim,
činim ga brâhmanom, mudrim *ṛšijem.*

6. Za Rudru napinjem luk,
nek' strijela pogodi dušmana *brahmana*[111].
Ja borbu međ' ljudima izazivam
i osvajam nebo i zemlju.

7. Oca stvaram na nebu
a porijeklo mi je u oceanskoj vodi.
Otuda se rasprostrijeh u sva bića
i tjemenom nebo dodirujem.

8. I opet ja kao vjetar pušem
uzimajući sve živote.
S onu stranu ṇebesa i zemlje ove[112]
tolika sam prostranstvom postala!

(Prev. R. I.)

IV

RAĐANJE FILOZOFIJE

Nārāyaṇa

RV., X, 90: *Puruša*[113]

1. Sa tisuć glava Puruša,
sa tisuć oka, tisućnog,
taj zemlju odasvud prekrivši,
još deset prsti premaši.

2. Sve ovo tu je Puruša,
što bilo je i što će bit,
gospodar besmrtnosti još
što putem hrane prerasta.

3. Tolika u nj je golemost,
i još je jači Puruša,
sva bića su mu jedan ud,
tri na nebu su besmrtno.

4. Troud uvis usta Puruša,
opet mu ovdje posta ud.
Svakamo otud raskroči
k onom što jede i što ne.

5. Iz tog se Virāđ porodi,
a iz Virāđi Puruša[114],
kad se rodi preostavi,
on straga zemlju, a i sprijed.

6. Purušom k'o ljevanicom
kad bozi žrtvu nategnu

proljeće njemu maslo bje,
gorivo ljeto, jesen lijev[115].

7. Na stelji žrtvu poškrope:
Purušu sprva rođena,
bogovi žrtvovahu njim,
Sādhye[116] što su i *ṛšiji.*

8. Od svelijevane žrtve te
bje maslac škropljen sakupljen:
zračne stvori životinje,
šumske što su i seoske.

9. Od svelijevane žrtve te,
riječi, napjevi rode se,
metri rode se otuda,
žrlo otuda rodi se.

10. Otuda konji rode se
i ti s dva reda zubiju,
krave otuda rode se,
koze i ovce otuda.

11. Kada Purušu rastave
na koliko rasklapahu?
Čim mu se usta, čim ruke,
boci, noge nazivaju?

12. Brâhman mu usta postaše,
ruke rāđanyom stvore se,
bokovi to što vaiśya jest,
iz noga śūdra rodi se[117].

13. Mjesec rođen iz pameti,
iz oka Sūrya rodi se,
Indra, Agni iz ustiju,
iz daha Vāyu rodi se.

14. Iz pupka bje mu ozračje
iz glave nebo razvi se,
iz uha smjeri, iz nogu
zemlja. Tač svijete sklapahu.

15. Sedam za nj bješe kolčića,
triš sedam spravno tresaka,

kad bozi žrtvu nategnu,
svežu k'o blago Purušu.

16. Žrtvovali su žrtvom žrtvi bozi
i držanja su prva takva bila[118],
te sile su do svoda neba segle
gdje nalaze se prvi *Sādhye*, bozi.

(Prev. M. J.)

Atharvan
AV., VII, 5: *Ljudska žrtva*

1. Žrtvom bozi žrtvovaše žrtvi.
Bijahu to prvi propisi.
Te sile tad' dostigoše svod
gdje od prije bijahu *Sādhye*, bogovi[119].

2. I bi žrtva, nastade,
rodi se i onda poraste
i posta gospodar bogova:
nek' nam dadne imanje!

3. Gdje bozi bogovima prinos priniješe,
besmrtnicima neumirućeg duha,
u najvišem nebu da se napijemo
pri izlasku sunca da ga gledamo.

4. S čovjekom kao prinosom
bogovi su žrtvu tkali.
Ali jače je od toga
ono što *vihavyom*[120] žrtvovaše.

5. Više su puta bozi žrtvovali djevice[121]
i pse skupa s kravljim udovima.
Onog što je ovu žrtvu shvatio,
njega nam zazovi, posvuda spominji.

(Prev. R. I.)

Yama Vaivasvata i Yamī Vaivasvatī
RV., X, 10: *Prvobitni blizanci Yama i Yamī*[122]

1. (Yamī:) — O, da prijateljstvom svog druga privučem
čak i ako preko voda ode!
O, kad bi on, znalac, našem ocu
potomka odredio, ubuduće odlučno vladajuć!

2. (Yama:) — Tvoj drug odbija takvo prijateljstvo
kojim istoznačna postaje raznorodna[123].
Sinovi moćnog Asure, junaci,
podrške neba, odasvud motre[124].

3. (Yamī:) — Besmrtni potomstvo žele za jedinog smrtnog
Pusti svoju dušu duši,
uđi u me kao muž u tijelo žene.

4. (Yama:) — Što dosad ne počinismo zar sad da učinimo?
Mi što smo pravo govorili zar da neistinu
šapćemo?
Gandharva u vodi i djeva u vodama,
to je naš pupak, naše srodstvo najviše.

5. (Yamī:) — U utrobi nas roditelj ljubljenim učini,
Tvaštar, Savitar, sveoblični.
Nek' niko njegove zavjete ne poremeti.
I zemlja zna da smo njeni, i nebo.

6. (Yama:) — Ko zna taj prvi dan, ko ga vidje?
Ko može ovdje potvrditi?
Uzvišen je zakon Mitre i Varuṇe!
Što bi ljudima rekla, požudna, zavodna?

7. (Yamī:) — Da ja poželjeh, Yamī, zagrljena
leći s Yamom na divnu postelju;
kao žena mužu dala bih tijelo
da se slomi kao pod točkovima kola.

8. (Yama:) — Ne zastaju, ne žmure te uhode božje
što ovuda se kreću.
S drugim pođi, požudna, pa njime
budi slomljena kao točkovima kola!

9. (Yamī:) — Noći i dani bi te slavili,
oko sunca bi začas nestalo.
Ponukani nebom i zemljom
srodnici se grle.
Yamī bi ponijela teret rodoskrvnja[125]!

10. (Yama:) — Možda će doći druga pokoljenja
kad braća će činiti što ne smiju braća.
Daj ruku muškarcu, traži, mila,
drugoga za muža.

11. (Yamī:) — Kakav je to brat koji pomoći neće,
šta je sestra pred zatiranjem roda?
Ponesena žudnjom, šapućem:
sjedini svoje tijelo s mojim!

12. (Yama:) — Neću pomiješati tijelo s tvojim,
grešnim zovu onog što pristupi sestri.
S drugim, mila, uživaj,
tvoj brat neće to od tebe!

13. (Yamī:) — Slabić si, hulja, Yama,
ne znam ti ni duše ni srca,
pa nek' te druga veže kao pâs, jaram,
nek' te kao puzavac obgrli druga!

14. (Yama:) — I ti Yamī drugog stisni
i nek te drugi grli kao puzavac drvo,
i njegovu misao išti i on tvoju nek' traži.
S njim stvori sretan sporazum!
(Prev. R. I.)

Prađāpati Parameṣṭhin
RV., X, 129: *Prapočetak, postanak*[126]

1. Ni bitka ni nebitka ne bijaše tada,
ni zračnog prostora ni neba nad njim.
Što se kretalo amo-tamo? U čijem okrilju?
Što bijaše voda? — Dubok bezdan.

2. Ni smrti ni besmrtnosti nije bilo tada,
nije bilo znaka ni danu ni noći.
Po vlastitoj je volji disalo To Jedno bez daha,
ničeg osim njega nije baš bilo.

3. Na početku bila je tama ovijena tamom,
sve to bijaše jednoliki tijek.
U nastanku bijaše zastrto prazninom,
To Jedno rodilo se snagom svoga žara.

4. Na početku ga obuze žudnja,
što bila je prvo sjeme uma.
Ponirući u srce mišlju
mudraci otkriše vezu bitka u nebitku[127].

5. Nit njihova bila je napeta poprijeko,

da l' je bilo gore, da l' je bilo dolje?
Oploditelji su bili i moćne sile,
najprije je bila snaga, a zatim poriv.

6. No tko uistinu zna, tko će nam reći,
odakle potječe, odakle ovo stvaranje?
Bogovi su rođeni tek s nastankom svijeta,
pa tko da zna odakle je to poteklo[128]?

7. Odakle je poteklo ovo stvaranje,
da li ga pokrenu ili ne
Onaj što nad svemirom bdi u najvišem nebu?
Tek On to zna, a možda ne zna ni On[129].
(Prev. Ž. V.)

Bṛhaspati Āṅgirasa
RV., X, 72: *Rođenje bogova*[130]

1. Rođenje bogova opjevat ćemo sada po pjesničkoj predaji
za onoga ko će to u kasnijem razdoblju svijeta doznati
iz hvalospjeva.

2. Otac je bogova raspirio, kao kovač varnice, njihov
nastanak.
Još prije božanskih vremena nastalo je iz nebića biće.

3. U Vremenu je ranije od bogova iz nebića nastalo biće[131],
a zatim su proizašle strane svijeta kao iz porodilje.

4. Zemlja je proizašla iz porodilje, a iz zemlje strane svijeta.
Iz pramajke rodio se upravljač, a iz upravljača pramajka.
Iz pratvari rodio se duh, a iz duha pratvar.

5. Da, i pramajka je bila rođena, o ti koji upravljaš!
Za njom su se rađali bogovi, snažni i srodni po
besmrtnosti[132].

6. A kad ste se vi, bogovi, čvrsto oduprli u uzburkanom moru,
tada se je iz vas kao u plesu izdizao prodoran prah.

7. Kad ste vi, bogovi, kao radnici ove svjetove stavljali u
pokret,
onda ste izdigli Sunce skriveno u moru.

8. Osam se je sinova rodilo iz pramajčina tijela.
K bogovima je uzašla sa sedmoricom, a Sunce je,
rođeno kao ptica iz jajeta, odbacila.

9. Sa sedam je sinova pramajka uzašla u prvobitni svijet,[133]
a sunčanu je pticu prepustila uvijek novom rađanju i smrti.

(Prev. Č. V.)

Hiraṇyagarbha Prāđāpatya
RV., X, 121: *Kojem božanstvu?*[134]

1. Na početku je nastala zlatna klica,
rodio se On, jedini gospodar bića.
On je držao Zemlju i ovo Nebo,
kojeg boga da častimo žrtvom[135]?

2. On što daruje dah i daruje snagu,
On čiju zapovijed poštuju svi bogovi,
čija je sjena smrt i besmrtnost,
kojeg boga da častimo žrtvom?

3. Koji je upravo veličinom svojom postao
jedini kralj svega što diše i sklapa oči,
koji vlada svime dvonožnim i četveronožnim,
kojeg boga da častimo žrtvom?

4. Koji svojom veličinom stvori ove snježne gore,
stvori, kažu, ocean s nebeskom rijekom,
i ove dijelove neba što njegove su ruke,
kojeg boga da častimo žrtvom?

5. Učvrstio je silno Nebo i Zemlju,
podupro je Sunce i nebeski svod,
a zrakom prelazi nebeske prostore,
kojeg boga da častimo žrtvom?

6. Na koga su Nebo i Zemlja uprli pogled,
okrijepljeni njegovom naklonošću, uzdrhtali duhom,
na Nj uzdignuto Sunce rasipa svoje zrake,
kojeg boga da častimo žrtvom?

7. A kad su naišle visoke vode,
začevši sve u klici, stvarajuć Oganj,
tada je nastao On, jedini dah bogova,
kojeg boga da častimo žrtvom?

8. On je čak i vode veličinom svojom nadgledao,
vode što začeše djelatnu moć i stvoriše žrtvu,
On bijaše jedini bog nad bogovima,
kojeg boga da častimo žrtvom?

9. Ne naudio nam On što stvoritelj je Zemlje,
On što istinosnim je zakonima stvorio Nebo,
i stvorio još je visoke ljeskave vode,
kojeg boga da častimo žrtvom?

10. Prađāpati, nitko osim tebe[135]
ne okružuje sva ova stvorenja;
neka nam bude ono što želimo pri žrtvi,
neka postanemo gospodari blaga.

(Prev. Ž. V.)

Aghamaršana Mādhuchandasa
RV., X, 190: *Tok zbivanja (Bhāvavṛttam)*[136]

1. Svemirski poredak[137] i Istina nastali su iz rasplamsalog žara[138],
otuda je nastala noć, otuda uzburkano more.

2. Iz uzburkanog mora rodilo se Vrijeme koje raspoređuje dane i noći i vlada vidljivim svijetom.

3. Kao i prije održatelj je svijeta rasporedio Sunce i Mjesec, Nebo i Zemlju i Prostor među njima.

(Prev. Č. V.)

Vena
AV., II, 1: *Vena — brahman — riječ*[139]

1. Vena potajno vidje ono najviše
gdje je sve jednoobličnо.
To je mlijeko pjegave krave.
Pobjednice što znaju nebo progovorile su, sjajne.

2. O, da nam *Gandharva*, znalac besmrtnog,
skrovito kaže koje je to najviše mjesto[140].
Tri su mu dijela smještena tajno,
ko ih zna, taj je otac otaca.

3. On, naš otac roditelj, on je i veza
što zna sve postojbine, sve živote,

jedini koji bogove imenuje.
Njemu sva bića s upitom odlaze.

4. Obujmiv odjednom nebo i zemlju
dođoh prvorođenome istine[141]
koji nastanjuje bića kao riječ govornika[142].
— Koga bi darivali, ako ne Oganj?

5. Obuhvaćam sva bića
da vidim nategnutu nit istine[141]
gdje bogovi besmrtni zajedničko porijeklo vode.
(Prev. R. I.)

Vena
AV., IV, 1: *Vena*

1. *Brahman*[142] prvorođeno na istoku
Vena je razaznao od sjajnog obzora
i njegova staništa duboka i visoka,
i porijeklo bitka i nebitka.

2. Nek' ova pretkinja što živi u svim bićima
osvaja naprijed prethodna stvorenja.
Zato nek' ovu sjajnu zmiju,
gmaza i podršku užižu za prve darovane.

3. Onaj ko je rođen znalac, veza svih bogova i bića,
razjašnjava ovdje svih bogova porijeklo.
Brahman je iz *brahmana* izvadio[143]
i slobodno se ustalio gore i dolje.

4. On, veličanstveni bog boravi u *ṛti*,
nebo i zemlju je raspro, imajuć u njima odmorište.
Veličanstven, moćan od rođenja,
razdvojio ih je vladajući oboma.

5. Ponovno se rodivši došao je na vrh[144].
Kralj Bṛhaspati mu je božanstvo.
Kao što je svijetli dan iz svjetla nastao
nek' sjajni mudraci sijaju.

6. Zar polet prvog velikog boga
nije od pjesnika pokrenut?
Rodio se tako zajedno s mnogima
i drijema u prednjem slobodnom dijelu.

7. On ulazi u Atharvana, oca srodnika bogova,
i u Bṛhaspatija s poštovanjem.
Tako si ti roditelj sviju,
pjesnik i bog neranjivi, samosvojan.
(Prev. R. I.)

Atharvācārya
AV., VIII, 11 (10): *Virāḍ*[145]

I

1. Virāḍ je bila ovo u početku. Kad je rođena, sve je se bojalo: »ona će postati ovo«.

2. Izašla je, a zatim ušla u domaćinsku žrtvenu vatru.

3. Kućni žrtvovatelj je, domaćin je, onaj koji ovako zna[146].

4. Izađe, uđe u istočnu žrtvenu vatru.

5. Bogovi dolaze njegovu prinosu i drag im postaje onaj koji ovako zna.

6. Ona izađe i uđe u južnu žrtvenu vatru.

7. Spreman je za žrtvu, za *dakšiṇu*, dostojan da stekne boravište onaj ko ovako zna.

8. Izađe, uđe u skupštinu.

9. Odazivlju se njegovoj skupštini, dostojan je skupa, onaj koji ovako zna.

10. Izađe i uđe na zbor.

11. Dolaze na njegov zbor. Onaj koji ovako zna dostojan je zbora.

12. Ona izađe i uđe u savjetovalište. Dolaze mu na savjetovanje.
Onaj koji ovako zna dostojan je da bude upitan za savjet.

II

1. Ona iziđe i u međuprostoru, podijeljena na četiri, stajaše.

2. O njoj bogovi i ljudi rekoše: »ona je ta koja zna ono što bi nas sve oživjelo, zazovimo je«!

3. I zazvaše je.

4. »Dođi hrano, dođi posmrtni prinosu, dođi srećo, dođi sočna, dođi.«

5. Indra je bio njeno tele, *gāyatrī* pojilo, oblak vime.

6. *Bṛhat*[147] i *rathaṃtara* bile su dvije bradavice, *yađñāyađñiya* i *vāmadevya* bile su još dvije.

7. To su biljke koje su bogovi muzli pomoću *rathaṃtare;*

8. Prostor pomoću *bṛhata;* vodu pomoću *vāmadevye;* žrtvu pomoću *yađñāyađñiye;*

9. Biljke su za njega *rathaṃtara,* tijelo prostora *bṛhat;*

10. vode — *vāmadevya,* žrtva — *yađñāyađñiya,* za onoga koji tako zna.

III

1. Ona izađe i ode gospodarima šume. Drveće je ubi, ali ona uskrsnu nakon godinu dana.

2. Zato za godinu dana rastom zacjeljuju rane raskoljenog drveća. I raskoljuje se neprijatelj, protivnik, onoga koji ovako zna.

3. Ona izađe i ode precima, a oni je ubiše. Ona uskrsnu za mjesec dana.

4. Zato se precima mjesečno prinosi. Onaj koji ovako zna spoznaje put predaka.

5. Ona izađe i ode bogovima, a oni je ubiše, i ona uskrsnu za pola mjeseca.

6. Zato se bogovima svakih pola mjeseca čini *vašat*[148]. Onaj koji ovako zna, zna put bogova.

7. Ona izađe i ode ljudima. Oni je ubiše, a ona uskrsnu odmah.

8. Zato se ljudi svaki drugi dan snabdijevaju, a onome koji ovako zna kuća je stalno snabdjevena.

IV

1. Izađe i uđe kod *Asura,* a *Asure* joj nazvaše: »dođi, iluzijo«!

2. Njoj je Virocana, Prahrādin sin[149], bio tele. Mjedena zdjela, zdjela.

3. Dvimūrdhan Ārtavya ju je muzao, muzao ju je kao iluziju.

4. Na toj su iluziji preživjele *Asure.* Onaj koji ovako zna ima dovoljno zaliha da preživi.

5. Ona izađe i ode precima, a oni je zazvaše: »dođi, posmrtni prinosu«!

6. Njoj je kralj Yama bio tele, srebrna posuda, njena posuda.

7. Antaka, sin Smrti, ju je muzao, a muzao ju je kao posmrtni prinos.

8. Na tom posmrtnom prinosu preživljavaju preci, a onaj koji ovako zna ima zalihe da preživi.

9. Izađe i ode ljudima, a oni joj nazvaše: »dođi, sočna«!

10. Manu Vaivasvata[150] bio je njeno tele, a zemlja joj je bila zdjela.

11. Pṛthin, Venin sin, ju je pomuzao, a muzao ju je kao žetvu i sjetvu.

12. Žetva i sjetva su zaliha ljudima da prežive, a ko tako zna napreduje u žetvi i ima zalihe da preživi.

13. Izađe i ode sedmorici mudrih. I oni je zazvaše: »dođi, ti koja si obuzeta *brahmanom*«.

14. Njoj je kralj Soma bio tele, metar joj je bio zdjela.

15. Muzao ju je Bṛhaspati sin Āṅgirasa, i muzao ju je kao *brahman* i tlapnju.

16. *Brahman* i tlapnja su ono na čemu sedmorica mudrih preživljava. Onaj koji tako zna postaje sjajan poput *brahmana,* i ima zalihu da preživi.

V

1. Ona izađe i ode bogovima, bogovi je zazvaše: »dođi, hrano«!

2. Njoj je Indra bio tele, a posuda za *somu* bila joj je zdjela.

3. Muzao ju je bog Savitar, muzao kao hranu.

4. Ta hrana je bogovima zaliha da prežive, i ko ovako zna ima zalihu da preživi.

5. Ona izađe i ode *Gandharvama* i *Apsarama.* Oni je zazvaše: »dođi, mirišljava«!

6. Citraratha, Sūryavarcin sin, bio joj je tele, a list lopoča zdjela.

7. Muzao ju je Vasuruci, sin Sūryavarce: muzao ju je kao ugodan miris.

8. Na tom ugodnom mirisu preživljavaju *Gandharve* i *Apsare.* Onaj koji ovako zna postaje mirišljav i ima zalihe da preživi.

9. Izađe i ode raznim bićima. Ona joj nazvaše: »dođi, O skriveno blago«!

10. Tele joj je bio Kubera Vaiśravaṇa, a zdjela od gline njena posuda.

11. Muzao ju je Rađatana Kāberaka, muzao kao skriveno blago.

12. To skriveno blago je podloga raznim bićima da prežive.

Onaj ko ovako zna, čuva se svakog zla i ima podlogu da preživi.

13. Ona izađe i ode zmijama. Zmije joj rekoše: »dođi, Oj otrovna«!

14. Njoj je tele bio Takšaka Vaiśāleya, a zdjela joj je bila mješina.

15. Muzao ju je Dhṛtarāṣṭra Airāvata, muzao kao otrov.

16. Na tom otrovu zmije se othranjuju i preživljava onaj koji ovako zna.

VI

1. Ako se onome koji ovako zna poškropi iz mješine, i ako
2. se on brani ili se ne brani, nego kaže: »u mislima se od tebe branim« i tako se odbrani,
3. ono protiv čega se brani je upravo otrov koji se tako
4. brani. I taj se otrov izlijeva na protivnika, na neprijatelja onoga koji ovako zna!

(Prev. R. I.)

Bhṛgu
AV., XIX, 53: *Vrijeme*[151] (1)

1. Vrijeme kao konj sa sedam uzda vuče[152],
tisućoko, nestareće, sjemenom obilno.
Jašu ga pjesnici nadahnuti,
točkovi su mu sva bivanja.

2. Sedam kotača vuče vrijeme.
sedam mu je glavina,
osovina neumrlost.
S onu stranu svakog bivanja
vrijeme ide, prvi među bozima.

3. Pun vrč je nad vremenom postavljen[153].
Mi ga vidimo iako je mnoštven.
Iako je prije svih ovih postojanja,
kažu da je vrijeme u najvišem nebu.

4. Zajedno je donijelo postojanja
i zajedno ih je obišlo[154].

Bijući otac, postalo je sin njihov.
Od njegova sjaja nema jačeg.

5. Vrijeme je rodilo nebo gore
i ove zemlje.
Uzdrmano vremenom
ono što je bilo i što treba da bude, stoji.

6. Vrijeme je emaniralo Zemlju[155],
u vremenu žari Sunce,
u vremenu su sva bića,
u vremenu oko gleda.

7. U vremenu je razum i dah
i ime je u njem' smješteno.
Prolazećem vremenu se raduju sva bića.

8. U vremenu je tlapnja, u njemu gospodar,
u vremenu je *brahman* smješteno.
Vrijeme je gospodar svih stvari,
onaj koji je bio otac Prađāpatija.

9. Njime je pokrenuto, njime rođeno,
u njemu smješteno.
Postavši *brahmanom*,
vrijeme nosi svevišnjega.

10. Vrijeme je emaniralo bića
na početku i Prađāpatija.
Samoopstojeći Kaśyapa je iz vremena,[156]
u vremenu je i tlapnja rođena.

(Prev. R. I.)

Bhṛgu
AV., XIX, 54: *Vrijeme* (2)

1. Iz vremena su vode nastale,
iz vremena *brahman*, strane svijeta.
S vremenom se sunce rađa
i u vremenu opet umire.

2. Vremenom puše vjetar,
zahvaljujući vremenu je zemlja prostrana
i u vremenu golema nebesa.

3. Vrijeme, njihov sin, odavno je rodilo
ono što je bilo i što treba da bude.
Od vremena su stihovi nastali
i izreka se od njega rodila.

4. Vrijeme je pokrenulo žrtvu,
neiscrpno blago za bogove.
U vremenu su *Gandharve* i *Apsare*,
u vremenu svjetovi postavljeni.

5. Ovaj svijet i onaj svijet i dobri svijeti
i međusvjetovi sretni,
sve svjetove osvojivši izrekom[157]
vrijeme ide, najviši bog.

(Prev. R. I.)

Kaurupathi
AV., XI, 10 (8): *Brahman u čovjeku*[158]

1. Kad je Manyu[159] odveo ženu
dalje od doma uobrazilje,
ko su mu bili djeveri, ko prosci?
Ko je bio mladoženja?

2. Žar i djelo bili su unutar silne bujice.
To bijahu njegovi djeveri, prosci,
a *brahman* je bilo mladoženja.

3. Od bogova se nekoć
deset bogova rodi.
Ko bi ih zajedno jasno znao,
taj bi danas odlučno govorio.

4. Izdah, udah, oko, uho,
beskonačnost i konačnost,
poprečni i gornji dah,
riječ, svijest, vodili su Namjeru.

5. Nisu još postojala godišnja doba,
ni Dhātar[160], Bṛhaspati,
ni Indra ni Agni ni Aśvini tad'.
Koga oni priznaju za glavnog?

6. Žar i djelo unutar silne bujice bijahu.

Iz djela se tad' rodi žar
i njega priznaše kao glavnog.

7. Zemlja što otprije bje
i koju znaju mudraci,
ko nju poimence zna
smatra se znalcem starina.

8. Otkuda Indra, Soma,
otkuda se Oganj rađa?
Otkuda Tvaṣṭar nastaje,
otkud se rodio Dhātar?

9. Indra se od Indre,
Soma od Some,
Agni od Ognja,
Tvaṣṭar od Tvaṣṭra,
Dhātar od Dhātra rodio.

10. Onih deset bogova
što su nekoć od bogova rođeni
i predali svijet sinovima,
u kojem svijetu zasijedaju?

11. Kad kosu uze, kosti,
i tetive, meso, moždinu,
te tijelo s nogama sačini,
u koji je svijet ušao?

12. Otkuda je donio kosu, tetive,
kosti, udove, zglobove, moždinu, meso,
ko ih je i otkuda donio?

13. Ti se bogovi ovlažiteljima zovu
što su donijeli dijelove tijela.
Kad su ovlažili sve smrtno,
ti bogovi uđoše u čovjeka.

14. Butine, noge, koljena, glava, ruke,
lice, bokovi, dojke, bedra —
koji je to mudrac sakupio?

15. Glava, ruke, lice, jezik, vrat, kostur,
zavivši ih sve u kožu,
Sakupljačica ih velja sjedini.

16. Veliko tijelo što tu je ležalo
prikupljeno od Sakupljačice —
ko u njega boju djene
po kojoj i danas sja?

17. Svi bozi pomagaše,
to sazna vjerna nevjesta.
Vladarica što žena je Vlasti
tijelu je boju doprinijela.

18. Kad ga je Tvaṣṭar probušio
i njegov otac višnji,
učinivši tako kuću,
bogovi uđoše u smrtnog čovjeka[161].

19. San, umor, propast,
božanstva zvana zlokobnima,
starost, ćelavost, prosjedost
uđoše u tijelo zatim.

20. Krađa, zlodjelo, prevara, istina,
žrtva, slava, uzvišenost
i snaga, vlast, energija
uđoše u tijelo zatim.

. . . .

23. Znanja i neznanja i ostalo
što se naučiti može,
brahman uđe u tijelo,
i stihovi, melodija i formula[162].

. . . .

31. Sunce je oko, a vjetar je dah čovjeka odvojio
a onda su bogovi poklonili onaj drugi
njegov lik, sopstvo[163], Agniju.

32. Zato onaj koji čovjeka zna
misli »to je *brahman*«.
Jer u njem su sva božanstva,
kao goveda u štali.

(Prev. R. I.)

Kutsa
AV., X, 8: *Podupirač svijeta*[164]

1. Onaj što obuhvaća sve što je bilo
i što treba da bude
i čije je jedino nebo —
tom najuzvišenijem *brahmanu* naklon!

2. Kolcem su nebo i zemlja razuprti,
u kolcu bit je ova sveg dišućeg, treptećeg.

3. Tri su pokoljenja s onu stranu zašla,
druga se oko sunca nastaniše.
Moćna u prostoru stajahu nebeska sunčeva kola.
Riđi je u riđe ušao.

4. Dvanaest naplataka, jedan kotač, tri glavine[165].
Ko to razumije?
Tristošezdeset klinova, čaklje nepomične.

5. Ovo, O Savitar, razlikuj:
šest parova i jedan sam-rođen.
Traže učešće takvog koji je rođen sâm.

6. Vidljiv, on je tajno postavljen,
veliki trag nazvan drevnim.
Tamo je sve povezano, učvršćeno,
što se kreće, što diše.

7. Na jednom se točku vrti,
jèdnog obruča, sa stotinu slogova,
naprijed-nazad.
Polovicom je cijelo stvorenje rodio[166].
Šta bì od druge pole?

8. Onaj koji nosi pet, nosi njihov vrhunac.
Oni s boka upregnuti pomažu.
Vidje se onaj njegov dio što osta
a ne onaj koji nestade.
Ono što je više je bliže,
što je niže, to je dalje.

9. U vrču s bočnim otvorom, dnom naviše,
u njem' je slava svih obličja smještena.

Tu zasijeda sedam mudrih
što čuvari veličanstvenog postadoše.

10. Onaj koji je sprijeda upregnut
i onaj koji je straga upregnut
i koji je upregnut odasvud i posvuda
i s kojim se žrtva naprijed proteže —
o njem te pitam: koji je to stih?

11. Što se miče, leti i stoji,
što diše, ne diše, krilima maše,
to podržava zemlju, sveoblično;
udruženo, ono postaje jedno.

12. Što je beskonačno i što konačno
i što zajedno završava,
to čuvar neba razdvaja,
znajući što jest
i što od njega biti mora.

13. Prađāpati se u utrobi kreće
nevidljiv se rađa u brojnim oblicima.
Polovicom je vas svijet izrodio[166]:
koji je oblik druge pole mu?

14. Njega koji nosi vodu gore
kao s krčagom vodonoša,
svi okom vide
al' duhom ne vide svi.

15. U daljini boravi s punim,
u daljini ga ludi ostavlja.
Velikom *Yakši*[167] posred svijeta,
njemu nosači prinose udio.

16. Otkuda se sunce diže i kamo zalazi,
to najsretnijim smatram.
Ništa ga ne nadmaši.

17. Oni što ovdje, u sredini,
ili odavna, govore o onome koji *Vedu* zna,
svi oni zapravo o Ādityi govore, suncu,
kao drugom, i o ptici kao trećoj.

18. Kao stodnevni put prostiru se krila
žute ptice što nebesima leti[168].
On, sve bogove u dah svoj uzev,
ide, obuhvativ pogledom sva bića.

19. Tako visoko *brahman* gori istinom!
On naovamo razgleda,
dahom poprijeko diše,
on, na kojem leži glavno.

20. Kogod ta dva palidrvca zna
kojima se vrca blago
može misliti da ono glavno zna,
može znati veliko *brahman*.

21. Bez nogu prvobitno nasta.
U početku donese nebo.
Postav četveronožan, sladostrastan,
prigrabi za se svo uživanje.

22. Ugodan postavši,
jest će i mnogo hrane
onaj koji bude štovao
vječnog boga što uznositost pruža.

23. Vječnim ga zovu
al' on može uvijek novi biti[169].
Dan i noć se rađaju jedan u obličju drugoga.

24. Sto, stotinu, bezbroj, sto milijuna,
neizmjerno je, kao njegovo,
u njega unišlo.
Dio mu ubijaju — a on gleda.
Zato je taj bog tako sjajan.

25. Tanji od vlasi je jedan
pa se zato i ne vidi.
Drago mi je to božanstvo
što više od svega obuhvaća.

26. Ljepotica ta ne stari,
besmrtna u kući smrtnika.
Onaj za koga je sazdana leži:
on ju je starom učinio.

27. Ti si žena, muškarac, dječak, djevojčica.
Ti si starac, na štapu se zanosiš,
a tek rođen licem si okrenut na sve strane.

28. I otac si ovih ili sin,
i od njih najstariji il' najmlađi.
Jedini bog je ušao u moj razum,
prvorođeni, on je još u utrobi.

29. Od punoga punim uzima,
puno s punim toči[170].
I da saznamo sad
otkuda je ovaj svijet izliven.

30. Ona vječna, doista davno rođena,
stara, obujmila je sve.
Velika boginja Zora
progleda kroz svakoga ko trepne.

31. Božanstvo zvano Avi[171]
sjedi, u istinu zamotano.
Njenim su likom ova stabla
zelena, zeleno okićena.

32. On koji je blizu ne napušta,
on koji je blizu, ne vidi.
Vidi božju mudrost:
nit' umire nit' stari!

33. Od onoga koji je bez premca
glasovi su poslati
i govore kako spada.
Gdje idu govoreći,
to velikim *brahmanom* zovu.

34. Gdje su bogovi i čeljad
kao žbice u glavinu djenuti?
Ja te o cvijetu u vodi pitam:
gdje li je čarolijom skriven?

35. Oni pomoću kojih je vjetar nalete poslao,
koji skupa pet pravaca daju,
bogovi što su mislili da su nad prinosom,
vodiči voda — koji su oni?

36. Jedan se od njih u ovu zemlju oblači,
drugi prostor obuhvaća,
održavatelj nebo daje.
Neki čuvaju sve predjele.

37. Ko bi nit napetu znao
kojom su tkana ova bića,
ko bi konac konca znao,
znao bi veliko *brahman.*

38. Ja znam zategnutu nit
kojom su ova bića tkana
i nit' niti,
i također veliko *brahman.*

39. Kao što je između neba i zemlje
Agni pošao, žižući sve,
gdje iza stajahu one s istim mužem[172],
gdje je pak bio vjetar tad?

40. Mātariśvan je u vode ušao,
bogovi u mora,
velika u zraku stajahu nebeska kola.
Čisti je u zelene ušao.

41. Kao više od *gāyatrī,*
na besmrtnom je izašao.
Oni što imaju potpuno znanje pjevaju *sāman*[173]
Gdje je tad' ovan viđen?

42. Onaj koji se odmara,
sakupljač dobara,
kao bog Savitar istinitog zakona,
držao se ko Indra u borbi za bogatstva.

43. Lopoč s devet vrata
okružen sa tri vrline:
to natprirodno sopstveno u njem'
doista znaju znalci *brahmana.*

44. Bez želje, mudar, besmrtan,
samoopstojan, zasićen slabošću,
niotkud nedostatan:

ko ga zna ne boji se smrti,
njega, umni *ātman* što ne stari, vječno mlad.
(Prev. R. I.)

Yāđñavalkya Vāđasaneya
YV., 34: *Misao*[174]

1. Božanstvo što na javi daleko ide[175]
i vraća se u snu,
dalekosežno svjetlo svjetala,
nek' mi je povoljno što misao naumi,

2. kojom misaoni i marljivi
u žrtvi djeluju i propisima, mudri,
nečuven duh u bićima,
nek' mi je povoljno ono što misao naumi,

3. ona koja je umnost, svijest, odlučnost,
koja je besmrtno svjetlo bića,
bez koje se nijedan posao ne obavlja.
Nek' mi je po volji što naumi misao

4. koja obuhvaća sve što je bilo,
što jest' i bit će, besmrtna,
kojom se prostire žrtva sa sedam žreca,
nek' mi je povoljno što misao naumi,

5. u kojoj su stihovi, pjesme, izreke[176]
smješteni kao žbice u glavini točka,
u koju je satkana sva umnost bića,
neka mi je povoljno što misao naumi.

. . . .

(Prev. R. I.)

V

LJUDSKA ĆUD

Kavaša Ailūša ili Akša Mauđavat
RV., X, 34: *Kockar*

1. Rođene na vjetru, u visini,
opijaju me, zanjihane, svojom vrtnjom na kockarskom polju.
Kocka me drži budnim i godi mi
kao gutljaj some s Mūđavata[17].

2. Nije me grdila, nije se ljutila,
voljela je mene i moje prijatelje.
Zbog kocke što dade mi jedan više
odbacio sam vjernu ženu.

3. Majka njezina me mrzi, a ona me tjera
tko da se sažali na čovjeka u nevolji?
Svi kažu: »Kockar je kao staro kljuse
izloženo za prodaju«.

4. Drugi grle ženu kockara
kad se požudna kocka domogne njegova blaga.
Otac, majka i braća njegova kažu:
»Ne poznamo ga, vodite ga u uzama«.

5. Ja odlučim: »Ne idem s njima!
Kad prijatelji pođu, ja ću ostati«!
No kad se oglase smeđe kocke,
odlazim spremno k'o djevojka svome dragom.

6. Idući na sastanak kockar se pita:
»Hoću li pobijediti?« — i sav je uzdrhtao.

Kocke se vrte protivno mu želji,
daruju suparniku sretne pogotke.

7. Kocke su kukaste, oštre, prijevarne,
zapaljene, muče svojim žarom.
Udaraju pobjednika, daju pa uzimaju kao djeca,
magična moć nad kockarom miješa ih s medom.

8. Igraju se u grupi od triput po pedeset
kao bog Savitar čistih zakona.
Ne svijaju se ni pred bijesom moćnika,
klanja im se čak i kralj.

9. Okreću se dolje, skaču gore,
bez ruku pobjeđuju ruke čovječje.
Božansko ugljevlje bačeno na kockarsko polje,
iako ledeno, spaljuje srce.

10. Napuštena žena kockara tuguje
i majka sina što luta posvuda.
Zadužen, u strahu, željan blaga,
on odlazi noću u tuđu kuću.

11. Tišti kockara kad vidi ženu,
domaćicu drugoga, i kuću dobro uređenu.
Kad ujutro upregne tamnosmeđe konje,
navečer se ruši uz vatru k'o prosjak.

12. Pred vođom vaše velike vojske,
pred kraljem, prvakom vaše velike družbe,
širim svojih deset prstiju i kažem:
»Ne tajim novca, to je istina«.

13. »Ne bacaj kocku, ori svoje polje,
uživaj u posjedu, brini se o njemu.
Tamo su goveda, kockaru, ovdje ti je žena.«
To meni kaže plemeniti Savitar.

14. Budite nam sada naklone družice,
nemojte nas opčiniti silnom čarolijom.
Neka se smiri vaš bijes i vaša mržnja,
neka se drugi nađe u mreži tamnosmeđih.

(Prev. Ž. V.)

Pāyu Bharadvāđa
RV., VI, 75: *Rat i oružje*

1. Na olujni oblak liči
kad oklopljen u središte boja hita.
Neozlijeđena tijela, pobjednika ljudi,
veličina štita nek te čuva.

2. Da lukom telad i boj
i ljute bitke dobijemo.
Strahom i trepetom dušmanâ,
lukom, osvojimo prostranstva sva!

3. Kao da će prošaptati
uhu se bliži, ljubeći milog dragog;
kao djevojče zuji ona,
tetiva na luku napeta.

4. One što je u njedrima skupa nose
dogovorno kao žena sina
oslobađaju se neprijatelja,
odbijaju dušmane ta dva roga[178].

5. Otac kćeri mnogih, sijaset mu sinova,
idući u boj njima on zvekeće:
Na leđa uprćen tobolac
sve bitke i protuodrede svlađuje.

6. Stojeći u kolima vješto vodi
i naprijed kud želi konje goni.
Divite se uzvišenosti uzda
one odzada prema volji upravljaju.

7. Golemu buku dižu
kad se s kolima zalijeću
konji snažnih kopita;
nogama gazeći dušmane
uništavaju ih, u borbi ne popuštaju.

8. Prinos su mu bojna kola
gdje mu je oružje i štit.
O, da na njih spasonosna
zauvijek zasjednemo zadovoljni.

9. Oko slastica posjednuti[179]
tu su oci što život daju,
podrška u opasnosti, moćni i duboki,
oštrog koplja, strijele silne,
radosni, podjednaka mûštva:
nadaleko razgone odrede.

10. Oci brâhmani što *somu* štujete,
da ste nam naklonjeni,
i Vi Nebesa i Zemljo.
Pūšan nek' nas nedjela čuva,
štitite nas vi istinosni.
Onom se grešniku ne dajte!

12. U orla prerušena, zub joj je zvjerski.
Tetivama napeta, ona pada opuštena.
Tamo gdje se ljudi skupljaju, razilaze,
nek' nam strijele budu utočište.

13. O, sjajna, ojačaj nas.
Nek' nam je tijelo od kamena.
Nek' Soma za nas govori,
Aditi nek' nam zaklon pruži.

14. Pogađa ih, udara o stražnjice.
Oj biču, u bitkama podbadaj
konje razborite.

15. Otrovana srnina glava mjedena vrha
— to je Parđaṇyino sjeme[180].
Toj božici naš naklon duboki.

16. Pušten, daleko leti cilju
izrekama izoštren.
Idi, srljaj na dušmana,
nijednog ne poštedi!

17. Kad strijele skupa polete
kao kuštravi momci,
Bṛhaspati tad', i Aditi,
nek' nam posvuda zaklon osiguraju.

18. Zglobove ti štitom zaklanjam,
kralj Soma nek' te besmrtnošću opremi[181],
Varuṇa nek' te nadaleko poštedi,
bozi nek' se pobjedi tvojoj vesele.

19. Bio nam bliz il' dalek,
kogod bi da nas ubije,
neka ga svi bogovi smožde.
Brahman[182] je moj unutarnji štit.

(Prev. R. I)

Vasišṭha Maitrāvaruṇi
RV., VII, 83: *Rat*

1. Tamo gdje su junaci okupljeni oko zastave u boju,
gdje nema radosti i gdje bića strepe pred prizorom bijela dana,
vi ste se, Indra i Varuṇa, iskazali kao naši zaštitnici.

2. Rubovi su zemlje potamnjeli, a tutanj se je, Indra i Varuṇa,
dizao do neba. Neprijateljski su me okršaji pritijesnili,
a vi ste čuli da vas zazivam i došli ste mi u pomoć.

3. Indra i Varuṇa, nepobjedivim oružjem satiruć Raskolnika
pomogli ste kralju Sudāsu. Čuli ste njegove molitve i jeku boja.
Dobro je bio izabran kraljevski svećenik iz plemena Tṛtsu[183].

4. O Indra i Varuṇa, izmučila me je dušmanska zloba
i neprijateljstvo napadača! Vama je u vlasti
sreća obaju svjetova. Tako ste nam pomogli i presudnog dana.

5. Obje su vas vojske zazivale u borbi za pobjedu pravde,
Indra i Varuṇa, a vi ste pomogli Sudāsa,
uz kojeg su bili svećenici Tṛtsu, da porazi deset kraljeva.

6. Deset bezbožnih kraljeva nisu u boju pobijedili Sudāsa,
o Indra i Varuṇa! Ispunjena je ponosna obaveza
koju su junaci preuzeli u taboru.

7. Vi ste, Indra i Varuṇa, pomogli Sudāsu kad je
u boju s deset kraljeva bio odàsvud opkoljen,
dok su vam odavali štovanje znalci pjesama,
svećenici Tṛtsu kovrčaste kose.

8. Indra u okršajima ubija demona poplave, a Mitra
svuda štiti pravdu. Dobro opremljeni pozivamo vas,
Mitra i Varuṇa, da nas zaštitite kao moćni bikovi.

(Prev. Č. V.)

Saṃvanana Āṅgirasa
RV., X, 191: *Sloga*

1. Ti svaki sukob izglađuješ, O biku, o Ognju.
Upaljen podno prinosa pribavi nam imovinu.

2. Idite zajedno, složite se,
nek' su vam složne misli
kao što nekoć bogovi
pred udjelima svojim bijahu složno posjednuti.

3. Jedinstveno nek' je vijeće,
jedinstven nek' je zbor,
jedinstven nek' je razum
s njihovim mislima;
jedinstven nek' je savjet koji vam dajem
i prinos koji vam nudim.

4. I jedinstveno nek' je zazivanje,
složna vaša srca da su,
nek' su iste vaše misli
da se dobro dogovorite.

(Prev. R. I.)

Kaśyapa Mārīca
RV., IX, 113: *Molitva Somi za besmrtnost*

1. Nek' Indra ubojica Vṛtre na jezero Saryaṇāvati po *somu* dođe
da skupi snagu za veliko junaštvo: O piće, poteci za Indru!

2. Poteci za čistotu obrednog suda, gospodaru predjela, Soma blagodarni.
Ṛtom, istinom, vjerom i tlapnjom si cijeđen. O piće, poteci za Indru.

3. Sunčeva je kćer dovela bika što ga je uzgojio Parđanya.
Uhvatiše ga *Gandharve, somi* okus dadoše. O piće, poteci za Indru.

4. Proglasiv *ṛtu,* ti ṛtosvijetleći, proglasiv istinu, istinitog djela,
proglasiv vjeru, o kralju Soma, tebe Upravitelj spremi: O piće, poteci za Indru.

5. Skupa se slijevaju tokovi strašnog i velikog oblaka,
spajaju se okusi sočnog, pročišćen si obrednom riječi,
O žuti: piće, poteci za Indru.

6. Gdje se obredna izreka, O čisti, govoreći riječi stihova
s kamenom u *somi* uvećava, O piće, poteci za Indru.

7. Tamo gdje je svjetlo sjajno, sunce, u taj me neumrli
besmrtan svijet djeni, O pročišćeni. Piće, poteci za Indru.

8. Tamo gdje je kralj Vivasvatov sin, gdje je sjedište neba,
gdje su mlade svježe vode, tamo mi besmrtnost daj. O
piće, poteci za Indru.

9. Tamo gdje se odlazi vlastitom voljom, u trosvodnom
trećem nebu
gdje su sjajni svjetovi, tamo me besmrtnim čini.
O piće, poteci za Indru.

10. Tamo gdje su želje i zadovoljstva, visina sunca i žrtveni
prinos,
gdje je sitost, tamo me učini besmrtnim. O piće,
poteci za Indru.

11. Tamo gdje su zadovoljstvo i radost, ugodnost i užitak
i gdje se ispunja želja želje, tamo me učini besmrtnim.
O piće, poteci za Indru!

(Prev. R. I.)

Viśvāmitra Gāthina
RV., III, 33: *Viśvāmitra*[184]

1. Žudne kao dvije kobile razvezane, u trku,
ližući se kao dvije sjajne krave,
iz krila planina hrle naprijed
Vipāś i Šutudrī svojim mliječnim tokom.

2. Vi što željne poticaja pokrenu vas Indra,
idete k moru kao dva bojna konja.
Prepletene valovljem, nabujale,
vi, Sjajne, tečete jedna u drugu.

3. Došao sam k rijeci, najboljoj majci,
i k širokoj sretnoj rijeci Vipāś.
Ližući se poput krava što ližu tele
teku jedna uz drugu u istom koritu.

4. Ovdje smo mi, nabujale mliječnim tokom,
Tečemo koritom što ga stvori bog.
Ne sputavaj našu brzotočnu struju,
što želi pjesnik da zaziva rijeke?

5. Stanite za tren svojim tokovima
na moju moćnu riječ, vi, Istinosne.
Veliku molbu upućujem rijeci,
ja, sin Kuśike, željan pomoći, zazivam.

6. Indra je nama prokopao korita,
on, Munjovija, razbio je ograde rijeka.
Vodio nas je Savitar vještih ruku,
mi, rijeke, tečemo na njegov poticaj.

7. Hvalite uvijek junaštvo Indrino
jer on je rasjekao Vṛtru.
Srušio *vađrom*[185] je ograde
i vode su krenule tražeći put.

8. Tu riječ, zazivaču, ne zaboravi,
nek' je slušaju novi rodovi.
U svojim pjesmama budi nam sklon,
ne unizi nas među ljudima, klanjamo ti se.

9. Počujte dobro pjevača, sestre;
došao vam je izdaleka na bojnim i teretnim kolima.
Spustite se, rijeke, tokovima do osovina,
da vas možemo lako prijeći.

10. Poslušat ćemo tvoje riječi, pjevaču;
izdaleka dolaziš na bojnim i teretnim kolima.
Poklonit ću ti se kao bujna mlada žena,
poklonit ću se tebi kao djevojka mladiću.

11. A kad zaista Bharate vas prijeđu,
pleme željno goveda, nadahnuto, što pokrenu ga Indra,
neka baš poteče vaša struja brzotočna,
molim za milost vas, vrijedne žrtvovanja.

12. Vaš val nek' podigne zaprežne klinove,
a vi, vode, otpustite uzde.
Neka ne dospiju u prazninu
dva bezgrešna bika što ne čine zlo.

(Prev. Ž. V.)

Budha Saumya
RV., X, 101: *Svećenici u pripremi za obred*

1. Složno se budite, O prijatelji,
naložite vatru, vi brojni srodnici.
Dadhikru, Agnija, Zoru božicu
za vas zovem, što ih Indra štiti.

2. Divne misli stvorite, napregnite,
sačinite brod na vesla,
pripremite oruđe, sve,
vodite žrtvu naprijed, drugari.

3. Upregnite taljige, pritegnite jaram,
u zaoranu brazdu posijte sjeme
pa ako se glas dobro čuje,
tad' će zrelo biti srpu bliže.

4. Mudri kola prežu,
odvojeno jarmove zatežu
da bi odabrane priveli bogove.

5. Žrtveni sud pripravite,
konope zavežite!
Mi bi crpli na obilnom izvoru
što sretno curi nepresušan.

6. Onaj čiji je krčag čvrsto smješten,
dobrih konopa, koji se sretno lije,
na tom obilnom nepresušnom izvoru crpim.

7. Zadovoljite konje i pobijedit ćete,
od svojih taljiga kola sreće učinite.
Onaj kome je sud mjerica *some*,
točak — žrvanj,
zdjela — oklop,
na tom izvoru crpem što žeđ utoljuje.

8. Sačinite bedem od kovine neprobojne
nek' vam krčag ne propušta, pojačajte ga.

9. Vašu misao žrtvenu, božansku, divnu, obrednu,
obrćem nama za pomoć!
Nek' nam moćna krava mlijekom daruje
hiljade muženja, kao da na pašnjak ide.

10. Žutu tekućinu prolij u krilo drveno[186].
Sazdajte ga kamenim dlijetima,
okružite sa deset pojaseva,
upregnite živinu u dvije motke.

11. Među dvije motke korača ona
kao čovjek što s dvije žene leži.
Postavite gospodara biljki u šumu,
izvor usmjerite dolje bez kopanja.

12. Muški ud, njega dignite,
natrljajte, uvucite za pobjedu!
Pozovi Niṣṭigrīnog sina[187] hitno,
Indru, da ispije Somu!

(Prev. R. I.)

Kakšīvat, sin Dīrghatamasa
RV., I, 125: *Nagrađivanje brâhmana*[188]

1. Zorom ranoranilac sreću nosi.
Promišljen ga čovjek prima i gosti[189].
Zahvaljujući njemu, množi se potomstvo,
raste životna dob, blago, i dobri junaci.

2. Bio bi bogat govedima, zlatom i konjima.
Indra mnogo daje onome
koji tebe, što rano pristižeš,
obiljem lovi kao pticu omčom.

3. Jutros sam rano kolima došao
punim bogatstva, tražeći sina.
Napoji sokom *some* što opija,
uvećaj ugodnostima onog što ljudima vlada.

4. Pritiču rijeke, potomci, muzare krave
onome koji žrtvuje i žrtvovat će,
onome koji puni i darežljiv je, slavan.
Njemu odasvud potoci masla cure.

5. Na svodu se nebeskom zaustavlja i ostaje
onaj koji puni: ide bogovima.
Njemu vode i rijeke maslo dolijevaju,
za nj ova nagrada uvijek bubri.

6. Ovaj je sjaj za one što nagradu daju,
za njih su sunca na nebu.
Udio im je neumiranje,
vijek im se duži.

7. Nek' ne idu lošim putem,
nek' ne stare oni što obrede vrše.
Neka ih drugi štite.
Na škrtoga nek' se tuge svale.

(Prev. R. I.)

Bhikšu Āṅgirasa
RV., X, 117: *Pohvala darežljivosti*[190]

1. Nisu bogovi htjeli do smrti nas izgladniti:
i sitog sustiže smrt!
Bogatstvo darežljivog ne kopni,
a sebičnog ne žali niko.

2. Ko otvrdne, sit od jela,
prema gladnom jadniku,
prema bolesnom koji ga je liječio,
taj za žaljenje nije.

3. Darežljiv je onaj što daje
prosjaku mršavom i gladnom
i pomaže ako treba
i odmah mu drugom postaje.

4. Nije prijatelj onaj što prijanu,
drugu, saputniku, za piće ne da.
Neka ga onaj napusti, tu mu nije mjesto,
nek' darežljivog stranca ište.

5. Nek' bogat siromahu daje
i nek' misli na daleki put.
Bogatstvo je kao točkovi:
čas na jednu čas na drugu stranu tîču.

6. Uzalud hranu zgrće nepametan,
uistinu tvrdim da će ga ona pokopati!
Ni druga ni prijatelja ne stiče taj.
Kad sâm jede, sâm je uz svoj grijeh.

7. Plug što ore polje glad utoljuje,
put se prelazi naporom nogu.
Brâhman koji govori bolji je
od onoga koji šuti
a darežljivi prijatelj je bolji
od onoga koji ne dâ.

8. Jednonogi prekorači više nego dvonogi,
dvonogi stiže tronogog,
četveronogi je iza dvonogog i gledajuć taj skup,
pod zaštitu mu se stavlja[191].

9. Iste su ruke al' posao nije isti,
ni sestre-krave isto mlijeko ne daju.
Blizanci nisu iste snage
nit' rođaci iste darove dijele.

(Prev. R. I.)

Atri
RV., V, 85: *Molitva Varuṇi za oprost*[192]

1. Gospodaru pojem duboku izreku *brahman*
koja mu je ugodna, Varuṇi čuvenome,
njemu koji zemlju rastegne
kao mesar kožu, da suncu bude put.

2. U šumama protegnu prostor,
trkačima pobjedu dadne,
rumenkama mlijeko.
U srca Varuṇa volju postavi,
u vodu vatru, na nebo sunce,
na brdo *somu* namjesti.

3. Spustiv' rubove Varuṇa posudu sruši
na dva svijeta i međuprostor.
Tako kralj svih bića
zemlju k'o oluja napaja.

4. Plavi široku zemlju i nebo
Varuṇa kad poželi mlijeko.
Planine se u oblake odjenu,
snažni junaci popuštaju.

5. Ovu moćnu čaroliju[193] Varuṇinu,
sina Asure slavnog, izgovaram.

Stojeći u zraku suncem je on
kao mjerom odmjerio zemlju.

6. A ovu čaroliju boga najboljeg pjesnika, moćnu,
niko drugi izdržao nije:
svjetlucave rijeke, slijevajuć se u jedno more,
nikad ga ne napune!

7. O Varuṇa, ako plemenitu prijatelju,
drugu, bratu, susjedu il' strancu
ikad nažao učinismo, daj nam otpust!

8. Ako kao kockari kad prevarismo,
O bože, u igri, znajući il' ne,
O Varuṇa, da bismo ti bili mili,
svega nas tog razriješi!

(Prev. R. I.)

Sinovi Vātaraśane
RV., X, 136: *Kosmati asket*[194]

1. Oganj je od kosmatog, kosmati vodu nosi i svjetove
i sve što se na nebu vidi. Zovu ga »svjetlo«.

2. Mudraci u vjetar obučeni i smeđom prljavštinom opasani
jezde tokom vihora kad bogovi u njih uđu.

3. Pijani od isposništva mi smo jahali na vjetru,
a vi smrtnici vidite nam samo tijela.

4. On prostorom leti i sve oblike vidi.
Za dobro se svakog boga isposnik drûgom mu učini.

5. Konj lahora, njegov prijatelj, mudrac bozima pokrenut,
u oba mora stanuje, istočnom i zapadnom.

6. Ide u stopu *Apsarama, Gandharvama* i zvijerima.
Kosmati je znalac znamenjem u pijanstvu razdragani prijan.

7. Vjetar je za nj zdrobio kruto godišnje doba miješajuć ga
kad je kosmati s Rudrom uglednim otrova pio.

(Prev. R. I.)

Brahman
AV., XI, 7 (5): *Inicijacija učenika*

1. Brahmanski učenik[195] oba svijeta pokreće, nebo i zemlju.
Po njemu bogovi istomišljenici postaju.
On učvršćuje zemlju i nebo
i učitelja žarom obdaruje.

2. Oci božanski i bogovi učenika
svi zajedno slijede. On za kojim iđahu
tristotridesetitri *Gandharve* i još šest hiljada,
on sve bogove žarom obdaruje.

3. Kad ga posvećuje učitelj,
on učenikom trudan postaje[196].
Tri ga noći u utrobi nosi
a kad ga rodi, bogovi dolaze da vide.

4. Ova je zemlja prva klada[197], nebo druga,
a jednom on prostor ispunja.
Učenik svjetove gorivom ispunja,
i svetom vrpcom, naporom, žarom.

5. Rođen prije *brahmana*, odjeven u žar,
uzdigao se poretku.
Od njega je rođeno *brahman* izvrsno
i svi bogovi s neumirućim.

6. Ide učenik s kladom, u kožu ogrnut,
posvećen, duge brade.
Za čas stiže od istočnog do sjevernog mora.
Dohvativ svjetove, on ih odjednom prelazi.

7. Učenik je uništio *Asure*
rodivši *brahman*, vode, svijet[198],
Prađāpatija najvišeg gospodara i vlast,
postavši klica u besmrtnosti, postav' Indra.

8. Učitelj ova dva prostora stvori,
široku zemlju, duboko nebo.
Njih učenik svojim žarom brani,
po njem bozi istomišljenici postaju.

9. Ovu je zemlju prostranu učenik prvi
kao milodar donio, i nebo.

Pretvorivši ih u dva balvana,
štuje ih, znajući da je sve u njima učvršćeno.

10. Jedna s ove strane, druga iza leđa, nek' su
postojano ove dvije posude *brahmana* smještene.
Njih žarom učenik čuva.
Znajući *brahman*, on ga svojim čini.

11. Jedan s ove strane zemlje, drugi odonud,
Ognji se u oba prostora sreću.
Na njih se oslanja dobra uprega
koju učenik žarom održava.

12. Ričući kao grom, bik u bijelom,
učenik svoj ud na zemlju stavlja.
Sije po površini sjeme svoje
kojim oživljuje četir strane svijeta.

13. Time učenik suncu, mjesecu,
vjetru, vodama gorivo daje.
Njihovi se plameni u oblak pretvaraju.
Po njima je čovjek žrtveno maslo, vode su kiša.

14. Učitelj je Smrt, Varuṇa, Soma, bilje, sok.
Oblaci su bili pravi: doniješe sjajno nebo.

15. Pretvoriv' se u učitelja,
Varuṇa prisvoji žrtveno maslo
i štogod zaželi, za Prađāpatija.
Učenik se prikazao Mitrom uzvišenom duhu.

16. Učitelj je učenik, a ovaj je Prađāpati.
Kao vlast vlada Prađāpati,
i Indra je poslušan postao.

17. Brâhmanskim naukovanjem i žarom
kralj carstvo održava.
Zahvaljujući tome ima učitelj učenika.

18. Zahvaljujući brâhmanskom naukovanju
djevojka nalazi momka za muža[199].
Zahvaljujući tome volovi
do mile volje pasu.

19. Zahvaljujući tome i tlapnji
bogovi su smrt otklonili
i Indra je donio nebo bogova!
. . . .

(Prev. R. I.)

Bharadvāđa
AV., II, 12: *Urok i inkantacija za sreću*

1. Nebo i zemlja
i široka prostrtost, gazdarica pôlja,
Uzvišeni daleko grabeći[200]
i veliki prostor od vjetra čuvan —
nek' planu ovdje kad ja planem!

2. Čujte vi, O bogovi žrtve,
za me Bharadvāđa poje stihove.
U zlokobnu zamku uhvaćen
nek' se zaplete onaj koji nas vrijeđa.

3. Čuj, O Indra somopijo,
ono što ti vrela srca vičem:
kao drvo sjekirom obaram
onog koji nas vrijeđa.

4. Sa njih tri puta po osamdeset,
pojcima *sāmana*, *Ādityama*, *Vasuima*, *Āṅgirasima*,
nek' nam pomogne žrtva i dar otaca.
Grabim ga božanskim zahvatom.

5. O nebo i zemljo, bdijte nada mnom.
O, svi bozi, zgrabite me,
O, oci *Āṅgirasi*, somopije,
zlotvor će dopasti nevolje!

6. Onaj koji ko da je ispred nas, O Marute,
i želi da našu izreku[201] zlorabi,
nek' mu grijesi opekotine postanu,
nebo nek' spali neprijatelja naše riječi.

7. Sedam dahova, osam vratova,
istržem ih pomoću *brahmana*.
Idi Yaminom carstvu
od Ognja vođen, dolično odjeven.

8. Tvoj trag u žarki plamen bacam,
nek' ti oganj tijelo preradi,
a riječ nek' ti u dah otputuje!

(Prev. R. I.)

Atharvan
AV., III, 18: *Protiv suparnice — sapatnice*[202]

1. Kidam najmoćniji korov ovaj,
travu što suparnicu tjera i muža osvaja.

2. Ti ljepotice obilno lisnata, moćna i bozima pomognuta,
odagnaj moju suparnicu, učini me jedinom.

3. Ne, on ne doziva tvoje ime i ti ne uživaš s ovim mužem!
Dalje od daljine šaljemo suparnicu.

4. Glavna sam ja, glavna, pomoću tebe, travo, što meni si glavna!
Nek' moja suparnica bude gora od najgorih.

5. Ja sad pobjeđujem, ti si[203] pobjednica!
Pobjedonosne obje, pobijedimo moju suparnicu!

6. U te sam pobjednicu djenula, u te tako moćnu.
Trči za mnom kao krava za teletom, kao voda što teče.

(Prev. R. I.)

Atharvāṅgiras
AV., VI, 131: *Ljubavne čini — osvajanje mladića čarolijom*[204]

1. Prostreljujem te od glave do pete
tebe koji si žuđen.
Bogovi, bacite na nj ljubav,
nek' izgara za mnom.

2. O, podrško, odobri mi ovo,
O, preklinjanje, i ono, poimence!
Bogovi, bacite na nj ljubav,
nek' izgara za mnom.

3. Ako otrčiš i tri razdaljine,
ili pet, kao i konjanik,
otuda ćeš mi se opet vratiti!
I bit ćeš ocem naših sinova.

(Prev. R. I.)